

THERMOLOGIA ARAGONIA,

S I V E

HISTORIA NATVRALIS THERMARVM

In Occidentali Campaniæ ora inter Pau-
silippum, & Misenum Scatentium,
iam Æui iniuria deperditarum,

&

PETRI ANTONII AB ARAGONIA
Studio, ac munificentia restitutarum,

*Vbi eruditè differitur de Pyrosophia, & Hydrosophia Ar-
canis, origine Fluminum, incremento Nili, Aestu Ma-
ris, exalationibus terra, ac insuper de Calore,
& Luce non vulgariter philosophatur,*

ÆGREGIO VIRO

PETRO VALERO
DIAZIO I.C. ARAGONENSI

AUTHORE

SEBASTIANO BARTOLO

In Neapolitano Gymnasio Philosophiæ,
& Anatomix professore primario,

*opus posthumum recensitum à Michaele Blancardo Phi-
losoph. ac Medic. Doct. Authoris disciplina Alumno.*

Tomus Secundus.

Neap. Ex Typographia Nouelli de Bonis 1679.
Superiorum facultate.

ILLVSTRISSIMO DOMINO

D. PETRO VALERO

D I A Z I O

I. C. ARAGONENSI

Catholicæ Maiestatis in hoc Regno Neapolitano Consiliario à Latere, ac in Regno Siciliae Supremo Censore.

 Romissi Operis Thermologie
Aragoniae, Vir Illustrissime,
tunc primum rei veluti inexplorate me fefellit iudicium suaferã enim mihi exiguo labore, breuiq; tēporis spatio ea, quæ ad Thermarum Campaniæ restitutionem, earumque vsum pertinerent, angusto cōprehendere posse volumine, vt publici iuris fierent: sed enim verò cum per Thermarum exiles scatebras, tum Natura ludens, tūm blandiens Scriptorū eruditio

a 2

ditio

ditio me in vastum eduxissent rerum
Oceanum, anceps fui, an meæ vires
labori, an vita temporì sufficerent ad
exiguam illarum partem colligendâ,
qua redux in portum eam, possem in
publico litterarum emporio expone-
re eruditorum: tristabar interea, do-
ctos aliquos viros amicos promissi
operis expectatione frustrari, nec sint
pudore eos de eius publicatione sci-
scitantes audiebam. Angebar his cu-
ris, quam improvisa cogitatio modû
mihi suggestit, quo promissis satisfa-
cerem, absque eo quod præcipiti ca-
lamo apparatusq; tumultuario huius-
modi opus, laboris alioquin, tempo-
ris, & studij diligentioris indigum, in-
tempestivè maturarem: ansam cogi-
tationi dedit, prò comperto habere,
illum Campaniæ tractum, vndique

Ther-

Thermales aquas effundētē, apud antiquissimos Græcos Scriptores *Phlegræ Cumæ* meruisse nomen, ac prò voto, vt res mihi cederet fore existimaui, si vnumquemque Cumanæ illius Phlegræ locum reliquis nomine, & finibus discretum, successiuè in singulare, propriumque digessisse opusculum, quod tū Thermarum aliquā, tū aliquid aliud notatu dignū, quod illic inuenirem complecteretur; ita enim, si prolixiora mora, quæ totius Phlegræ postrema sunt opuscula, vt è prælo emergerent, retardarentur; prima, ea passim reliqua, quæ in lucem prodirent, tū numero expectantium patientiam compensarent, tū paritatem voluminum legentium fastidium minuerent; id cum præmonere deberem *Phlegræ Cumanæ Chorographiam,*

2 3 phiam,

phiam, vsusque in ipsa Phlegra manantium *Thermarum Cronicon*, veluti duo Cardines, quibus totum Aragonium Thermologicum opus innititur, hoc libello veluti subsequentiū prodromo exhibere curavi, quem nomini tuo Vir Illustrissime Litare, ipsa quam continet, materia me cogit: quippè de rebus à nostro seculo difficissimis, quas cursim vix attigere vetustissimorum Scriptorum calami, hætenus inueni neminem, præter te, qui supra seculi sortem ad exactissimam veritatis normam eas interpretaretur, multaq; recentioribus panderet, quæ Scriptorum obuoluta tenebris, essent penitus in obscuro: quod magnū sanè exhibet sublimitatis ingenij tui specimen, quum magistratus Regni mole grauatus, cui sustentandę

mul-

multorum absorbentur vires, varietati studiorum, & multum vacare, & in ijs sumoperè proficere queas. Cæterum, Vir Amplissime, nomine tuo panegyrim hic attexere alienum omninò duxi, quippè silent Scriptorum laudes, vbi generis Claritas, Fortunæ opes, animi virtus, & legalium litterarum consummatio Austriacum impulere Monarcham, vt in hoc amplissimo Regno te Supremæ Reipublice administrationi in Collaterali Consilio admoueret, & in proxima etiã Sicilia nuper grauissima tibi negotia, cōcrederet; grato ergo animo meum hoc excipe obsequium nec te extereat obtrectātium Medicorum emulatio, qui, Chymix peritia turpitudinis notã incurreret, mihi Chimici nomen attribuentes, gregariæ phebaculæ

læ horribilem, odiosumque me exhibent: enimuerò cum solo veritatis amore deuinciar, & ingenuitatem in- medendo non imposturam profitear; magnorum virorù admonitione frētus, tãquam seruile, & illiberale inter sectarios annumerari semper exhor- rui: equidem reguntur pedissequarù manibus infantium labantia corpo- ra, ducunturq; à veterinarijs fatua iu- menta capistris; at qui in humanitate, & litteris adoleuit, si proprijs non in- nitatur viribus, si veritatis semitam non eligat, & quorsum illum abducit alterius hominis autoritas vestigia dirigat; Infantili imbecillitate, bruta- lique ineptitudine premi, velit, nolite ex ipsa assentiendi procliuitate fateri cogetur; id me Vir Illustrissime non eo temerario ausu asseruisse; tibi sus-
deas

deas velim, vt erudiri quippiã in facultate aliqua queat, qui Doctorum virorum scripta in ea facultate præstantium multoties non euoluerit, rationum momenta non perpèderit, & genuinam eorum mentem in ijs, quæ docent non attigerit; tantùm enim abest, vt in suis non exercere sese ingenia iniquè suadeam; vt fatear huiuscemodi labores dumtaxat posse integram, atque inculpatam ijs parere libertatem, quæ non hominum, opinionibus amplius, sed veritati solùm obsequitur; Hinc ego in re medica, Paracelsistam, vel Helmôtianum appellitari non minus abominor, quam Hippocraticum, vel Galenistam; suo enim horum celeberrimorum hominum vnumquemq; prò virili artem medendi nouis inuentis adauxisse, ac

re-

remediornm suppelle&lle locupletasse, quorum beneficio nos fruemur, si reliquì in vnus Hippocratis verbo iurassent, & vix ab eo partæ medicinæ suppetius non tulissent: quod planè documento fuerit prudentem nõ decore Virum aliorum ne&tare spreto vnus tantùm libare dulcedinem, qua vix summis labijs, à sectaris gustata, ità inebriantur, vt tantillum alterius doctrinæ, non solùm non capiant, sed neque in ea admoniti animum; vertere dignentur; ò vtinam aliquando prudentissimis viris, qui summas in re Publica gerunt magistratus. Pientissimus Deus cogitationes inijciat prouidendi, vt optimi ciues valetudinem, vitamque suam, non nisi proprii, & prudentissimis Medicis committere possent; Equidem hac re cognita,

gnita, plerofque illorum, qui nunc
artem profitentur non vt Medicos,
fed vt Sicarios, qui specie curādi ho-
mines necant è medio tollerent. Nec
verò quisquam mihi vitio vertat ta-
lia hæc de artificibus (non de arte
proferre, quam fimilia de ipfis legum
Professoribus, & de illarum fanitate
corrupta pronuntiare non fit veritus
grauiffimus Magiftratus, & Consul
Romanus Aurelius Simmacus, ait
enim epiftola CXVI. Vtinam leges
æque mecum Valerente! quarum fan-
nitas ab ipfis plerum, corrumpitur,
quibus curanda mandatur, fed non
pergam longius, dum deditiffimus
Tuæ Dominationi Illuftriffie omni-
bus in meis actionibus operibus fem-
per ero futurus. Vale nonis Octobris
M.DC.LXXII.

Sebastianus Bartolus.

IN Congregatione habita coram Eminentissimo Domino Cardinali Caracciolo Archiepiscopo Neap. sub 17. Martij 1676. fuit dictum, quod Reu. P. Dominicus Iameus Soc. Iesu reuideat, & in scriptis referat eidem Congreg.

F. Scanegata Vic. Gen.

Joseph Imperialis Soc. Iesu Theolog. Eminentiss.

Eminentiss. Princeps.

Iussu Eminentiaë Tuæ vidi Libellum vnum, & alterum, qui inscribuntur, Thermologia Aragoniæ, & nihil in ijs reperi, quod veræ Fidei, bonisque moribus refragetur. Typis igitur mandari poterunt, si ea fuerit Eminentiaë Tuæ mens. Neapoli 3. Iannarij 1679.

Eminentiaë Tuæ

*Omni obsequio Additissimus Famulus
Dominicus Iameus Soc. Iesu.*

IN Congregatione habita coram Eminentissimo, & Reuerendissimo Domino Cardinali Caracciolo Archiepiscopo Neapolitano sub die 18. mensis Ianuarij 1679. fuit dictum, quod ita te relatione supradicti Reuisoris, Imprimatur.

Stephanus Menattus Vic. Gen.

Joseph Imperialis Soc. Iesu Theolog. Eminentiss.

ECCELLENTISS. SIG.

Michele Blancardi supplicādo espone à V.E. come desidera dare alle Stampe l'Opera del q. Sebastiano Bartolo intitolata Thermologia Aragoniæ. Per tanto supplica V.E. darli licenza la possa dare alle Stampe, e l'hauerà à gratia, vt Deus, &c.

Reuerendus P.F. Eugenius de S. Ioseph videat, & in scriptis S.E. referat.

Galeota Reg. Carrillo Reg. Calà Reg. So-
ria Reg.

Prouisum per S. E. Neap. die 20. mensis Aprilis 1678.

Scoppa.

Excellentiss. Princeps.

Sebastiani Bartoli currentis sæculi Philosophi celeberrimi, ac sapientissimi viri (cuius memòria in benedictione est, vixit enim cum gloria, licet non extra inuidiam: Deuixit cum inuidia in eius felici transitu assistentium, & piè credimus extra veram gloriam non esse) Opus posthumum Thermologia Aragoniæ inscriptum, Excellentia Vestra iubente, perlegi. Nihil contra Regiam Iurisdictionem continet, sed omnia encomijs, & admiratione dignissima. Igitur potest, & meretur lucem aspiceret, in se habens, vt Lignum descriptum Apocalypsis cap. 22. *Folia ad sanitatem gentium.* Inspirat in dies, ac diù suspirabit Parthenope, Italia, Europa, Orbis literarius Auctorem absentem, absentem vtique, non mortuum. Si enim
Lege

Lege Salica, Gramondo teste, Reges non moriuntur in
Gallia, nec immortalis Sapientiæ diplomate Sapientes
in Mundo; viuunt namque & meliùs, & feliciùs in suis
libris, quàm in Liberis. Cunctos Excellentia Vestra sola-
tio afficiet, si diù optatos huius Magni Viri partus à cun-
ctis publicè permiserit posse aspici, quia sic iterum audie-
mus cuncti, ac perenne Sebastianum Bartolum Philoso-
phantem egregiè. Datum in nostro Collegio Theologi-
co S. Ianuarij Turris octauarum pridie Idibus Maij 1678.
Excellentiæ Vestræ

Adiētissimus, & humillimus seruus

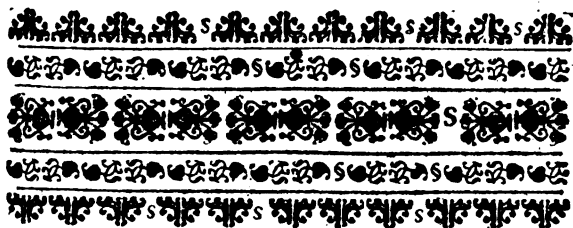
*F. Eugenius à S. Ioseph Carmelita Excalceatus,
S. Theol. Professor Ordinarius, ac Concionator
Cesareus.*

à supradicta relatione Imprimatur, verùm in publica-
tione seruetur Regia Pragmatica.

deota Reg. Carrillo Reg. Valero Reg.
Calà Reg. Soria Reg.

visum per S. E. Neap. die 30. Junij 1678.

Scoppa.

THERMOLOGIAE ARAGONIAE PAVSILYPVM.

PVASILYPVM amoenissimum promon-
 torium, Neapoli Puteolos abeuntium
 oculis, primum prospiciendum se pre-
 bet; hoc ubi effossum, pertusumque mari
 se mergere incipit, passuum ferè mille ab Occi-
 dentalibus Urbis mœnibus distare conijcitur; quo
 intervallo, suburbanus ille vicus, perpetuo vere
 luxurians, què *Chiaia* appellât Neapolitani, est po-
 situs: tanta clementia cœli, tanta aeris salubritate,
 tanta viridariorum amœnitate donatus, vt procerû
 frequentia nobilitatus locus, omnium deliciarum
 epilogus iure merito existimari possit, quod non
 solum nos incolæ testamur; sed Stanislaus Rescius
 Regis Poloniæ legatus, Simoni Simonidæ poetæ
 laureato scribens, ita de eo sensit. *Sedem porro* *Epist. 5.*

A

in

in locis Suburbanis non modo magnis viris charam, sed & ipsis etiam, ut Gentilitas putabat, dijs immortalibus amicam. Ab Aquilonaribus inclementijs locus defenditur colle, quem Livianæ Palepoli tunc imminere existimauit Pontanus, & nunc Vomere appellant, hic dum è castro Sancti Erasmi, vulgo *Santermo*, Occasum versus leni, cultoque iugo extenditur, flectitur ad Austrum, ac mari Miseno, & Athenæo promontorijs intercluso, quod *κρᾶτρη* appellauere Græci, se mergens, in promontorium Pausilypum protenditur, sinumque terè imperturbabilem efficit, ab Oriente Platamonijs, Castroque Lucullano vulgo *Castel dell'Ouo* terminatum. Collis eò situ, quo in Orientem, & Austrum inclinatur, per trium millium passuum spatium, placidissimè exosculatur vndas, à quibus intimè admissus eò eas deperit, vt ad planitiem terè inclinato cliuo, nunc sub ijs mergi, nunc ab ijs emergere, facillimè crederes, atque vt vbique charis se semper intermiscet vndis, passim in suis visceribus adaperitis sinibus, placidè murmurantes eas admittit, eæque ipsum se cupidè insinuantem admittunt: adeoque reciprocis commiscetur amplexibus, vt prætereuntem sæpissimè fallant, qui dum siccum montem pedibus calcare credit, zelotypa accurrente circumalluitur vnda. Pro tanta collis amœnitate à Flora, Pomona, & Baccho quolibet anno pugnatum est; horum enim numinum vnumquodque, sibi Pausilypum pro regia dedisse Iouem, altercatur; tandem vt duo per collem errarent, & ter-

tio

lib. 6. de
bel. Ne-
apol.

tio per anni vices vicissim ditionem cederent, inter se conuenere; ità vt nunc Baccho, & Pomonæ floribus ornet solium Flora, nunc inter flores turgidus rideat vindemia Bacchus, excludatque nouos fructus, dum dat Pomona maturos; colligatur ex hoc huius loci cœli temperies, quæ ex singulari quadam dispositione ver perpetuum in colle producit; etenim à parte Septentrionali eminentioribus aliorum collium iugis, ab Aquilonis Boreæque rigore defenditur;

Inuida purpureos vrat ne bruma racemos;

Et gelidum Bacchi munera frigus edat.

Vt dum vniuersa Campania eò exuritur, ventique impetu arboribus spoliatur: tepescat cœlo Pausilypum, ac tranquillum neque fronde moueatur. Dum deinde versus Austrum Promontorium in mare descendit, cunei figuram exprimit: nam humile quantum à parte Orientali (quæ veluti extrema montis, Neapoli conspicitur) in templum Veneris Euplexæ, quod nunc vulgo dicitur *la Caiola*, recta linea versus Austrum inclinante, progreditur; tantum alia recta versus Occidentem extensa, sublime emergit ab vnda, præruptaque altitudine partem Occidentalem, obtinuit: vt Austri, Occidentaliumque ventorum, sublimi arginereparato furorc, imperturbabili, celi apricitate, Orientales incolæ recrearentur; neq; tantum hæ, quibus collis abundat, dotes ad amenitatis negotium facessunt, sed ea, quæ indè circumspicitur ora, quam maximè loci felicitatem adauget; etenim præter quam quod in subiecto

4 *Thermologia Aragoniæ*

maris cratere, veluti in speculo se ipsum adumbrat Pausilypum, qui eius delicias incolunt, Capreas, Mineræ promontorium, Surrentum, Herculanum, Pompeianum, Vesevum, paludes Sebethicas, collesque Neapolitanos trans mare, vastum, veluti theatrum, varias scenas representans, assiduo prospectu intuentur. In vniuerso itaque terrarum orbe, si tanti Felicem veteres fecere Campaniam, felicissimum adeò hunc in Campania existimauere collem, vt procliuis in nominum proprietates Græcorum sagacitas, illius nomen ex duplici dictione conflauerit ex *παυσι* scilicet, & *λυπος*, quæ à mœstitijs quietem designantes, dedere Pausilypo etymon; non secus ac, apud Suetonium, Capreas dixit Augustus *ἀπραγοιπολις*, idest urbem negocij vacantem: est etiam apud Sophoclem dictio hæc *παυσιλυπος* poculum, denotans in conuiujs, tertium, Ioui seruatori dictum, quod curas abigeret. Vetusissimum huius collis, & vnicum itaque Nomen (nam incongruè apud Franciscum Petrarcam, & Franciscum Lombardum nunc sub nomine Falerni, nunc Postripti legitur) fuit Pausilypum, quod pro more, vt carmine luderent, diuersè vsurparunt poetæ; quandoquidem pro Numine agresti, pro rustico vinitore, in vitem conuerso, ac sæpè pro iocundo loci alicuius genio, eo sunt vsi Latini Poetæ, ac Musis non pauci celebres Hetruscis; vt apud Cypaccium hoc epigrammate.

de ant. Pausilypus noster, qui nunc dat nomina monti, Puteol. Sic dicta à magno Cesare Villa fuit;

Quod

Pausilypum.

5

*Quod foret insanis requies fidissima curis,
Et portum fessæ redderet ille rati.*

Et Flaminius hoc alio.

*O vinam ille suo me sistat numine sancto
Ad fortunati numina Pausilypi.*

*Littora diuino quondam celebrata Maroni,
Et patrio Minci flumine chara magis.*

*Littora, quæ toties viderunt Calliopeam
Dictantem vati carmina docta suo.*

Ac Sannazarus de eo sic cecinit.

*Te quoque formosæ captum Nesidis amore,
Pausilype, irato compellat ab æquore questu.*

Quem lepidè imitatus Bernardinus

Rota, de quadam Villa sic scripsit.

*Huc fugite ò Dryades, dominus loca tuta parauit: lib.epig.
Ne vos, dum sequitur, Pausilypur rapiat.*

Et alibi.

Iam vocat me Pausilypus, canenti

Plaudit, & clari tumulus Maronis

Me vocat toto veneranda Mergil-

lina profundo.

ibidem.

Et alibi Æglæ alloquens.

Tu mihi das Pausilypi recessus,

Tuque crâterem pelagi videre, &

Antra, & in primis veneranda magni

Busta Maronis.

ibidem.

Alibique iucunda elegia sic eius insinuat Fabel-
lam, quam ad Rodolphum Pium mittit.

Forte sub umbrosa cantabat vinitor ulmo

Pausilypus, &c.

Quam paulo post ità absoluit.

*lib. 3. c.
leg.*

6 *Thermologia Aragonia*

Sed bacchi pietate (canat quis mira Deorum?)

In vitem, hærebat cui modo, versus abit.

*Quæ nûc moesta etiã illacrymat, quæ coriice manat,
Hæc memor exitij tempus in omne sui.*

Frequentatissimum apud antiquos fuisse Pausilypum, excauatum sub eo antrum, Magni Maronis tumulum, & vetustissimorum edificiorum rudera, regiam magnificentiam ostentantia, quæ passim in eo occurrunt, plenissimè testantur: neq; villam solum; sed Fana, murorum ingentia fundamenta, cęmenti elegantia, aquæ ductus, montis inanitates, pilæ, moles, tam in continenti, quam in mari, non exiguam urbem in eo fuisse, licet collapsam repræsentant: nos ergo, vt ordine omnia prosequamur, ab admirabili illa Neapolitana Crypta esse incipiendum, pretium duximus operæ.

Etenim quamuis Pausilypum altum emergat, vbi *Chiaia* desinit arenosum littus; Neapoli Puteolos abeuntibus, planissimum per cryptam præstaret iter, rectissimumque foret, si Diuæ Mariæ templum ad ostium cryptæ cum cœnobio, & viridario illud non diuideret, eiusque rectitudinem in cryptam non interciperet; dum enim ad turrim notati viridarij vulgo *La torre di Chiaia* peruentum est, à sinistra per littus via producitur in Pausilypum; à dextra verò recta, vsque ad templum, quod antequam habeatur sinistrorsum in pomerij pariete Petri Fernand. munificentia in fonte his lineis legi, si iuuat, potest.

PHILIPPO III. REGE**Maris oram cœlo , ac situ felicem****Ducta perenni aqua ,****Ancœnissimam reddidit****Petrus Fernan. de Castro****Lemensium Comes Prore. ,****Publicæ felicitatis studiosissimus****Curantibus Ædilibus****M. DC. XIII.**

A templo in cryptam obliquum continuatur iter; quippè per posticam templi partem, versus Meridiem triginta ferè passum spatio, flectere illud cogimur, vt cryptæ ostium veniat in prospectum; dum ad illud peruenimus, hinc, atque illinc excisi montis sublimes, repentesque suspiciemus rupes, quarum, sinistra Magni Maronis tumulo superbit, hac parte inaccessibilis; dextera, neque tumulis caret; sed ignotorum cinerum. Horribilis est, immanis illius hiatus repentinus aspectus, adauxitq; hætenus horrorem, loci alioquin admirabilis, agrestis vndique scabrities, signorum experts, & omni memoria vacua; quod ego cum animaduertissem, atque vnum quemque Neapoli Puteolos terrestri itinere abeuntem, necessariò, per eum locum transiturum, cogitassem; glorię Nominis Nostri Principis Petri Antonij Aragonij saxeam molem erigendam curavi; quæ cum directo venientium acies feriat, horrorem animis minuit,

elogium, balnearumque, quæ citra sunt Puteolos, nomina, loca, ac virtutes in albis marmoribus litteris insculpta, ad legendum inuitans, quæ adamussim in huius operis Prodro-mo impressa transtulimus, quem consulant externi.

At præsentés si cum ea legerint, dextrorsum acie dirigant, inter exertas rupes fauces prospicient antri, quod supercilij altitudine, tenebricoso inani fluctuante puluere, caligantis ab opposito ostio luminis transitu, plaustrorum rhedarumque euntium, redeuntiumque strepitu; transeuntium hominum clamoribus, cõfusè è cauo exeuntibus frementium; eiulantiumq; sonum mentientibus, generosum quemlibet intuentè, nunquam alias rem expertum, vel ex auditu conscium, pèrterritum reddet; Verum enim vero si post euocatum ab horrore animum, humani ingenij in tanto opere contempletur industriam, non erit, vt hoc inter superbissima, celeberrimaque humanorum tentaminum facinora non connumeret, antro perpenso simul, atque vsu; etenim qui Cumis, Mylenis, Baijs, Puteolis conuiuiebant homines, Paleopolitanis, Neapolitanisque origine, fœderisque necessitudine coniuncti, hoc per collem non reserato itinere vehiculorum reciproco comœatu, incommodo non leui, priuabantur; quippe per prærupta vndique surgentium collium iuga scabram præcipientemque viam, protractioremque tam hominibus, quam bestijs calcare fuisset necessarium; Puteolis enim rectissima, planissimaque via ad Occidentales Pausilypi, per Vulcani forum,

radices ducebat, ibique à dextra eiusdem promontorij præcipiti, editoque cliuo, à sinistra Antiniano, & Vomere sublimibus iugis, cum Pausilypo continuis, obicibus ferè inaccessibilibus incipiebatur; qua vexatione perpuncta illorum populorum ingenia, montem Pausilypum ferro pertundere, planumque iter aperire excogitarunt ea parte, quà non solum erat collis angustior, sed qua littori, recto cursu Neapolim abeunti, *Ghiaie* suburbio, non autem mari responderet: excisaque fuit crypta, de qua nobis in presentiarum est sermo, eaque rectitudine excavata, vt Orientali ostio, post æltium Æquinoctium, surgentis solis radios, Occidentali verò declinantis exciperet, vnde Matutinis, & vespertinis horis quàm, meridianis quadruplo lucidior, ex eò, quod recepti radij in oppositum ferè aditum pertingunt, antrique medium adeo illuminant, vt hominum vultus prætereuntium, qui in meridie sunt in obscuro, mane atque vesperi facili negotio cernerentur, cui suffragantur quoque, languido licet lumine, foramina in editiori montis parte excisa, ac versus inane cryptæ medium obliquè pertingentia. Est sanè admiratione dignum, de certo tanti operis auctore nihil ab antiquis fuisse memoriæ proditum, cum illud alioquin adeò portentosum existimauerint, vt viribus supra humanis magico ausu actum credulis suaserint, Ioanne Villano id in sinuante in sua chronica Parthenopæa anilibus nugamentis referta; vndè coniecit fortè vulgus,

lib. 1. c.

30.

Ma-

Manium coniuurato impetu, instanti citius, cui-
 sceratum, pertusumque montem Neapolitanis ob-
 tulisse, quam sententiam lepidè à Francisco Pe-
 trarca in suo itinerario reiectam, reprobataque
 in itin. fuisse sic legimus. *Inter Falernum, & mare mons
 est saxeus hominum manibus confossus, quod opus
 incultum vulgus à Vergilio magicis cantaminibus
 factum putat. Ita clarorum fama hominum non
 veris contenta laudibus, & sæpè etiam fabulis
 viam facit, de quo cum me olim Robertus Regno
 clarus, sed ingenio, ac literis præclarus quid senti-
 rem multis astantibus percunctatus esset, humani-
 tate frætus Regia, qua non reges modo, sed homi-
 nes vicit, iocans nusquam me legisse magum fuisse
 Virgilium, respondi, quod ille serenissimæ frontis
 nutu approbans, non illic magici, sed ferri vestigia
 confessus est.*

Beniamin Tudulensis Hebræus, apud accura-
 tissimum suum interpretem Benedictum Aria-
 Montanum, in suo itinerario, hæc de Neapoli-
 tano hoc retulit antro. *Illinc profectis, quindecim
 in itin. miliarium via sub montibus conficitur; estque opus
 à Romulo Romanorum primo Rege factum propter
 metum Davidis Regis Israel, & Ioab, Davidici
 exercitus Ducis summi. Verùm fabulari Hebræum
 conuincit vniuersus tam sacrorum, quam profa-
 norum chronistarum consensus, dissitisimis tem-
 poribus illos Reges vixisse pronuncians, vt præ-
 teream hyperbolicam cryptæ longitudinem,
 quindecim miliariorum, nisi numero manus pal-
 mas, non autem Italicos passus, denotare voluerit.*
 Sunt

Sunt qui sinistrè interpretato Marco Varrone ,
 Lucium Lucullum huius operis auctorem fuisse
 contendant, dum hæc quæ sequuntur apud ipsum
 scripta reperiant . *Etenim hac incuria laborare*
aiebat. M. Lucullum, & piscinas eius despiciebat ,
quod æstuaria idonea non haberent , ac in residem
aquam, & locis pestilentibus habitarent pisces eius,
Contra ad Neapolim L. Lucullus , postea quam
perforasset montem , ac maritima flumina immisisset
in piscinas, quæ reciproca fluerent ipse Neptuno
non cæderet de piscatu , factum est enim , ut ama-
tos pisces suos videatur propter æstus eduxisse in
loca frigidiora , ut Apuli solent pecuarÿ , quod
propter calores in montes Sabinos pecus ducunt ,
&c.

*lib. 3. de
 re rus.
 c. 17.*

Sed quantum mare ab Occidentali huius cryp-
 tæ ostio distat , tantum hoc ad Varronis verba
 glossema , ab auctoris sensu declinat , vt fallitur
 quoque Cluverius , vt bene aduertit Franciscus
 Scotus in itin. Italiæ ; nam præter scopulum, pro-
 pè Neapolim perforatus quondam à Lucullo, qui
 arcem ob viri memoriam , Lucullanam dictam ,
 sustentat ; alium habemus inter Pausilypum , &
 Nesidem multis fornicibus pertusum, cui verba
 Varronis quadrant , de quo latius infra ; & qui-
 dem non abs re apud Mazzellam , quidam Poeta
 cecinit .

Viscera quis ferro est ausus prorumpere montis ,

Cautibus in duris quis patefecit iter ?

Cocceium , verum est , saxum, montemque cauasse

Vanaque iam cesset fama Luculle tua .

*de anti.
 Puteol.*

Str-

lib. 5. Strabo, cuius rerum antiquarum traditionibus summa debetur fides, quæ sequuntur, de hac nostra crypta memoriæ prodidit; dum de ea, quæ ab Auerno ad Cumas vsque erat excauata, verba facit. *Conscissaque deinde vsque Cumas subterranea fossa, omnia illa fabula apparuerunt. Cocceium eam quidem condidisse fossam memoriæ proditum est, & eam quæ ex Dicearchia idest Puteolis extat Neap.*

Verùm quis iste Cocceius fuerit (vt taceamus quendam Bassum, ab aliquibus inconsultè huius operis auctorem existimatum) & de qua gente, non constat, ac si de re tot sæculis à nobis remota, aliquid conijcere liceret, auderem ego affirmare illum Cocceium Græcum fuisse Cumanum, solertissimum virum, qui memorabilis illius vrbs primordijs ad quamplures accomodatissimos fines, quos coniectare vniusquisque faciliter potest, tam Cumis ad Auernum lacum cryptam, quam hanc Puteolis venientibus Neapolim, in montibus aperuisse; etenim Strabonis ætate, quam ab vrbe condita non adhuc septem præcesserant sæcula, si ingentia illa antra, Romanorum consilio, excisa forte fuissent; cum minoris admirationis opera nascentis Rome apud Liuium, ipsumque Strabonem notata passim legantur, tantorum tanque admirabilium facinorum auctorum, atque temporum memoriam non præterijissent; cum itaque ante Romani Imperij Maiestatem Cumani ea loca incoluissent, in quibus cum non solum excisa antra, sed superbissimos tholos adhuc constan-

res, molesque Putcolanas, sine certi auctoris nomine, non sine summa admiratione, conspiciamus, credere non est à veritate alienum, Græcarum illarum coloniarum Principes, per annorum seriem, ijs extruendis, accuratissime operibus vacasse, quod ipsemet Strabo testatur. *Nam, inquit lib. 5. cum in condendis ædificijs Græci acuti maxime, ac solertes fuisse videantur, cum pulchritudinem, & munimentum ingeniosè prospicerent, portusque, & agri feracitatem, hi ea maxime animaduertent, quæ illi parui fecerunt. Strata viarum, aque ductus, cloacas, quibus ciuitatis sordes eluerentur. Cernere licet stratas in agro vias, excisis ad hec collibus, exaggeratis vallibus, unde, &c. Fuisse ergo hominem Cumanum nomine Cocceium, qui huiusmodi fornices excidendos consuluit, non est vt inficias eam; sed hunc illum fuisse Cocceium, quem sic notauit Pontanus. Nescio an is, *de ma. gn. c. 10.* fuerit M. Cocceius Nerua Augusti auus, qui Romæ aquarum curam habuit tulitque maximam architecturæ laudem. Vt cum eo aliqui rentur, assentiri minimè possum; & cum Starbo neque id de suo Cocceio asseueranter affirmet, fatendum est cum Blondo. *In Ital. cap. de capan.* Quis autem memorabile id opus fecit, ignoratum est nobis.*

Quam olim deinde hæc crypta habuerit longitudinem, latitudinem, & altitudinem, quot fenestras, an vbique sui tenebris obscura, an lumine fuerit illustris; quid illi in his circumstantijs per sæcula euenerit, quæ nostris diebus eius sit dispositio, nobis perquirendum superest.

Inter/

lib. . Inter antiquos, primus Strabo de hoc antro, apud suum interpretem, huiusmodi verba fecit. *Extat, & his in locis intra montem effossa spelunca, in Dicearchiæ Neapolisque medio, sicut altera, Cumas tendens, facta; in qua via obuijs curribus peruia, multis panditur stadijs. E superna sanè montis parte, excisis multifariam fenestris, lumen in profunditatem infunditur.* Hæc Strabonis descriptio præsentis speluncæ, in multis quadrare videtur; etenim nunc obuijs curribus est peruia, quatuor panditur stadijs, ac superna montis parte, per excisas fenestras in sui profunditatem lumen admittit; at audiamus Anneum Senecam, vna vel altera ætate Strabone iuniorem.

Ep. 57. *Cum Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi, tempestatem esse, ne iterum nauem experiret. Sed tantum luti tota via fuit, ut possem videri nihilominus navigasse, totum athletarum fatum fuit mihi illa die perpetiendum. Aceromate nos haphæ excepit in crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius: nihil illis faucibus obscurius; quæ nobis præstant, non ut per tenebras videamus: sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lumen, pulvis auferret, in aperto quoque res grauis, & molesta: quid illic, ubi inter se volutatur; & cum sine ullo spiramento sit, inclusus in ipsos, à quibus incitatus est, recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus, eadem via, eodem die: & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen illa obscuritas, quod cogitare dedit. A commoditatibus speluncæ à Strabone assignatis, multum detrahit*

Seneca, cui suffragatur id, quod de huius fornicis humilitate, scripserat Petronius Arbitrer; extant enim hæc in suis fragmentis. *Satis constaret, eos, nisi inclinatos, non solere transire cryptam Neapolitanam.* Strabonis itaque de spelunca traditionibus vetustorum, non inferioris auctoritatis auctorum, refragantur sententiæ, lumen, spatiumque eius ab eo assignata, negantes, quod cum animaduertisset Lypsius, in adnotationibus in ea Senecæ verba; *Nihil illis faucibus obscurius;* ut veram tanti viri sententiam tueretur, sequentibus eam verbis, ne adeo discors ab eo, quod à Strabone proditum erat, videretur, exposuit. *Fauces, angusti transitus etiam vocabantur: nè quis de aditu capiat, qui certè illustris; obscuritas autem hic tempore Senecæ, & densæ tenebræ, ut ostendit: non æquè Strabonis, idest Tiberij. Oportuit hæc luminaria obstructa quo, aut neglecta fuisse, si tam densæ tunc tenebra.* Neque ab hac conciliatione dissentit Cluverius, nec quivis neotericorum, præter Lypsonianum, alium excogitavit inter notatos auctores, concordia modum; cui, & acquieuisse Capaccium quoque legimus, dum Petronij verba huiusmodi explicationi donavit. *Quæsi vera iudicanda fuerint, cryptæ eo tempore tantam cernimus humilitatem, ut nisi inclinati, transire adeuntes non possent.* His sic adnotatis, meum de re opportunum erit, in medium afferre, iudicium; ut cum vnus fuerim, qui balnearum restitutioni vacauerim, & plusquam centies, per solidum annum, eam cryptam pertransierim; ea mihi

mihî consultò obseruasse accidit , quæ ; tantorum virorum , tam dissitas de hac spelunca exitrmatas sententias , sibi non aduersari , illosque verum protulisse , si eorum in rem scribendam , occasio consideretur , ac finis .

Pimò itaque obseruauî inculpatissimam speluncę rectitudinem ab Oriente in Occidentem , ita vt nocturno tempore , siuè in vnus ostij medio , siuè in arginibus accensa fax sit apposita , ab altero ostio semper integra videatur .

Secundò obseruauî , per totam cryptę longitudinem , æqualem sui soli latitudinem , trium scilicet , passuum , siuè palmorum viginti duorum .

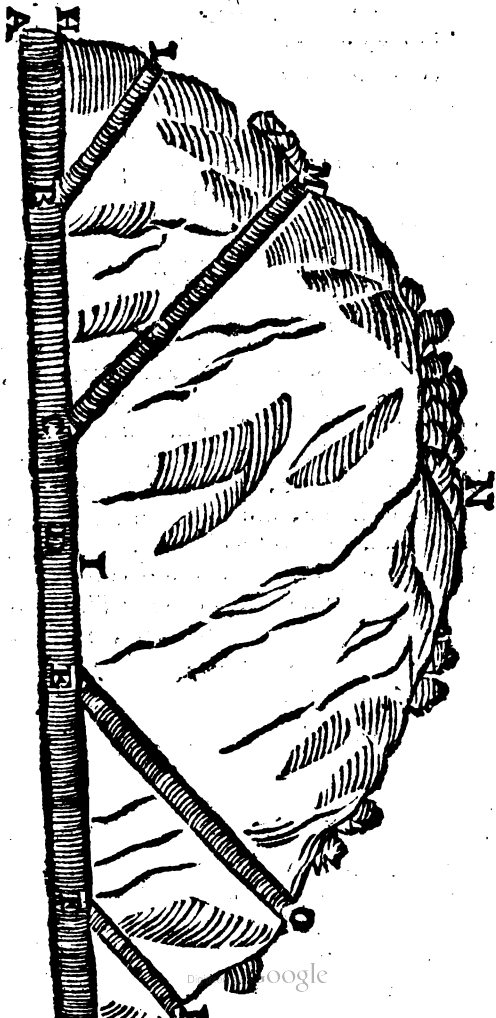
Tertiò notauî cryptę solum fuisse æquè excisum , cum plano viarum , quæ tam à parte Orientali , quam Occidentali in aperto sunt .

Quartò obseruauî dictum cryptę solum quamuis nunc , vt cæteræ Neapolis viæ , sit durissimo saxo stratum , subtilissimi pulueris copia esse referunt , quæ ob euntium frequentiam est ferè semper in motu ; vnde conieci in altioribus seculis , in quibus sào stratum non erat excisi montis solum , qui leuis est , & pumicis instar attritu molitur , maiorem atque mobiliorem pulueris continuisse abundantiam .

Quintò summa cum mea delectatione animaduerti , fornicis à solo altitudinem , quam in suis primordijs ab artifice meruit spelunca , æqualem fuisse suæ latitudini , palmorù scilicet viginti duorum ; nam qui cryptę fornicem altiorem deinde fe-

fecere, vbi primum excidere, ab vtraque parietum parte, duorum ferè palmorum montis portionem, quam olim in fornicem concurriffe, præfens dispositio ostendit, reliquere; atque ab Occidentali ostio, dum intra cryptam profequitur iter, post quinquaginta quinque passus, adhuc hodie fornicem non maiorjs altitudinis, quam 22. palmorum per aliquod spatium, intuebitur; notauit etiam dictam fornicis altitudinem 22. palmorum, æqualem fuisse altitudini fornicis cryptæ ab Auerno, Cumas vsque excisæ; vnde non fortuitò vtramq; cryptam vnus fuisse auctoris opus, Strabo existimauit.

Sextò præfenti ostiorum dispositione cognoui, cryptam; vsque ad illud tempus, in quo primæuam altitudinem seruauit, quatuor habuisse fenestras in fornicis sinane, lumen immittentes, ab Oriente duas, duasque ab Occidente, eò ordine, & situ in montis cliuo effossæ; vt superiorum lumen in cryptæ medium coiret, eamque illustrem redderet, quod per sequentem iconem, externorum oculis demonstrare conabor.

Erat, vt nunc quoq; est cryptę solū ABCDEFG; passuum 400. fornix eius æqualis erat altitudinis palmarum 22. ab Orientali ostio per eius longitudinem, vsque ad Occidentale ostium. Clius montis Pausilypi Orientalis erat, vt nunc est AHLMN. Occidentalis verò GKPON. in cliuo itaque Orientali L. decem passibus supra fornicem excisa erat fenestra, cuius lumen feriebat cryptę cursum B. scilicet post 60. passuum ab ostio A. quò forte lumen ostij A. non pertingebat; deinde in eodem cliuo Orientali M. in altitudine passuum 60. ab ostio A. alteram excisam habebat fenestram, obliquè per montem in cryptam descendentem, cuius lumen feriebat solum C. s. longè ab ostio A passuum 200. fiebatq; vt nunc etiam fit, eius diffusio licet languidè, vsque in D. quod est punctum cryptę longitudinis medium. Simili deinde modo in cliuo montis Occidentali P. excisa fenestra lumen in F. alteraque excisa in cliuo O. lumen in E. deferebant. Ad id verò, quod Petronius retulit, cryptam transeuntes, curuos olim incessisse, facile puto respondendum, si consideretur pulueris abundantia, quę in solo ob montis mollitiem, quotidie copiosior erat; pedibus agitata in fornicem ascendebat, ac ubi in medio obuoluebatur, res grauis erat, & molesta, ita vt progredientes inclinati necessariò prosequerentur iter, ne descendentem puluerem in oculis, & aspectum reciperent, ni velimus, vt Capaccio placet, Petronij fabulam interpretando, asserere inclinatos ob reuerentiã per cryptam

transisse tunc homines, ex eo quia credebant in spelunca sedem habere Priapum, quem superstitionosa olim Gentilitas in subterraneis tenebrosisque locis venerabatur, ut colligitur ex eiusdem Petronii argumēto, & ex suis, quæ extant fragmentis; dū Quartillæ ancillam sic loquentem adducit. *Ego sum ancilla Quartille, cuius vos sacrum ante cryptam turbastis.*

lib. 5. Talem fuisse cryptam etate Strabonis eius conuincit descriptio; etenim ipse, non ut viator, sed veluti de ea scripturus consultò latitudinem, longitudinem, & quas habebat fenestras, animaduertit; proptereaque inquit. *In qua via obuijs curribus peruia, multis panditur stadijs. E superna sanè montis parte, excisis multifariam fenestris, lumen in profunditatem infunditur.* In huiusmodi re tanti viri testimonium non est temerè interpretandum, licet paucis post annis Senecam in adducto loco potius suum infortunium, quam cryptam describendo à Strabone in aliquibus dissentire legamus; transijt quippè per speluncam Seneca, non ut sigillatim quidquid ex hominum industria in ea apparebat, notaret; sed ut properaret Neapolim, cumque nouus fortè experiretur transitum, antri horrore perculsus, nil præter horrorem mente, & animo volutabat, ait enim. *Aliquid tamen illa obscuritas, quod cogitarem dedit.* Accidit hoc illi, nubilo, & pluuio cœlo existente, dum inquit. *Cum Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi, tempestatem esse, nè iterum nauem expefiser. Sed tantum luti tota via fuit, ut possem videri ni-*

hilo-

hilominus nauigasse. Quod non parum horroris profundeque obscuritatis loci naturæ addebat, eo magis si iam (vt credere verisimile est, dum eodem die Baijs, quò Neapoli naui appulerat, Neapolim terrestri itinere reuertebat) aduerserascebat; equidem fateor ingenuè, multoties mihi accidisse antrum transire, imbribus è cœlo cadentibus, ac quamuis centies fuissèm locum expertus, ac quidquid in eo ars poterat callerem; cognoscebam tamen id, quod tunc perpetiebar, exactissimè Senecæ descriptionibus quadrare, qui non speluncam quidem, vt diximus; sed id quod ex inspectu speluncæ transeuntibus accidit lasciuienti calamo, luxuriantibusque verbis suo more amplificare curauit, vt ibidem, viarum lutum pro nauigabile pelago recipit. *Sed tantum luti tota via fuit, vt possem videri nihilominus nauigasse*.

Perpendam hic id, quod in Strabonis textu, multorum legentium ingenia hæctenus torfit; cum enim speluncam aliam, ab Auerno Cumas tendentem descripsisset; obiter de hac Neapolitana occasione Coccei, quem vtriusq; cryptæ auctorem facit, sermonem protrahit; habemus primò apud Guarinum, eius interpretem huiusmodi verba. *Cocceium eam quidem condidisse fossam memoris proditum est, & eam, que ex Dicæarchia, idest Putiolis extat Neapolim ad Baias*. Versio verò Silandri, in qua Casaubonus acquiescit, hæc habet. *Cum quidam Cocceius, qui cuniculum istum duxit, & alium à Putiolis ad Neapolim super Baias tendentem, &c.* Cluuerius primus impropriam eam

loquutionem; quæ ex Puteolis extat Neapolim ad Baias; animaduertit, iudicauitque exscriptoris alicuius, non Strabonis calamum talem fœdasse locum. Quippè, ait, quum Bata citrà Puteolos sint, qui hic cuniculus esse potuit à Puteolis versus Neapolim super Bata tendens? Subditque post multa. Quapropter omninò statuendum, locum illum à Sciolo exscriptore glossematio esse fœdatum. Camillus deinde Pellegrinus in sua Campania, iure merito Cluuerium de eo loco dubitasse, ait; verùm se in data ab eo dubij solutione non acquiescere, subiunxit, noua superaddita interpretatione; vult enim Strabonem notato in loco, nullo modo de crypta Neapolitana, sub Pausilypo monte effossa, ea verba protulisse; verùm de alia, quæ à Puteolis tenderet ad Baias: nam per dictionem illam *Neapolim*, non intelligit Pellegrinus hanc præsentem urbem Neapolis; sed aliam, quæ Strabonis temporibus, noua, in Baijs construebatur, innixus Cluuerij obseruationi (propter quam, illum carpit) in dictione *Νεάπολις*, circa quam hæc scripsit. Ipse Strabo in descriptione urbis Neapolis, ubique habet unica voce ἡ Νεάπολις, τῆς Νεαπόλεως, τῆ Νεαπόλεως; at illic est. ἐπὶ τῆς πόλεως; At, ait Pellegrinus, in hoc loco diuisit auctor dictionem, sic scribendo ἐπὶ τῆς πόλεως; ut connotaret nouam illam urbem, quæ Baijs condebatur, quod confirmat Iosephi Hæbrei auctoritate, ita scribentis. *Apud Bata noua urbs construitur, non minor Puteolis, alijs subindè supra alias regijs villis ibi edificatis.* Verùm si spatij

atomus

in Cáp.
difer. c.
20.

atomus dictioni interposita Pellegrini aciem non aufugit (quod neque, ut ipse retur, apud Strabonem semper verum) mare per Lucrinum in Auernilacum immissum inter Puteolos, & Baias, trium millium passuum latitudinis, eius obtutum aufugere non debebat; nam eo perspecto, credere subterraneam cryptam, (nisi subter fluctus eam effossam voluerit) à Puteolis ad Baias fuisse aliquando excauatam, Camilli, non fuisset iudicij; neque mirari desino accuratissimum alioquin Pellegrinum non animaduertisse, eundem Strabonem paucis, post notatum locum, interiectis lincis, vbi omni procul dubio, de Neapolitana crypta sub Pausilypo excauata loquitur; eammet descripsisse, quam supra in loco, de quo dubium agitamus, notauit; sunt enim hæc apud suum interpretem verba, quæ ipse quoque Camillus adducit. *Est & ibi fossa occulta, per montem Puteolis, ac Neapoli interpositum, acta, eodem modo, quo aliam Cumas versus diximus fuisse ductam.* Docere ne hic cessat auctor, fossam à Puteolis Neapolim tendentem, quam supra speluncæ ab Auerno Cumas constructæ obiter comparauerat, eandem fuisse, quam secunda hac vice, seruata locorum successione, speciatim describit?

Cum hæc perpenderem, & Cluuerio magis, quam Pellegrino hærerem, Ingenuo viro amico Bernardo de Cristofano legum perito, omnium bonarum litterarum eruditionibus referto, & in Græcis præcipuè consummatissimo, dubium proposui, & exacta sua trutina Græco Strabonis tex-

tu, eiusque verborum contextu exploratis, aliam ad dubij intelligentiam aperuit viam.

Interpretum incuria (accuratissimus retulit vir) vnius dictionis sensu non animaduerso, Capacciu, Cluuerium, & Pellegrinum in dubium traxit, qui vel errasse Geographum, vel de tertia, præter eas duas, altera ab Auerno Cumas, & altera Puteolis Neapolim effossa, loquutum fuisse, crypta, existimarunt; liceat igitur, vt Strabonem, accuratissimum alioquin scriptorem ab utroq; crimine vendicem, ex Græco codice, illius loci verborum afferte contextum, vt deindè ad litteram versio, interpretum errorem detegat.

Νυνὶ δὲ τῆς μὲν ὕλης τῆς περὶ τὸ ἄορνον κοπιήσας ὑπὸ ἀγρίππας τῶν δὲ χωρίων κατοικοδομηθέντων ὑπὸ δὲ τοῦ ἀέρνου διώρυγος ὑπονόμου τμηθῆσας μέχρι Κόμης ἢ παντ' ἐκεῖνα ἴθ' ἂν μῦθος: τοῦ Κοκκίου τοῦ ποιήσαντος τὴν διώρυγα ἐκεῖθεν τε καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν ἐκ Δικαιοαρχίας ἐπὶ τῆς Βαίας.

Huius loci ad litteram versio in Latinum, absq; vlllo fuce huiusmodi est. *At nunc quidem sylvæ circa Auernum cesura sub Agrippa, (facta est) hæc loca ad habitandum accommodante, & ab Auerno fossa cuniculo scissa est usque Cumas: unde omnia illa apparuerunt fabule. Cocceio artifice, & huius fossæ, & illius quæ versus Neapolim ex Puteolis post Baias, vel contra Baias: non autem ad, vel supra Baias.*

Interpretes ergo fefellit præpositio illa, ἐπὶ, præposita, τῆς Βαίας particula enim, ἐπὶ, apud linguæ grammaticos, tribus casibus copulatur,

genitiuo scilicet, datiuo, & accusatiuo; dum genitiuo iungitur, tempus significat, aut subiectionem, item circa aliquid, aut per aliquid, item iuxta, pro, ante, vel supra; dum verò datiuo nequitur, causæ nota est dixit Scapula, & significat, propter, post, contra: tandem si accusatiuo copuletur, ad, vel, in, significat, vel motum aliquò versus, itaque Strabo scriptor accuratissimus particulam, *ἐπὶ*; duplici casui præposuit, primò scilicet accusatiuo *ἐπὶ τὰς πάλιν*, copulauit, sonumq; efficit ad *Neapolim*, vel *versus Neapolim*, secundo verò datiuo, *ἐπὶ τὰς Βαίας*, iunxit, sonatque *post*, vel *contra Baias*; ita vt auctoris sit sensus. *Quæ versus Neapolim ex Puteolis post, vel contra Baias*; nam Puteoli post Baias, & contra Baias positi sunt.

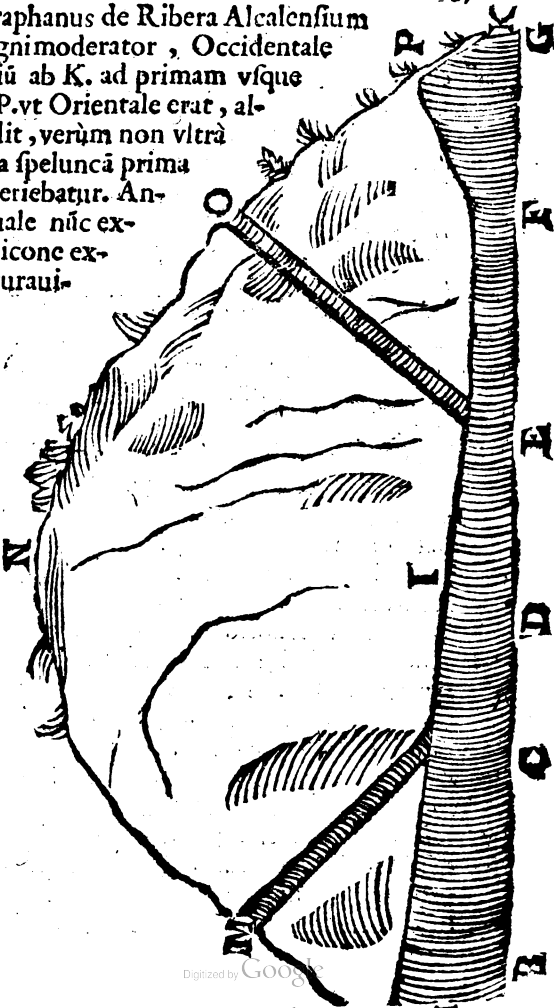
Præterea non pigebit hic, id, quod ego ad dubij solutionem excogitavi, subiungere; quippè cum mecum ipse voluisssem locum Strabonis, in quo speciatim de Neapolitana crypta sequentibus verbis, alias relatis, scripsit. *Extat, & his in locis, intra montem effossa spelunca, in Dicearchie Neapolisque medio, sicut altera Cumas tendens, facta.* Cognoui ex vltima hac periodo, auctorem declarauisse illam cryptam, *Quæ ex Dicearchia, idest Puteolis extat Neapolim ad Baias*, quam cryptæ, Cumas ductæ, supra Comparauerat, nullam fuisse aliam, nisi eammet, quam actam deinde dixit, *in Dicearchie, Neapolisque medio.* Dictionem illam, *Baias*, cum præpositione, *ad*, quæ, sensum confundit, & subuertit, nil vnionis, cum præcedenti habere visum

sum fuit periodo; sed illi finale punctum præcedere debere, existimaui; etenim cum auctor, occasione Baiarum, paulò supra de Cimmerijs sermonem instituisset, quem, res ab Agrippa, & Cocceio gestas obiter recitando, absoluit: cum deindè iterum Baiarum narrationem resumere vellet *ad Baias*, subiunxit, quasi dixisset, *reuertamus nunc ad Baias*; quod sequenti sermone satis luculenter ostendit; legenda itaque erit, meo iudicio, apud Guarinum huiusmodi loci translatio. *Et eam, quæ ex Dicearchia, idest Puteolis, extat Neapolim. Ad Baias: quodam modo eum sequutus sermonem, qui proxime de Cimmerijs, &c. Et in illa apud Silandrum. Ad Neapolim super Baias, &c. Sicut, & ipse Græcæ dictioni, in, ad, præbuit, ad Neapolim, ita, super, ex eadè, in, ad, substituenda particula erit, ad Baias.*

His omnibus de crypta adnotatis; superest, vt suggeram eam ad vsq; Alphonfi Primi Regis Aragonij tempus: in ea dispositione perstitisse, quam, per iconem supra tradidimus, ac Magnanimus ille Rex primus fuit, qui primæuum humilem speluncæ fornicem ostij Orientalis, altiore excidere fecit; ab H. scilicet ad primam, & antiquam, vsque fenestram Leandemque altitudinem sensim declinantem, vitrà medium cryptæ cursum producendam curauit. Carolus Cæsar Quintus deinde, vt pulueris fomitem auferret, vt solum dura silice sterneretur, effecit, ac magnificè perfecto opere, neque vitare fuit possibile, quin puluis, qui eò introducit, commotus, inane cryptæ pererrans, recidensq; res grauis transeuntibus, atq; molesta sit.

Tan-

Tandē Peraphanus de Ribera Alcalensium
 dux, & regni moderator, Occidentale
 cryptę ostiū ab K. ad primam vsque
 fenestram P. vt Orientale erat, al-
 tius reddidit, verūm non vltra
 F. vbi intra speluncā prima
 fenestra aperiebatur. An-
 trū itaq; quale nūc ex-
 tat, sequēti iconē ex-
 primere curavi-
 mus.

Præfens longitudo cryptę ABCDEFG. fornice obducta, passuum est 400. superest, tam in parte Orientali, quam Occidentali, aliquid viæ in monte effossæ; sed sine fornice; longitudinis passuum circiter centum, ita vt antiquitus medio milliare, siuè quatuor stadijs nunquam cryptam fuisse longiorem, sit extra dubium.

Latitudo per totum spelunçæ cursum vniformis est, passuum trium.

In puncto medio longitudinis D. sinistrorsum ab Oriente venientibus, sacellum ipsomet in monte excauatum, Deiparæ imaginem seruans, die noctuque lampadibus accensis illustre, perspectatur.

Altitudo ostij AHL. palmorum est circiter centum, AH. ostium erat antiquum palmorum 22. L. erat prima fenestra, quæ antiquitus lumen deferrebat in B. Alphonfus itaque curauit, vt excideretur mons inter H. & L. ad E. vsque; Peraphanus verò fecit, vt in parte Occidentali similiter excideretur mons inter K. antiquum ostium, & P. antiquam fenestram, in F. vsque vndè est, quod duæ primæ fenestræ P. & L. quæ lumen in B. & F. importabant cum presentibus sunt ostijs, & in ijs defecere; extant nunc reliquæ duæ M. & O. quarum Orientalis M. quia omni obstruente vacat, integrum suum lumen impertitur; Occidentalis verò O. quia tota ferè obstructa est à parte montis superiore; vix exilis radius, eius aditus est argumentum; quapropter nos antequam aliò eamus, vt aliquantulum adderemus luminis, à Coelestino Guicciardi-

no Apollineum hoc mutuati sumus munus.

Æmula naturæ quid tandem possit in orbe,

Faucibus en patulis obuia crypta docet.

Carcere nil hoc longius, aut obscurius usquam

Hic tenebras cernis, per tenebrasque vides.

Num parum erat fragili ligno percurrere Pontum,

Ni quoque sub terra ptaustra vehenda forent?

Audax qui primus freta, verum audacior ille,

Peruia, qui potuit reddere saxa prius.

Prenotatis de crypta obseruationibus, vt cetera,

quæ in Pausilypo notatu sunt digna, iustremus;

non pigebit viatorem ad turrim *Chiaie* regredi,

et sinistrum iter per litus, iterum Pausilypum,

versus progredi; nam incipiente cliuo, dextror-

um in pariete, qui cenobij pomoerium claudit,

armoreum intuebitur lapidem Ducis Medinæ

de las Torres gloriæ erectum, qui inaccessum

turribus, per litus Pausilypi iter peruium, com-

modumque reddidit; habenturque hæc in la-

vide.

Philippo IV. Rege

Collem pendentibus semitis inaccessum,

olim à Cocceio Xersis emulatione perossum;

Ascensu facilem, curribus peruium reddidit

D. Ramirus Gusmanus, Dux Medinæ *de las*

Torres Princeps Ostiliani, Dux Sablonetæ,

Ac Neapolis Prorex.

Viator;

Ne opus heroicum ambigas,

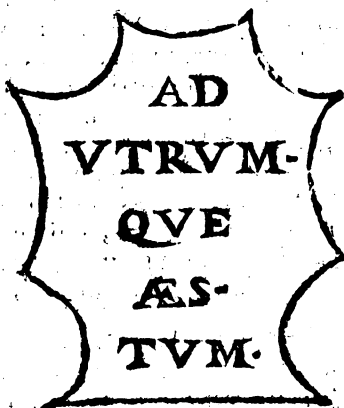
Via ad ardua, quasi ad superos strata est.

Anno à Christo nato M. DC. XLIII.

A mar-

*in mer.
camp.*

A marmore expeditus viam per litus sinistra relinquat, ac per eam dirigat gressus, quæ placidè cliuam ascendit; nam à dextera primò ianua occurret, quæ ad proximum cœnobium diuæ Mariæ *di piedi Grotta* ducit, ea prætergressa, post paucum interuallum, altera succedit, in cuius fronte sequentis figuræ paruum, vetustumque marmor, litteris his insculptis prospicitur.

Celant fortè verba amanti hominis mysterium; eo enim in loco placidissime amœnitates, non solum Sirij æstus; sed Cupidinis quoque ignes forsan mulcebant; hac porta, in villam introducimur, quæ Virgilij Maronis tumulum, in suis recessibus condit, post ingressum, quum ascensum tentare volumus, alterum se nobis offert marmor, supra quendam positum arcum, sequentibus lineis insculptis,

Maronis Vrniam

Cum adiacenti monticulo, extensaque ad cryptam planitie modiorum triū cum dimidio circiter; Urbano VIII. annuente, ac Reuerendissimo D. Gregorio Peccerillo, Vicario Neapolitano, vna cum admodum Reuerendo D. Io. Vincentio Iouene, Canonico Cimiliarca Neapolitanæ Archiepiscopalis, delegatis executoribus, annuo addicto censu duc. 52. Domino Iosepho Vitale, eiusque in æuum successoribus Canonici Regulares Lateranenses concessere, anno salutis 1643.

Renouanda memoria præsentis concessionis singulis 28. annis in actis Curie Archiepiscopalis.

Quibus perlectis, angusto, hirtoque calle, qui dextrosū paulatim inclināt, per passus ferē 60. in excisam rupem, cryptæ ostiō imminētē gradientes ferimur; occurret ibi primò ædicula, structuræ non nimium vetustę, quam falsò Virgiliāni cineris tumulum aliqui existimarunt; illam itaque declina, & angustum callem Occidentem

versus prosequere; nam tunc paucis passibus, in excavatum in monte locum, cryptę supercilio parallelum, descendes, in quo persistentem adhuc tumulum, magni Maronis cineribus, intra excisi montis profunditatem pedum 40. veluti fossa munitum à sinistra parte ostij cryptę, vbi tunc per primam fenestra lumini erat ingressus, excitavit Augustus Cęsar, qui Razzanum, & Blondum nescio quomodo latuit; huius quadrata basis in quolibet latere palmos habet viginti, erectique super eam parietes, eiusdem mensurę altitudinem seruantes; exerta circum circiter corona exornati, tholum sustentant altitudinis palmorum quindecim; in parietum lateribus excavatę, nunc quoque visitur ædiculę simulacris fortę destinatę marmoreis, circa basim intus habet inane cubiculum; à parte Australi, & Septentrionali adaperitum; extra, à parte Septentrionali inane habet præruptum, profundumque cryptę orificium; sed à situ Occidentali, & Australi, exciso hirtoque monte clauditur; ferunt, olim ibi marmor fuisse, huius modi literis insculptis.

**Siste. viator. quęso. pauca. legito.
Hic. Maro. situs est.**

Nunc verò in Australi montis facie è regione, qua tumuli prospectat ingressum, recens est marmor infixum, sequenti distiticho insculpto.

*Qui cineres tumulo hæc vestigia? conditur olim
Ille hoc, qui cecinit pascua, rura, duces.*

Nar-

Narrabat, vt refert Capaccius, Alphonsus Heredia Arianensis Epifcopus ex familia Canonico-^{de ant.}rum Regularium, qui in cœnobio Diuæ Mariæ ^{Piscop.}di Piedegrotta viuebat, in medio cubiculi descripti tumuli, olim nouem erectas mansiffe columellas, marmoream arcam, Poetæ cineres feruantem, sustentantes, in cuius fronte distichon, quod apud Donatum est, legebatur.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc

Parthenope. Cecini pascua, rura, duces.

Petrus de Stephano templorum Neapolitano-
nim scriptor, Virgilianum hunc tumulum circa
annum 1550. cum vrna se vidisse testatur. Ioannes
Villanus in sua chronica Parthenopea, refert, Nea-
politano, Mantuanis, urnam petentibus, cessisse;
aliqui, affirmant Canonicos Regulares Insu-
bres, olim Villæ dominos, urnam surripuisse; at
idem Arianensis Epifcopus aiebat urnam, colu-
mellas, & simulacra quædam à Cardinali de Man-
tua, Canonico Regularium patrono, à tumu-
lo fuisse extracta, vt ab eomet Mantuam asporta-
rentur; verum eundo cum Genua extremum clau-
sisset diem, furtum Genua fortè remansisse; sed
cum neque Genua celebrentur hi cineres, neque
Mantua, quæ Virgilij effigiem, non secus ac Sap-
phi Lesbij, atque Homeri Chij, numismatibus si-
gnare solita, tam magnificendum depositum,
ostendet, ad id credendum lectoris arbitrium non
cogam; sed lepidi poetæ distichon tantum illi
proponam.

*Quod scissus tumulus; quod fracta sit vrna, quid
inde?*

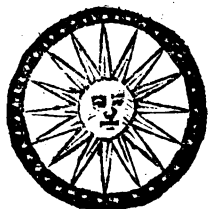
C

Sat

de ant.
Puteol.

Sat celebris lucus nomine Vatis erit.

Interimque non præteream referre, quondam ad Capaccij manus peruenisse numisma, ita signatum.

Placuit multis huius tumuli locum, circumstantemque collem non solum ex Maronis tumulo denominasse, cuius etiam fuit villa, quam Silius deindè Italicus possedit, vt deserto epigrammate hoc lusit Martialis.

lib. 11. *Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis,*
epigr. 59. *Iugera facundi, qui Ciceronis habet.*

*Heredem, dominumque sui, tumulique larisque
Non alium mallet, nec Maro, nec Cicero.*

Sed nomen quoque habuisse Patulcidis, siue Patulcij; vt ex marmore, ibi reperto, restatur Capaccius, quod superstes hæctenus incolarum memoria confirmat; appellitant enim eum *Monte Patruscolo*; hic cum à parte Septentrionali Antiniano colle terminetur, Pontani quondam dilectissima Villa, ipse facta in nymphas vtriusque metamorphosi, in libris amorum, tumulorum,

& eclo-

& eclogarum , vtrumque Patulcidem, & Antiniana
nam reddidit.

tumul.
lib. I.

*Ergo agite ò nymphæ Sebethides , ergo age virgo
Parthenope, ad tumulum spargite veris opes,
Sparge tuos flores florum fœcunda Patulcis,
Et tu sparge tuas Antiniana rosas.
Et alibi .*

te culta Patulcis,

Illum pro foribus Antiniana manet .

Eridan.
lib. I.

Ac alibi.

*Fessa sub Hesperidum ramis formosa Patulcis
Ducebat somnos, & grauis aestus erat.*

*Spirabant zephyri, zephyris strepit aurea sylua ;
Sylua ciet somnos, & sopor ipse iuuat.*

ibid. lib.
II.

*Ecce Niuanus adest, non expectatus amator ,
Dum puer in volucres retia tenta parat .*

*Exilit hæc somno, puerumque amplexa locauit
Blanda toro, blandis perfruiturque iocis .*

Alibique.

*Nunc nos ad virides vocat Antiniana recessus ,
Et vocat ad primas blanda puella rosas .*

*Nunc offert sese choreis spectata Patulcis ,
Leta suis hortis, leta Patulcis agris .*

Nil agro uberius, nil est felicius hortis .

Atque in eclogis.

Non igitur tantum Melisens, & vna Patulcis.

*De quo Patulco, & Antiniano eruditus Petrus
Summontius vir, in adnotationibus ad ipsum
Iouianum Pontanum, quæ sequuntur scripsit .*

*Antiniana, & Patulcis Neapoli mons ab Occi-
dente imminet, salubritate, & villarum frequentia.*

nobilis . In quo locus est Antinianum nomine, ubi Pontanus villam habuit, hoc etiam in monte Patulcium est, ad secundum ferè ab urbe lapidem, in via, cuius adhuc vestigia extant, Puteolana, clarum sepulcro Maronis, quod sepe Pontanus sub Patulcis nymphæ nomine celebrans ad Virgilium ipsum alludit.

Per hunc montem Virgilij genium aliquando errauisse, poeta quidam non inconcinno carmine finxit.

Tu ne sacrum fœlix aluisti terra Maronem?

Tu ne pias celas ossa beata finis?

Anne etiam, ut fama est vatis placidissima sepe

Inter odoratum cernitur umbra nemus?

Fœlices oculi fortunatissima sylua,

Et quidquid sancto cernitur in nemore,

Cui non sit dulci patria tua dulcior ora?

Quis non te lucis præferet Elysÿs.

Id quod etiam, iocando, annuit Hieronymus Fracastorius in sua Siphilide.

Parthenope, placidusque cauo Sebethus in antro

Plauserunt, umbresque sacri, manesq; Maronis.

Cumque super hoc Maronis tumulo, iustas foluentes inferias, multorum virorum musæ cygneas fuderint lacrymas, nolimus hic eas non colligentes, illius detrahere gloriæ, qui ad eò nostram hanc decorauit Parthenopem, suum illam mausoleum legando.

Asclepiadius.

Titiron, ac segetes cecini Maro, & arma virumque Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

Idem.

Idem .

Sicanus vates filius Ascræus in aruis ;

Mæonius bellis ipse poeta fui .

Mantua se victa preclari iactat alumni .

Parthenope famam morte Maronis habet .

Eufthenius .

Virgilius iacet hic, qui pascua versibus edit,

Et ruris cultus, & Phrygis arma viri .

Idem .

Quisquis es externi titulum lege carminis, hospes

Hac ego Virgilius sum tumulatus humo,

Qui pecudum pariter, qui cultum fertilis agri,

Mox Anchiadae bella ducis cecini .

Pompeianus .

Qui pecudes, qui rura canit, qui praelia vates,

In Calabria moriens hac requiescit humo .

Idem .

Virgilij mihi nomen erat, quem Mantua felix

Edidit. Hic cineres vatis, & ossa iacent,

Cuius in eternum pastoris fistula viuet

Rustica, mox eadem Martia Calliope .

Maximianus .

Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo,

Nomen inextinctum Virgilius meruit .

Idem .

Carmine bucolico nitui: cultoribus agri

Iura dedi. Cecini bella Latina simul .

Iamque ad lustra decem Titan accesserat alter,

Cum tibi me rapuit, Mantua, Parthenope .

Vitalis .

Mantua mi patria est, nomen Maro, carmine sylva;

38 Thermologia Aragonie

Ruraque cum bellis: Parthenope tumulat.

Idem.

Prima mihi Musa est sub fagi Tityrus umbra;

Ad mea nauius humum iussa colonus arat.

Præliaque expertos cecini Troiana Latinos,

Fertque meos cineres insculta Parthenope.

Basilus.

Qui sylvas, & agros, & prælia versibus ornat,

Mole sub hac situs est, ecce poeta Maro.

Idem.

Hoc iacet in tumulo vates imitator Homeri,

Qui canit Ausonio carmine primus oves.

Ad cultos hinc transit agros: Æneidos autem

Non emendatum morte reliquit opus.

Asmenus.

Pastorum vates ego sum, cui rura, ducesque

Carmina sunt: hic me pressit acerba quies.

Idem.

Bucolica Ausonio primus, qui carmine feci,

Mox præcepta dedi versibus agricolæ.

Idem cum Phrygibus Rutulorum bella peregi

Hunc mihi defuncto fata dedere locum.

Vomanus.

A sylvis ad agros, ab agris ad prælia venit,

Musa Maronæo nobilis ingenio.

Idem.

Tityre te Latio cecinit mea fistula versu,

Præceptisque meis rusticus arua colit,

Ac, ne Musa carens vitæ Æneidos esset,

Perfida me celerifata tulere nece.

Euphorbus.

*Bucolica expressi, & ruris precepta colendi;
Mox cecini pugnas, mortuus hic habito.
Idem.*

*Romuleum Sicula qui fingit carmen auena,
Ruricolasque docet, qua ratione serant;
Quique Latinorum memorat fera bella, Phrygasque
Hic cubat, hic meruit perpetuam requiem.
Iulianus.*

*Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci,
Et Pana, & segetes, & fera bella canit.
Idem.*

*Qui pastoralis peragravit Menala musa,
Ruraque, & Æneæ concinit arma Maro.
Ille, decem lustris geminos postquã addidit annos,
Concessit fati, & situs hoc tumulo est.
Hilafius.*

*Pastores cecini: docui qui cultus in agris;
Prælia descripsi, contegor hoc tumulo.
Idem.*

*Hæc tibi Virgilio, domus est eterna sepulchro,
Qui mortis tenebras effugis ingenio.
Menalium carmen, qui profers ore Latino,
Et cultus segetum, bellaque sua ducum.
Palladius.*

*Conditus hic ego sum, cuius modo rustica musa
Per sylvas, per rus venit ad arma virum.
Idem.*

*Primus ego Ausonio pastorum carmina versu
Composui, & quo sint rura colenda modo,
Post quibus Æneas Rutulos superauerit armis
Vatis reliquias hæc pia terra fouet.*

Marcus Antonius Casanova.

*Dicite, qui ripas Minci coluistis olores
Vobiscum exorta est gloria Virgilij?
Dic mihi Parthenope, sic sis pulcherrima semper,
Virgilius ne tuo decidit in gremio?
Et meruit, cui contigerat nasci inter olores,
Inter Sirenum decubuisse choros.*

Ioannes Matteus Toscanus .

*Virgilium caelo Phœbus demisit; ut esset
Mœoniam posset, qui superare tubam,
Se vinci ut sensit, tunc æmulus ipse canorum;
Ante diem Stygio merfit in amne caput.*

Franciscus Maria Molla.

*Hos Musis in festa Maro fragrantia flores
Dedicat, & dulcis potula viua meri .
Quas olim faciles primis expertus ab annis
Hybla tuum vatem vicit, & Aëta tuum.
Nunc magni redit exuias indutus Homeri,
Vos triplici heroi cingite fronde comam.
Este Deæ memores vestris ut maximus olim
Consilijs Graias fregerit vnus opes .*

Franciscus Maurus .

*Hic situs ille Maro est, toto qui viuit in orbe,
Cuius iam cineres, scriptaque nomen habent.
Hunc semper tumultum spectares floribus aptum,
Et laurum hanc pulchram fronde virere noua:
Allicit, atque fouet carmen iuuenesque senesq;
Delius hoc mirum (sic puto) fecit opus.
Tu flores ne lede sacros, sed discite viator
Huic vatum magno soluere vota Deo:
Peruigil hic serpens cœlestia munera seruat :*

At

At fugit infontes,perpetuoque latet.

Si pietas est vlla tibi, suspiria ab imo

Pectore anc: lacrymis molliter ora riga .

Mors iuuenem rapuit, qui viuere secula dignus

Nondum perfecta parte laboris, erat:

Ipsè tamen mirare opus hoc, laude illud Apellis:

Viuìt enim magna gloria Calliopes .

Cœlestinus Guicciardinus .

Vestra hic mœrentes confringite pleetra poetæ,

Nam fileant opus est, si tacet ipse Maro.

Tulupa Destitus.

Post sylvas post ruris opes, post Arma, virumque

Sirenis gremio conditur altus olor .

Præter recentiorum vniuocum consensum, de

hocce in hoc loco Maronis tumulo, Seruius, &

Donatus, (licet de mortis loco dissentiant, alter

enim Brundusio, alter Tarenti Maronem extre-

rum obiisse diem, contendit) primi de re testimo-

nium perhibuere, quorum fidei non est derogan-

dum: licet inani coniectura permotus aliter Cluui-

us sentiat; est enim ipse voti, ab Orientali Neapo-

lis parte sub Vesëuo, Virgilij tumulatos fuisse cine-

res, quod cõstare suadet ex illis Statij carminibus .

—en egomet somnum, & geniale sequutus

Littus, ubi Ausonio se condidit hospita portu

Parthenope, tenuer ignauo pollice chordas

Pulso; Maroneique sedens in margine templi

Sumo animum, & magni tumulis accanto magistrum.

Hæc ego Chalcidicis ad te Marcelle sonabam

Littoribus; fractas ubi Vesbius egerit iras .

En, commentatur Cluuius, ut disertè testatur,

sub

*in mer-
cur. cã.
pano.*

*syl. lib.
4.*

*Et paulò
post.*

sub Vesbio, siue Vesuuiomonte, qui ab Orientali urbis parte est, Virgilij fuisse monumentum cum templo apposito. Notandum autem maxime, quod Statius ait, se litus sequutum, & in litore magni tumulis accantasse magistri, sedentem in margine templi eius: non verò per iuga montium reptasse. Quin via Puteolana, non per iugum montis, neque per litus tendebat, sed introrsum per cryptam Neapolitanam.

At præterquamquod, vt rectè fatur Pellegrinus, seuerè nimium poeticas Cluuerius formulas interpretetur, nimumque exactas in poetarum carminibus historicas requirat narrationes, quæ sæpe in ipsismet historicorum traditionibus, pleniores desiderantur; minime quidem inuenire ego possum coniecturæ paucillulùm, quo ex his Statij verbis id aucupetur Cluuerius; satis quidem dilucidè modulatur hic Statius, nec aliud Marcello, ad quem epistolam scribit, exponere vult, nec aperitius exprimere potest; nisi se Neapoli manere sua patria, & quid Neapoli agebat.

*Litus, vbi Ausonio se condidit. hispita portus
Parthenope.*

Potuit ne clarius proferre se Neapolim incolere, vbi cum esset Virgilij sepulcrum refert se in eius margine sedentem, accantare magistri tumulo, quod relatis de situ Virgiliani tumuli à Tiberio Donato nequicquam contradicit; scripsit enim ille, quod *Traslata iussu Augusti eius ossa, scilicet Virgilij, Neapolim fuere, sepultaque in via Puteolana intra lapidem secundum.*

Nec cessat Papinius confirmare alijs carminibus,

bis, quibus Philippus triumphat, quod Neapoli : non autem *sub Vesbio*, contra eius sententiam permanebat.

Hæc ego Chalcidicis, &c.

Quodnam est litus Chalcidicum, nisi Neapolitanum? audiatur Plinius. *Littore autem Neapolis Chalcidensium, & ipsa Parthenope à tumulo Sirenis appellata.* Magna hæc quippè me perculit admiratio, Cluverium geographum, ac historicum non contemnendum, littori sub Vesuvio existenti, illa Statij verba, *littoribus Chalcidicis*, interpretantem, Chalcidici cognomentum præbuisse; cum numquam Chalcidenses, meminerim legisse ibi habuisse sedem; nisi fortè per penitissimas Pelasgorum transfennas, illos illic conijcere velit; quod neque Pellegrinus rerum historicarum Argus advertit; ideoque neutiquam de litore sub Vesbio potuit poeta verba facere; sed necessario de Neapolitano loquutus fuit. Cæterum cum manifestò, constet ex primis Papinij carminibus, quod ipse Neapoli maneret, si in posterioribus exponere voluisset, quod in Vesuvianis manebat littoribus, aut contra se diceret Poeta, aut si sub Vesbio commorabatur, Partenopen sub Vesuvio stare oporteret, res ne somnianda quidem. Præterea (incredibilis in hac re doctissimi viri incuria) non nè confessus est, ex Statij verbis constare, sub Vesbio sepulcrum considerare, *sub Vesbio, &c. Virgilij fuisse monumentum, &c.* eius sunt verba: en continuo alibi transtulit; auscultetur iterum. *Ex intervallo igitur duorum millium passuum, apud eum vicum*

lo-

loquitur de tumulo, fuisse deprehenditur, qui vulgo incolis vocatur. *S. Giovanni à Teduccio*, inter Neapolim, & Vesuuium in litore positus. Ac si forte responderet, falsam suam applicationem dictionum Papinij sub Veseuo, non ità arctè accipiendam; fac esse, Statium, sententiam, quæ ipsi videtur, dixisse; cur magis vico *di S. Giouanni à Teduccio*, sine vlllo adminiculo; quam loco vbi concordissimè omnes fatentur, tumulum manere, applicandam? Ad quod confirmandum, Cluuerioque vltro ostendendum, quodnam sit Statij *littus Chalcidicum*; accedit huc ex Mergellina Sannazarus, quasi duo Papinij loca explicans in Arcadia his versibus.

Eclog.
10.

*Cerca l'alta Cittade, oue i Calcidici
Sopra'l vecchio sepolcro si composero.*

Ne quod suæ postea dedit gloriæ Bembus, Maronis, scilicet, musa proximum vt tumulo, deperderet.

Et sanè, si dum Neapoli vixit Maro, fuit ab Augusto villa donatus in Pausilypo, cuius à Polione, Virgilio familiarissimo, fuerat institutus hæres, ab Augusti humanitate alienum non fuisse existimandum est, vt in defuncti villa suæ iurisdictionis erecto tumulo, amici Poetæ cineribus genialiter parentaretur. Infelicio ribus deindè succedentibus fati s, vix vnus, ac pauper villam colebat, quam postea pristino decori restituit Silius, quod notauit Martialis.

lib. II.

*Epigr. 51. Iam propè desertos cineres, & sancta Maronis
Nomina, qui coleret, pauper, & vnus erat,*

Silius

*Silius Arpino tandem succurrit agello ,
Silius, & vatem non minus ipse tulit .*

Quæ omnia Seruij, & Donati testimonio suffulta, Cluuerianæ nouitati, ne pauxillulùm quidem probabilitatis relinquunt; vt neque Pellegrini iudicio, qui sibi dubio de tumulo, vt inquit, daretur locus, potius in via, quæ Neapoli Puteolos per Antinianum erat olim frequens, illum positum fuisse sibi suafisset; verùm Petri Cardinalis Bembi auctoritati tantum ab vnoquoque deberi, Pellegrinus fatetur, vt Virgilij tumulum alibi ponere, quam vbi nunc illum veneratur, temerarium foret, quippè Actij Sincerij Mausoleo huic loco proximo, sic cecinit Bembus.

*Da sacro cineri flores, hic ille Maroni
Sincerus musa proximus, vt tumula.*

Verùm enim verò impigra rerum natura, continuo veluti prodigio, Cluuerianæ nouitatis errorem demonstrare conatur, etenim cum rarissima, vigeret in toto Pausilypo laurus; præterito seculo sponte sua, in cacumine tumuli nuper descripti, veluti in poetæ cineribus germen habuisset, laurus adolescere cepit, quam cum Hieronymus Columna, Scipio Mazzella, Fabius Iordanus, & Paulus Portarellus litterarum, bonarumque artium cultores eorum euo inspexissent, vt prodigij carmen tanto poetæ litarent; dum adhuc in loco tumuli morabantur, sic primo cecinit Mazzella.

*Vt viret hec laurus tumulum, super ossa Maronis
Sic viret illius gloria, fama decus.*

Alterumque subiunxit tetrastichon,

Quod

*Quod sacri vatis cineres, tumulumque Maronis,
Sponte sua hic viridis laurus aduita tegat;
Indicat, & musis, & diuis semper amicum
Virgilium, speret, cui fore nemo parem.*

Fabius deinde Iordanus sequenti, rem exacti-
cho exposuit.

*Busta ubi grandiloqui steterant, tumuliq; Maronis,
Vastaque seclorum pondere saxa ruunt,
Delphica formosis increvit frondibus arbor,
Atque iniussa sacras explicat alta comas.
Ne tanti cineres vatis sine honore iacerent,
Officium prestat laurus amica suum.*

Prolixiori demum carmine Paulus, vitrà lauri
prodigium plura notauit.

*Quod super hunc tumulum creuit Parnasia laurus
Sponte sua, manesque py, atque ossa Maronis,
Atque loci genium viridanti protegat umbra,
Dini vatis signat reuerenter honores,
Vt quoniam nemo ante illum, nec post erit unquam,
Qui sic ruris opes, tali vel carmine Reges,
Diceret, illius vigeat per secula nomen
Laurus, ut hæc tumulo solj frondentibus extat,
Osseruatq; memor sacri monumenta poeta.*

Circa verò annum 1600. venti impetu, cum è
superiori collis parte, euulsa populus fuisset, su-
per tumulum fuit, ac laurum fregit, quæ non
amplius adoleuit; sed vt mirabilior res videretur,
non in tumuli apice, vt prius; sed circa eius gib-
bum tam æquali in inuicem distantia lauri creue-
re, vt exactissimam coronæ figuram omnibus, ho-
die locum aduentibus representent, neque id hu-
mana

nana cura euenisse est coniecturę locus ; cum tumuli altitudo, in ea parte telluris defectus, ac inulta laurorum complicatio contrarium omnino lemontrent, vnde, ne tanti viti Poetarũ omnium, in vllius inuidia, facile principis, tumultum, iurorum feracem incuriosa posteritas obliuioni committat : placuit in amplo marmore, ante cryptę ingressum, erecto, post absolutas citra Puteos balneorum notas, distichon prius, quod viuus Maro sui cineris urnę contextuit, deinde terrastichon lauris, quę tanti poetę adhuc cineres sponse coronant, obsequij ergo apponere.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc

Parthenope: cecini pascua, rura, duces .

Ecce meos cineres tumulantia saxa coronat

Laurus rara solo viuida Pausilypi .

Si tumulus ruat, æternũ hic monumenta Maronis

Seruabunt lauris, lauriferi cineres .

Cumque vitę actus cineribus venerationem impertiantur, & heroum gesta in cineribus venerentur, ne inconsulto Maronis venerentur pulues, eius vitam à Tiberio Donato descriptam, tumulo nos inscribere, non piguit.

V B L I V S Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone, quem quidam opificem figulum: plures, Magi cuiusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt, quem quum agricolationi reique rusticę, & gregibus præfecisset fover, syluis coestundis

dis & apibus curandis reculam auxit. Natus est Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Crasso primū coff. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur: qui est à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, quum somniasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, & excreuisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ varijs pomis, & floribus cerneret: sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere diuertit, atque in subiecta fossa partu leuata est. Ferunt, infantem, vt fuit editus, nec vagisse, & ad eò miti vultu fuisse, vt haud dubiam spem prosperioris genituræ iam tum indicaret. Et accessit aliud præfagium, siquidem virga populca more regionis in puerperijs eodem statim loco depacta, ita breui coaluit, vt multo antè satas populos adæquauerit: quæ arbor Virgilij ex eo dicta, atque consecrata est, summa grauidarum & fetarum religione, suscipientium ibi, & soluentium vota.

Initia ætatis, id est vsque ad septimum annum, Cremonæ egit: & xvi i. anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Euenitque vt eo ipso die Lucretius poeta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulò post Neapolim trãnsijt: vbi quum literis, & Græcis, & Latinis vehementissimam operam dedidisset, tandem omni cura omnique studio indulsit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus quum ante alios eruditior peritiorque esset, sic in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum

rum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut vni ex stabularijs, dari iussit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium iudicio ipem portendebat virtutis, & celeritatis immensæ. Hunc quum aspexisset Maro, magistro stabuli dixit natum esse ex morbosa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuisse inuentum est. Quod quum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes iussit. Quum item, ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum, dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum, Virgilio panes duplicari.

Dubitavit Augustus Octavijne filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum, & equi naturam parentesque cognorat. A motis igitur omnibus arbitratis, illum in penitiorum partem domus vocat, & solum rogat an sciat quisnam esset, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Noui, (inquit Maro) te Cæsarem Augustum, & ferè æquam cum dijs immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum (respondit Cæsar) ut, si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam (ait Maro) interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus, Putant alij me natum Octavio, quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens, Facile

(inquit) si impunè licenterque, quæ sentio loqui
 ubes, id dicam. Affirmat Cæsar iureiurando, nul-
 lum eius dictum ægrè laturum: imò non nisi do-
 lnatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis
 Augusti infigans Maro, Facilius (ait) in cæteris
 animalibus qualitates parentum mathematicis, &
 philosophis cognosci possunt: in homine nequa-
 quam possibile est. Sed de te coniecturam habeo
 similem veri: ut quid exercuerit pater tuus, scire
 possim. Attentè expectabat Augustus quidnam
 diceret. At ille, Quantum ego rem intelligere
 possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæ-
 sar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo
 voluebat. Interrumpens Virgilius, Audi (inquit)
 quo pacto id conijcio. Quum quædam enuntia-
 rim prædixerimque, quæ intelligi sciri que non nisi
 ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu prin-
 ceptis orbis iterum, & iterum, panes in mercedem
 dari iussisti, quod quidem aut pistoris, aut nati pi-
 store officium erat. Placuit Cæsari facetia. Ad-
 deinceps, inquit, non à pistore, sed à rege magna-
 nimo dona ferēs. Illumque plurimi fecit, & Pol-
 lioni commendavit.

Corpore, & statura fuit grandi, aquilino colo-
 re, facie rusticana, valetudine varia: nam plerumque
 ab stomacho, & faucibus ac dolore capitis labora-
 bat: sanguinem etiam sæpius eiecit. Cibi vini que
 minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pue-
 ros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putave-
 runt, ut Socrates Alcidiadem, & Plato suos pue-
 ros. Verum inter omnes maximè dilexit Cebes
 tem,

rem, & Alexandrum, quam secunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat donatum sibi ab Asinio Pollione . Vtrumq; non ineruditum dimisit: Alexandrum, grammaticum, Cebetem verò, & poetam . Vulgatum est, consueuisse cum Plotia Hieria . Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, inuitatum, quidem se à Vario ad communionem mulieris: verum se pertinacissimè recusasse . Cetera sanè vita, & ore, & animo, tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias vulgò appellaretur: ac, si quādo Romæ (quo rarissimè comiebat) viseretur, in publico sectantes, demonstrantesque se, subterfugeret in proximum tectum . Bona autem cuiusdam exulantis, offerente Augusto, non sustinuit accipere . Possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum . Habuitque domum Romæ in Exquilijs iuxta hortos Mæcenatianos: quāquam secessu Campaniæ Siciliaeque plurimum, vteretur . Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit . Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum: & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum, cuius exitum sub nomine Daphnidis desiet . Inter cætera studia (vt supra diximus) medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ operam dedit . Egit & causam vnam omnino, nec amplius quàm semel . Sermone tardissimum, ac penè indocito similem fuisse, Me illis tradidit .

Poeticam puer auspiciatus, in Balistam ludi gladiatorij magistrum, ob infamiam atrociorum coopertum lapidibus, distichon fecit.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus

Nocte die tutum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras, & Culicem, cum esset annorum quindecim: cuius materia talis est: Pastor fatigatus æstu, quum sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet è palude, culex prouolauit, atq; inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem continuit, & visum serpentem interemit; ac sepulchrum culici statuit, & distichon fecit.

Parue culex, pecudum eustis tibi tale merenti

Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scipfit etiam (de qua ambigitur) Ætnam. Et mox, quum res Romanas inchoasset, offensus materia, & nominum asperitate, ad Bucolica transiit maximè, vt Asinium Pollionem, Alphenum varium, & Cornelium Gallum celebraret, quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum iussu, trans Padum diuidebantur: indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, quum sibi vixdum noto opem tulisset aduersus Claudij veterani militis, vel (vt alij putant) Arij centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parum absuit quin occideretur. Nouissimè autem Æneidem aggressus est, argumentum varium, & multiplex, & quasi amborum Homeri

car-

carminum inſtar : præterea nominibus , ac rebus , Græci, Latinisque communc:& in quos (quod maximè ſtudebat) Romanæ ſimul vr̄bis , & Auguſti origo contineretur . Quum Georgica ſcriberet , traditur quotidie meditatoſ manè plurimos verſus dictare ſolitus , ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere : non abſurdè carmen ſe vr̄ſe more parere dicens, & lambendo demum effingere . *Æneida* proſa priùs oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros particulatim componere inſtituit , vt quidam tradunt . Alij eius ſententiæ ſunt vt exiſtiment cum , ſi diutius vixiſſet , quatuor , & viginti libros vſque ad Auguſti tempora ſcripturum : atque alia quidem percuſſurum, Auguſti verò geſta diligentiffimè exequuturum , quippè qui ; dum ſcriberet , nequid impetum moraretur , quædam imperfecta reliquit ; alia leuiſſimis verſibus ſcripſit , quos per iocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe ſciebat , ad ſuſtinendum opus , donec ſolide columnæ aduenirent .

Bucolica triennio, *Aſinij Pollionis* ſuaſu , perfecit . Hic tranſpadanam prouinciã regebat: cuius fauore, quum veteraniſ Auguſti in litibus *Cremonenſium* , & *Mantuanorum* agri diſtribuerentur, ſuos *Virgilius* non amiſit , Facta enim diſtributione , ſuos *Claudio* ſeu *Ario* datos recuperauit . Hunc *Pollionem* maximè amauit *Maro* , & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui inuitatus ad cœnam , captus pulchritudine , & diligentia *Alexandri Pollionis* pueri , eum dono accepit . Huius *Pollionis* filium *C. Aſinium* , & *Cor-*

nelium Gallum, oratorem clarum, & Poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphormionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit, postea in suspicionem coniurat onis contra illum adductus occisus est. Verum vsque adeò hunc Gallum Virgilius amarat, vt quartus Georgicorum à medio vsque ad finem eius laudem contineret: quem postea, iubente Augusto, in Aristæi fabulam commutauit. Georgica septennio Neapoli, Æneida partim in Sicilia, partim in Campania vndecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, vt in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. Ac quum Cicero quosdam versus audisset, & statim acri iudicio intellexisset non communi vena editos, iussit ab initio totam eclogam recitari: quam quum accuratè pernotasset in fine ait, *Magna spes altera Romæ*, quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inferuit.

Georgica, reuerso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ comoranti, per continuum quatrimum legit: suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis ostensione. Pronuntiabat autem maxima cum suauitate, & terrocinijs miris. Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam solitum dicere, inuolaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisim: eisdem enim ver-

sus

sus eo pronuntiante, bene sonare: sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos, vixdum cœptæ tanta extitit fama, vt Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare.

Cedite Romani scriptores, cedite Graij:

Nescio quid matius nascitur Iliade.

Augustus verò, quum iam forte expeditione Cantabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per iocum litteris efflagitaret, vt sibi de Æneide (vt ipsius verba sunt), vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret: negauit id facturum Virgilius. Cui tamen multo post, perfecta demum materia, tres omnino libros recitauit: secundum videlicet, quartum & sextum. Sed hunc præcipue ob Octauiam: quæ quum recitationi interesset ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægre refocillata, dena lesteria pro singulo versu Virgilio dari iussit. Recitauit, & pluribus, sed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium, & liberum eius, exacte iam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complexisse, ex tempore: & huic *Misenum Æolidem* adiecisse, quo non præstantior alter. Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore iactatum, subiunxisse, *Martemque accendere cantu*. statimque sibi imperasse, vt vtrumque volumini adscriberet. Bucolica Georgicaque emendauit.

Anno verò quinquagesimo secundo, vt vltimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam

& Afiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare : vt in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed quum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam reuertenti, vna cum Cæsare redire statuit. At quum Megaram, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est : quem non intermissa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brundisium aduentarit, vbi diebus paucis obiit, decimo Calendas Octobris, Gneo Plautio, & Quinto Lucretio, cons. Qui quum grauari morbo sese sentiret, scrinia sæpe, & magna instantia petiuit, crematurus Æncida : quibus negatis, testamento comburi iussit, vt rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca, & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legauit, nequid adderent quod à se editum non esset : & versus etiam imperfectos, siqui erant, relinquerent. Voluit etiã eius ossa Neapolim transferri, vbi diu & suauissimè vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon,

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc

Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur iussu Augusti eius ossa) prout statuerat) Neapolim fuere : sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum, suoque sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Heredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte, ex quarta Augustum, ex duodeci-

decima Mecenatem , ex reliqua L. Valerium , & Plotium Tuccam , qui eius Æneidem post obitum (prout petiuerat) iussu Cæsaris emendauerunt . Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna fuit , de qua re Sulpitij Carthaginienſis extant huiusmodi versus .

*Iusserat hac rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem :
Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar
Non finis, & Latiae consulis historiae .*

*Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,
Et penè est alio Troia cremata rogo .*

Extant, & Augusti de ipsa eadem re versus plures, & clarissimi , quorum initium est.

*Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tant dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?
Et paulò post.*

*Sed legum seruanda fides: suprema voluntas;
Quod mandat, fierique iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos noctesque diesque labores
Hauerit una dies .*

Et ea quæ sequuntur.

Nihil igitur autore Augusto Varius addidit , quod, & Maro præceperat : sed summatim emendauit: ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit . Hos multi mox supplere conati , non perinde valuerunt : ob difficultatem , quòd omnia ferè apud eum hemistichia (præter illud , *Quem tibi tam Troia peperit*) sentium videntur habere

per-

perfectum . Nisus grammaticus audisse se à senio-
sibus dicebat, Varium duorum librorum ordinem
commutasse, & qui tum secundus erat, in tertium
locum transfuisse; etiam primi libri correxit
principum, his demptis versibus .

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena

Carmen, & egressus sylvis, vicina coegi

Vt quanuis avido paterent arua colono,

Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis .

Arma virumque cano .

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt ;
nam nec Homero quidem Prolatis Bucolicis, in-
hominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas
modò Eclogas, sed insulsissime quarum
prioris initium est.

Tiire si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

Sequentis.

Dic mihi Damœta, cuium pecus? anre Latinum?

Non verum Ægonis: nostri sic rure loquuntur .

Alius recitante eo ex Georgicis *Nudus ara, se-
ve nudus* : subiicit, *habebis frigore febrem* .

Est, & aduersus Æneida liber Carbilij Picto-
ris, titulo Æneidomastix. M. Vipranus eum à
Mæcenate suppositum, appellabat nouæ
repertorem : dicebatque neque tumidum esse,
neque exilem, sed communibus verbis opus illud
confecisse . Herennius vitia eius tantum contra-
xit, Perilius Faustinus furta . Sunt, & Q. Octauij
Auiti volumina, quibus annotatur, quos & vnde
versus translulerit. Asconius Pedianus, libro quem
contra obtrectatores Virgilij scripsit, pauca ad-
mo-

modum ei obiecta proponit: & potissimum, quod non rectè historiam contexuit, & quod pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait, cur non illi quoque eadem furta tentarent. Verùm intellecturos, fac lius esse Herculi clauam, quam Homero versum surripere. Et tamen destinasse secedere, vt omnia ad satietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Tedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum, atque eruditorum fuisse, & vsq; adedò inuidiæ expetrem, vt si quid eruditè dictum inspiceret alterius, non minus gauderet, ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos, ea humanitate esse, vt, nisi peruersus, maximè quisque illum non diligeret modò, sed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus alijs doctis patebat, ac sibi. Illudque Euripidis antiquum sibi vsurpabat, communia esse amicorum omnia. Quare coæuos omnes poetas ita adiunctos habuit, vt quum inter se plurimùm inuidia arderent, illum vna omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser verò, quoniam Antonij partes sequutus est, illum non obseruasse dicitur. Cornificius ob peruersam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adedò contemptor fuit, vt quum quidam versus quosdam vbi adscriberent, eaque de re docti haberentur, non modò agrè non ferebat, imò voluptuosum id sibi erat. Quum enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, recisset, valuisque non nominato autore infixisset.

fixisset, id erat huiusmodi.

Nocte pluit tota redeunt spectacula mane:

Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

Diu quæritans Augustus cuiusnam hi versus essent, eorum authorem non inueniebat. Bathyllus verò, poeta quidam mediocris, tacentibus alijs, sibi ascripsit. Quamobrem donatus honoratusq; à Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valuis affixit quater hoc principum. *Sic vos non nobis.* postulabat Augustus vt hi versus complerentur, quod quum frustra aliqui conoti essent, Virgilius præposito disticho sic subiunxit.

Mos ego versiculos feci, tulit alter honores.

Sic vos nobis nidificatis aues.

Sic vos non vobis vellera fertis oues.

Sic vos non vobis mellificatis apes.

Sic vos non nobis fertis aratra boues.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Quum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret, respondit se aurum colligere de stercore Ennij. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto, quo pacto feliciter ciuitas gubernaretur, Si prudentiores, inquit, temonem tenerint, & boni malis præponantur: itaque optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quicquam fiat. At Mæcenas, Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo, aut mul-

multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque eius fortunam feruare potest. Cui Maro, Si, quantum honore ac diuitijs alijs præstantior sit, tanto liberalitate, & iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientia, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patienti vir fortis non vincit. Quam sententiam in quinto Æneidos inseruit.

Nat e Dea, quo fata trahunt retrahūt que sequamur.

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Quum quidam eius amicus Cornificij in eum maledicta, & inimicitias sibi narraret, Quam putas, inquit, esse huiusce maleuolentiæ causam? Nam neque vnquam Cornificium offendi, & eum amo. En, inquit, Hesiodi sententiæ non meministi, ubi ait, architectum architecto inuidere, & poetam poetæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit, nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude, & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam: atq; quo elegantior ego fiam, eo vehementius inuidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poësim mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnia dicta reprehendere conabatur: non vt verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed vt eruditior videretur. Hic Virgilium, vbiunque conuenire dabatur, maledictis, salibusque vexabat. Quare ille sæpe aut tacitabundus discedebat,

aut

aut suffusus pudore tacebat. Verum quum Augusto audiente elinguem illum diceret, & causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequireret: Tace, inquit, rabula: nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum, fecit, & Mæcenatem, & ea tuba, quum volo, loquor, quæ vbique, & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum graui vultu increpauit. Tunc Maro, Si tempus Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi quum taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs proficit. Nam qui contendit: & an contentionis finis utilis sit non nouit, stultissimum annumerandum sapientes putant. Postquam Augustus summa rerum omniù potitus est, venit in mentem, an conduceret tyrannidem, ommittere, & omnem potestatem annuis consulibus, & Senatui Remp. reddere; in qua re diuersæ sententiæ consultos habuit Mæcenatem, & Agrippam. Agrippa enim, vtile sibi fore, etiam si honestum non esset, relinquere tyrannidem: longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus, & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diuersæ sententiæ varijs rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronem; an conferat priuato homini se in sua repub. tyrannum facere. Tum ille, Omnibus ferme (inquit) Rempub. occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, & ciuibus, quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum iniustitiam, iam

magna suspicione, magnoque timore viuere: sed si ciues iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile esset, si in eo vno omnis potestas foret. Quare si iustitiam) quod modò facis) omnibus in futurum, nulla hominum facta compositione, distribues: dominari te & tibi conduceret & orbi. Benevolentiam enim omnium, ita habes, vt deum te & adorent, & credant. Eius sententiam sequutus Cæsar, principatum tenuit. Audiuit à Silone præcepta Epicuri: cuius doctrinæ iocium habuit Varium. Quauis diuersorum philosophorum opiniones libris suis interuisse de animo maximè videatur, ipse tamen fuit Academicus: nam Platonis sententias omnibus alijs prætulit.

A Maronis tumulo expediti, reuertendum nobis est ad viam, vnde fuit ad villam ingressus, quæ leniter cliuam ascendendo in templum, ac cœnobium Diui Antonij Franciscanorum adducit, ac vltra prosequendo in mediterraneum Pausilypi; quod priusquam lustremus, notare debemus, quod tam in collis mediterraneo, quàm in littore vastarum molium fundamenta, ædificiaque vetustissima adhuc constantia cernuntur, tantæ soliditatis, vt scopuli potius, quàm iactæ hominum, industria pilæ existimentur: neque mirum, cum nobis ex Plinio constet, protractum amœnissimi collis littus multis, & angustis sinibus marinos intercludens fluctus, quomdam ad piscium viuaria fuisse destinatum, quibus superbis superstruendis ædificijs pro summis delitijs Romani Principes

pes vtebantur ; sic enim Plinius .

Æui piscium memorandum nuper exemplum accepimus . Pausilypum villa est Campaniæ haud procul Neapoli . In ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem , sexagesimum post annum exspirasse scribit Anneus Seneca .

Potiebatur tunc villa Pausilypi hic Vedius Pollio , vir animo ferox , & genio atrox , cuius feritatem adauxerat potius , quam lenierat loci amoenitas ; quippò magnum murenarum numerum hominum carnibus in viuarij assuescerat ; leui enim , causa feruos in piscinas præcipites dabat , qui vix merfi à murenis vorabantur , tantaque erat Polliionis immanitas ; vt in eo patrando flagitio , neque ipsiusmet Augusti præsentia pepercit , cœnante enim apud eum Cæsare , puer , qui mentis decuriebat fortuitò chrystalli poculum fregerat ; & neque ius hospitij , neque Augusti auctoritas potuerit , nè infelicis piucernæ ad murenas coniecti exitio , scœdarentur cœne ; est rei apud Dionem memoria ,

A Vedio villæ Pausilypi hæres fuit institutus Augustus , qui Vedij inhumanitatem stomachatus , sceleratas diruit ædes , quodque in eis pretiosum erat , Romam , vt Iuliæ portico in ornatu substitueretur , transmisit . In nostri Pausilypi mediterraneo , vbi iu Aultrum inclinat , passim antiquorum ædificiorum vestigia calcantur , atque in edito ingens , & erectum adhuc eminet templum , quondam Fortunæ dicatum , in cuius penetrabilibus fuit olim marmorea . reperta tabula , vt apud
lege-

alcum habetur, in qua, quæ sequuntur litteræ habentur,

Vesorius Zeloius post assignationem ædis Fortunæ, signū Pantheō sua pecunia. D, D.

Veneratur nunc ibi templum veriori cultu, cui titulus *S. Maria à Fortuna*, hinc quoquò per collem dirigantur gressus antiquorum ædificiorum, premuntur ruinae incerti nominis, ac dubiæ fame. Porro ab Augusti temporibus, nil deindè quod sit memoriæ dignum, de Pausilypo apud veteres scriptores notatum reperio, præter ea, quæ de Euplææ Veneris, siue Doritidis fano à poetis accipimus, de quo paulò post suo loco, dum Pausilypi littoralem percurreremus limbum.

Præterea, quæ integra nunc ibi conspiciuntur ædificia, vix postremorum seculorum vnius, aut alterius, antiquitatem sapiunt. Mediterraneum, hoc Pausilypi solum, vt suprà annuimus, fertilissimum est, præterque abundantia, excellentiaque vinorum, fructuum, & segetum, non solum quasiuis eiusdem Campaniæ: sed totius Europæ oras; quod nè patrij loci amore protulisse videar, proptereaque commentitium: ex penitissimis huc Sarmatis magni viri Stanislai Rescij, ad Stanislaum Ep. 54. Socolouium Poloniæ Regis theologum, scribentis, perquam verissimam adducam huius loci hyperbolen.

Hinc imminet, quem æque, vt Veseuum ad te scribens prospicio, totus fructificus, totus ambrosius,

E

vn.

vidis que cinctus piscifis, curaque merorisque capere
Pausilypus, cuius ipse quoque.

Iuppiter ambrosia satur est, & nectare vivit.

*Ficetis, vinetis, myrtetis, oliuetis, rosetis, prunetis, capetis omnium arborum ordinibus, & omnium generum apyrinis fructibus, atque adeo Marcianis viribus, biforisque ficibus, ita confusus, utque distinctus, ut quocumque vestigium posueris, quod deorum, hominumque cenas instruat, sub ipse illico nasci videas vestigijs. Et quod a me miraculi loco ducitur; cum totus ex omni parte collis videatur saturus, ita tamen est natura benignitate contemperatus, ut & aratro proscindatur, ad sementem, & vinitori cedat ad visum, & ubique fit herbidas ad pastum, & totus tamen sit solidus ad quodvis edificium. Crede mihi modo non ipsa eius arantur feminanturque littora. Hic illa producit mala *Punica*, mala *Perfica*, mala *cotonea*, mala *granata*, artea de omni muro, deque omni arbore mille pendentia, mala *strutea*, *scantiana*, *Quirina*, *cyrhea*, *mustea*, *Mariana*, *verriaba*, *Scardiana*, *pannacea*, *Punica*, *ruba*, *proscia*, *Sylvestris*. Hic *pyra Tiberiana*, *cucurbitina*, *mannosa*, *edua*, *Bergoma*, *Christiana anciana*, *milesia*, *calculosa*, *Crustramina*, *Gracula*, *lauraa*, *Nexiana*, *Tulliana*. Hic *pruna*, *cerea*, *pulla*, *peregrina*, *fratescu*, quod si noui, tamen cui verbo non dubitabo; quia verbis presentibus, prateritis etiam moribus iubemur. Hic *cerasa*, *duracina*, *Siciliana*, *Campanica*, *lauraa*. Hic *ficus*, *biforas*, *Augustas*, *atras*, *pallas*, *caricas*, *Chaloidicas*, *Chinas*, *Morficas*,*

*ficar, Rhodias, Numidicas, Pompeianar, Strati-
nas, Herculanear. Hic nucis pineas, castaneas,
anellanas, iuglandes, Græcas, Tarentinas, Ponti-
cas, moluscas. Omisso multa istiusmodi saccharo
macerata, illos cedrides, rosaceosque succos, acer-
bissimarum febrium dulcissima leuamenta. Omit-
to mille alias gulæ, palatique illecebras, echinos,
mullos, murices, ostreas, murenas, scaros ab Octa-
uio in mari Campano; tanquam in terra fruges so-
minatos.*

Neque nostris his temporibus, vauum dominum,
singularemque cultorem Pausilypum agnoscit: in
innumerabiles enim ferè villas diuisum, celebre
est Neapolitanorum solatium; dispersas secundum
villarum multitudines habet ædes; verum in me-
dio collis frequentius ædificium coloniam quasi
efformat, quæ à Parochiali Ecclesia Sancti Strati
ibi veneratà nomen desumpsit. Collis deindè O-
rientalcm limbum, siue eius littoralem partem,
cuius maris vicinitate amenitas augetur, super-
barum ædium frequentia exornat, ac vt passim
breui sinu littus curuatur, passim quoque capacis-
simas domus ostendat, quas vel circumvallat va-
da, vel eas subtercurrentes, occultum matronis pro-
stat, pura, lauacrum; electissimum fertilis est
pitium saporis gulæ pergrati: est notatu præte-
rè dignum, Murenas, quas ingentis magnitudi-
nis Pausilypi mare producit, spinis, quibus na-
turaliter carnem habent interspersam, omnimo-
dè carere. Neque scopuli Pausilypi steriles; ter-
unt enim inextinguibilem effluuium, echnorum,

omniumque crustatorum thesaurum.

. Dispositæ, vt diximus, sunt per littoris longitudinem milliarium fortè trium edes, ac villæ, quæ quamuis orientis æstiuæ Solis radijos excipiant, qui cœli serenitatem, ætherisque puritatem producant potius, quam caloris intentionem; Sole tamen cœli culmen ascendente, ijs amplius non vrgentur: quippè Pausilypum in brachij figura Orientem versus seipsum curuans, prænotata ædificia amplectitur; ac propriè rupis vmbra à meridianis radijs tuetur, dulcique Zephyro, qui per eius vallium decliuitatem assiduo, placidèque spirat, ad eò incolas, recreat, vt intolerabilibus Sirij, non solùm non torreantur ad oribus; sed perpetui Veris temperie fruuntur. Tot ergo delitijs molle Pausilypum, mollius annua Neapolitanorum frequentia efficitur; æstiuo enim imminente solstitio, veluti Pausilypo immolaturi, nobilium ordines res necessarias præparant; enimuero lintres, scalmosque, quos *felluche* indigerant, varijs simulacris confingunt; remiges geniali colore vestibus induunt; citharædos, eunucosque canoris modulatibus exercent; pro commessationibus peregrinorum, lectorumque ciborum copias procurant, atque pretiosa suppellectile vacuas exornant littoris edes, continuoq; inde remigio euates, redeunteque omnibus sensum illecebris indulgentes noctu, diuq; optatum frequentant Pausilypum; ibique gula, venere, aleis, spectaculis, remigibus sumptuosa æmulatione licet opulenta inaniuntur gratia, æreq; alieno grauantur. Sancitum

præ-

præterea est consuetudinis lege, vt festiuis singulis diebus , Regni princeps aurata lintre , quam *gondola* vocant , optimatim comitatu , ac magno sequentium scalmorum numero , annuis his Pausilypi assistat delitijs ; horis enim , quibus Pausilypum Solem ad Occasum vergentem omnimodè occupat , vrbs matronæ rhedis vectæ pompa , & ornatu superbæ littore consistunt , ac palàm sumptuosissimis eduliji , gelidis aquis , Turcica Sorbet , Indicaque Cocholata torpidas irritant gulas ; interim Prorex pigro remigio , vltra ducentis sequentibus nobilium scalmis , permeat vicini littoris mare ; atque cœnantes matronas inclinata fronte salutat . His ad æquinoctium ferè vsque Septembris Neapolitanorum animi adeò irretiuntur illecebris , vt effœminati egregiam alioquin suam indolem corrumpant . Octaua deindè Septembris Deiparæ Virginis natiuitati dicata dies Pausilypum soluit : quippè diuæ Mariæ *di Piedigrotta* in extremo littoris angulo , solennis illa celebratur festiuitas , quò pomeridianis excursibus Prorex accedit lasciuienti , multaue cum equitatus manu , quorum pompæ innumerabili sumptuosiorum , venustiorumque rhedarum numero per longum *Chiaie* littus disposito , vniuersa ciuitas spectatrix assistit , è festiuitate tandem ad urbem redeuntes , ad subsequentem vsque messem vltimum dicunt vale Pausilypo .

Verum cum sæpe accidat , quamplures scalmis per mare ire Putelos , pergratum fortè erit exter-
nischic subdere littoralem Pausilypi limbum , quò

dum per *Chicis* arenam peruentum est, ædes *V. i-*
talis primò sese offerunt, sub via, que per cliuam
 in *Pausilypi* iugum ascendit, positæ; hisce ad
 triginta passus parui maris sinus, domus succe-
 dunt *Coppulo*, in quibus è scopulo propè mari-
 nas, perennes, ac dulces aquæ affluentissimè ma-
 nant: ab his ad item triginta passus *Mergel-*
linæ scopulum diuæ Mariæ partus cum templo,
 cœnobioque *Scrutarum*, & *Principis Collis An-*
chisa domo, occurrunt, sed huiusce loci occasio-
 ne non pigebit à *Pausilypi* illecebris ad ea tran-
 sire, que ibi sunt virtutis specimina. Pisces in
 hoc littore, quasi ludendo, nunc ex undis emer-
 gentes, nunc se sub fluctibus mergentes *Mergel-*
linæ etymologiam dedere; tantæ est amœnitatis
 locus; vt non secus sit *Mergellina* in *Pausilypo*,
 ac in *Campania* *Pausilypum*, villa quondam fuit
 celeberrimi viri *Iacobi Sannazarij*, quam celeberrimam
 fecit tanti viri in ea commoratio, ac post
 mortem eius, sepulchrum, vnde præbuit *Ludouico*
Ariosto illa carmina scribendi occasionem.

E l'buom, che di veder tanto disio

Giacomo Sannazar, ch' alle Camene.

Lasciar sà i monti, & habitar l'arene.

lib. epig. Quorum sensum perquam lepide Latino hoc
 epigrammate expressit *Bernardinus* quoque *Rota*.

Quicumque Aonio perquisis vertice Musas,

Quere alio: hinc abeunt, hœspitium est aliud.

Mergellina tenet felici littore: tu si

Quæris ear, montem desere, litus adi.

Et paulò post subiunxit.

Iam

*Iam vocas me Pausilypius, canenti
Plaudit, & elati tumulus Maronis
Me vocat toto veneranda Mergil-
lina profundo.*

Decere sanè exillimaui, ut, si celebris est pro-
pter Sannazarium Mergellina, sit quoque propter
Mergellinam hic opportunum, virtutum tradere.

Iacobi Sannazarij Elogium.

A B extremis Hispaniæ oris illustris prosapie
viri ad Infubres quondam appulere, ubi in
Lomellina, Oppido nomine San. Nazar inter Pa-
dum, & Ticinum posito, potiti, relicto primi ge-
neris cognomento, ab ipsius nomine Sannazario-
rum familiam deduxere: hi cum Caroli Tertij Re-
gis, qui Neapolitanum Regnum sibi debitum, ad
recuperandum, sequerentur partes, Neapolim
contenderunt, eoque belli cursu ea fuit erga Re-
gem eorum virtus, ac fides, ut Sinuessa, Maficis
montibus ad Vulturum vsque, alijsque oppidis
Regis munificentia donarentur. Ex hac illustri
familia Iacobus Sannazarius in lucem inter viden-
tes prodijt anno 1471. tempore, quo spoliata à
Joanna Regina bonis à Carolo receptis, Sannaza-
riorum domus inter angustias decus seruabat ui-
tum: At Iacobus heroicam sortitus indolem in
literaria palestra impigram iuuentutem exercuit,
tantumque in ea profecit, ut magnus Ioannes Io-
nianus Pontanus inter viros, qui ea ætate Musas
colebant, bonisque artibus vacabant, in Iacobum

primas, non solum contulerit, sed eius familiaritate, ac necessitudine potitus, voluit, ut propter eius ingenij felicitatem, ac promptitudinem (Romanorum Academicorum more, in quibus summa sapientia elucescebat) nomen cognomentumque in Actium Sincerum commutaret. Mortuo deinde Pontano Friderici Regis à Secretis Consiliario, defuncti amici munus Actius subiit. Carolo deinde Octavo Galliarum Rege Neapolitanum Regnum inuadente, exul, profugusque inde abiit Fridericus, cuius fortunam constanti animo, intemerataque fide sequutus Sannazarius, est laudis non parum adeptus; pacatis tandem rebus Neapolim repetiit, iua ducens hilarem in Mergellinam vitam, corporis cultui, & amoribus indulgens honestis. Tandem Carolo Quinto imperante Filiberti Principis Arausinarum Cæsaris in Italia plenipotentiarij iracundia perterritus Iacobus Romam concessit. Interim Filibertus occasione suscepta Sannazarij villam Mergellinam, in Paulilypo positam, quam ob loci amoenitatem summo opere excoluit, diruit, atque vastauit: Actius, auditò facinore, rem adeò ægrè, molestèque tulit, ut lethali morbo correptus, profundam mœstitia semper obmutuisse ferant, morbo ingrauescente proximus erat ultimo fato, cum Principem Filibertum supremum obiisse diem illi renunciatum, ad nuncium sustulit Sincerus è puluaribus caput, ac vehementi perfusus gaudio exclamauit, *libenter nunc te mortem exopto, quia me ab iniurijs vindicasti*, alteroque die mœstitia in lætitiā

con-

conuersa Romæ anno 1633. religiosissimè excessit. Vir fuit in omni literarum genere peritus, solutam orationem, non minus quam carmen accuratissimè, feliciterque conscripsit, Latino idioma te non aliter, quam Etrusco. Heroïco carmine graui, elaborataque textura de Partu Virginis poema, de morte Christi quæritoniam, tres elegias, & epigrammata, composuit, odas, & Arcadiam lepida, placidaque Etrusca cecinit musa, ac vt in suis expiandis operibus oculatissimus, ita acerrimus fuit aliorum carminum censor, ac propterea felle non caruisse tradunt. Testamento cauit, vt eius ossa Roma in suam Mergellinam translata in Ecclesia, quam sibi viuens construxerat, conderentur adiectis carminibus.

Actius hic situs est, cineres gaudere sepulti,

Nam vaga post obitum Umbra dolore caret.

Mergellinam translata tanti viri ossa marmorum meruere *sarcophagum* varijs simulcaris insculptis tantè excellentiæ, vt in tota Europa præstantius adinueniri ambigatur, situm illud est ad parietem post aram maiorem eiusdem Ecclesiæ diuæ Mariæ partus, ac in limbo sepulchri celeberrimi Petri Cardinalis Bembi sequentia carmina incisa leguntur.

Da sacro cineri flores, hic ille Maroni

Sincerus musa, proximus, vt tumulo.

Vixit annos L X I I. obiit, anno Domini MDXXXIII.

Nec volumus non subdere Cœlestini Guicciardini Epigramma.

Ad

74 Thermologia Aragonia

Ad Sepulchrum Sannazarij.

*in Mer.
Camp.*

*Actius hoc recubat nitido sub marmore vates,
Cui radians Phœbus laurea ferta dedit.
Hic vernet tellus, flores, tu funde, viator,
Vatemque irroret docta Camana suum.
Huc rini, huc fontes tenui properate susurro,
Ut Vati obueniant somnia grata meo.
Æquora, bacchantes, vltro compefcite fluctus,
Ut litlus dulci marmure plaudat Io.
Æolus, obsecrum ventos impingat in antrum,
Ne Sacros cineres dissipet aura furens:
Sique Vos eue tuis gaudes splendescere flammis,
Sis Vati æternum lampas honora meo.*

*de anti.
Puteol.*

*Qui plura de Actij Sinceri vita, de morte, de
eius celebri sepulcro, deq; ipsius villa Mergellina
desiderat, eruditum Iulium Cæsarem Capaccium
consultat.*

M *Ergellina*, vt Pausilypi littoralem percur-
ramus limbum, succedunt continuo ædes,
que *della Duchessa di Cantalupo* dicuntur; post has,
interuallo passuum 80. magnificæ occurrunt, que
del Principe della Roccella indigetantur; deinde
traiecto maris sinu, pass. 180. ex adueniunt, que
Regia ornate magnificientia sunt *del Principe di
Caserta*; interuallo deinde passuum 80. ex super-
bissimæ veniunt in prospectum, quas *del Duca*
appellitant *di Medina*, hic quondam Neapolis
Prorex, tante molis ædificium hoc in loco eri-
gendum curauit, vt nostra hac ætate, inter Urbis
magnificentias, numeretur amplissima hæc ædium
strues. sinu deinde maris interposito, passuum
ferè

ferè 150. superbæ adhuc structure eæ sunt erectæ, quæ *del Principe di Colobrano* dicuntur, quibus, alio sinu interposito, passuum ferè 100. eæ succedunt ædes, quas *del Duca di Nocera* appellitant; post quas, & similem maris sinum, eæ occurrunt, quæ dicuntur *delli Spinelli*. Hactenus edes retulimus tantæ amoenitatis, magnificentiæ, & deliciarum, vt earum quamlibet, ab Hispania aduenientibus in regnum Proregibus, multoties, veluti in regium hospitium destinauerint; nunc ediculas adnectemus, ad vsum, commoditatemque potius, quam ad magnificentiam positas: quippè versus collis extremum collocatas, & ab vrbe remotas, ijs nobilium ordines non adeò vtuntur, vt suprâ notatis: eas itaque ædes, quas diximus *delli Spinelli*, post spatium passuum 120. domus subsequitur *di D. Geronima Colonna* ac post passus 50. alia posita est, quæ dicitur *di Tramontano*; post quam, interiecto freto passuum 80. imperfectum succedit ædificium, quod dicitur *la casa di Martino*; huic, maris intercurrente prius sinu passuum 70. aliud succedit, quod vocant *lo Ritorno*; aliumque post sinum, passuum ferè 300. domus occurrunt, quas plurimum propter auræ lenitudinem faciunt, easque indigitant *le case di Passaro*; à quibus interuallo emenso, passuum 150. templum *di S. Maria della gratia* cum Cœnobio, quod Æstate à religiosis viris ordinis Diui Hieronymi frequentantur, sunt erecta; hinc recta incedenti linea per scopulum, spatio passuum 150. ædes erectæ occurrunt *di Mazzella*; quibus paulò post

in montis angulo, vbi dicitur *la punta di Poflipo*, aliæ succedunt domus, quas appellant *del Ducà di Caiuano*. Ab hoc montis angulo, non amplius in Austrum Pausilypi littus protenditur; sed Occidentem versus reclinat, ac post spatium passuum 220. eminentes in cliuo visuntur ædes *del Marchese della Terza*, atque hinc emenso interuallo passuum ferè 250. domus occurrit, in littore posita, quam subter, per incisum scopulum, totam permeat vnda, eam tamen non adeò frequentant licet amenissimam, ob horrenda spectra, quæ aliquando quorundam animos percussisse ferunt, ac propterea vulgò dicitur *la Casa delli Spiriti*, cui ædificio post interuallum passuum ferè 100. succedit *la Caiola*, Siue vndique rimosum Euplææ, vel Doritidis Veneris templum, quam falsè insulam pronunciauit Chuerius: fuit quidem geniale Græcis patrio, ac superstitioso more, in promontiorum extremis votiuum nautis pro felici reditu fanum excitare; eius hætenus vestigia apparent, & quasi theatrum constituentia, vasta conspiciuntur fundamenta, quæ falsè hodie à prætereuntibus nautis pro *la Scuola di Virgilio* ostenduntur. Celebre fuit apud antiquos; & templum, & locus, vnde Statius.

Inde vagis omen felix Euplæa carinis.

Et alibi:

Et placidus Limon, numenque Euplæa carinis.

Neque extincta apud recentiores nominis memoria; habemus enim apud Sannazarium nostrum hæc carmina.

*Pausilypus totidem vitreis Euplea sub undis .
 Servat adhuc plures Nefis mihi servat echinos .*

Et Io. Iouianus Pontanus , ficta , Euplæe in
 puellam , metamorphosi , dulci hoc carmine tumul.
lib.2.
 lusit .

*Hic Euplea vagor tumulo sine , me maris unda
 Eycit , & sedes hei mihi terra negat .*

*Nunc misera affligor scopulis , nunc obruor alga ,
 Nec recipit tellus , nec mare , nec scopuli .*

*Aere iactamur , rapidis iactamur ab auris ;
 Nec mihi sunt sedes , nec loca certa mihi .*

*Nulla quies umbræ misere , nullusque receptus ,
 Non nebulae , non me nubila nigra tegunt .*

*Lactor in incertum , fessis Euplea carinis
 Explosa , & nautis , hei mihi , quid reliquum ?*

*Sit modus ò Euplea , tuus te portus , & ipsam
 Accipiet littus , terraque amica tibi .*

*Et dabit inferias coniux , cineremque piabit ,
 Et cineri , & tumulo debita persoluet .*

*Interea tibi dant lacrimas Euplea carinae ,
 Littoraque ipsa suis mœsta sonant numeris ,*

*Flebileque ad tumulum vates canit , & tibi carmen
 Dedicat , ò felix umbra , & amica vale .*

Inter hoc Eupleæ templum , & Nesidem , que ,
 dum ab Euplæe cauernulis eximus , venit in pro-
 spectum ; in sinum passuum ferè 200. curuatur
 Pausilypum , tantaque repenti , hirtaque altitudi-
 ne ab undis se exerit , vt veluti superbire fronte ,
 cœloque minitari credatur : luxuriauit fanè sem-
 per summa in hoc monte sagacitate natura , vt vn-
 dique redderet illum beatum : quippe sublimis
 huius

78 *Thermologia Aragonia*

huius arginis Australibus, Occidentalibusq; ven-
fontibusque Phlegre Cumeæ fumis, aded situs op-
portunitate resistit, vt Orientalis sui limbi incolæ
placido, salubrique æthere perennè recreenturane-
minit huius loci, quem falsò insulam Cluuerus
pronunciat, Stadius Papinius sub nomine *Limonis*
illis versibus.

*Sylvaque, quæ fixam pelago Nefida coronat,
Et placidus Limon, nomenque Euplea carinis.*

Et cum idem locus sit Sarrento oppositus, il-
lumque recta linea respiciat, eidem fuit Papinio,
occasus alterius carminis, Pollij Surrentum extol-
lenti.

syl. lib. Et Domino contra recubante, proculque,

3. carm. Surrentina tuus spectat prætoris Limon.

2.

Est apud incolas nunc loci nomen *Gorvoglio*,
cui præga succedit, vbi Balneola sunt, vulgò *li*
Bagnuoli, qua in parte vsque ad exitum crypte
horridum, acclivæ, & repens est Pausilypi ter-
gum; sed ne vitrà profequamur nos vocat pul-
cherrima Nefis, ad quam antequam accedamus,
vt (sicut fertilitas) habeant quoque Campani Pau-
silypi supra enarrata solatia Poloniense elogium
memorati Rescij, ad eundem Socolouium scriben-
tis de re, sublimis verba.

*In hac tamen (loquitur de Neapoli) omnium
rerum abundantia mirum est, quam bene morator
ventres gerant istius cæli populi: Sæpius hic Nephe-
lia, quam Dionysia celebrantur: Edunt, et viuunt,
non viuunt, ut edant; nisi, quod ardente quandoq;
sote, vrentque Leonæ, ad piscosus Pausilypi radices,
sive*

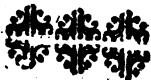
sive Rege continj ad talorum iactum creato, sive
 cane, triclinijque magistris, sive structoribus, po-
 tendique Modiperatoribus non curantes, ut Iuue-
 nalis loquitur.

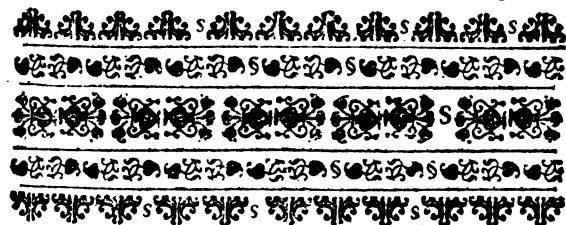
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Sub vesperam littoratur: non undarum, & cal-
 culorum causa, ut Plutarcus habet, non ut legumi-
 na, vel capparim obsonentur; aut flustus numerent;
 sed, quod recentium piscium affluentia mensa re-
 dundet littorea; sub ipsa quippè sedecula modo non
 dolabra pèsces capiuntur, qui in cornuæ manu mor-
 tui, postquam oculos natando, & palpitando sa-
 tiaverint, è mari transferuntur in mensam Vinum
 è colo Geticis pleno pruinis petitur. Lacrymaque
 sepulcis parentatur, non Saturni, quam esse Poete
 mare volunt; sed Vesuvij, cuius liquor Entheata
 facit pectora vatam; quemque in paribus suis Ba-
 tauus ille non planxisse planxit. Ibi Palamedes
 causam dicere cogitur, cur aqua vinum vitare do-
 cuerit. Ibi in controuersam vocatur Archipone-
 standum sit, qui *ἴσων ἴσων* par pari lympham meri
 miscuit. An Alexidi, qui quatuor vini partibus
 unam addidit aque. An Diocli, qui quatuor vini
 partibus duas aque. An Nicocharidi, qui duas
 aque quinque meri partibus. An Anacreonti, qui
 quinque meri ciathis duos addidit aque. Menan-
 dri certè sententia omnium calculis reprobat, qui
 tribus aque partibus unam iubet addere vini
Ἐπορωσίου porro idem esse statuerit, ac d. Baccho
*Λιβερο*que *ἰσορροσίου* *σικκαλλὰ* sacessunt. Ibi
 sextantem vnus, triuncem aliu, postulat deum-
 sem.

80 *Thermologia Aragonia*

*sem . Non deerit , qui & hæminam plenosque pe-
tat puri meri cantaros : Sunt , qui istis potandi mo-
diperatoribus , tot sumenda pocula putant , quot di-
giti sibi sunt in manu : alij quot amici , alij quot
Principis sui nomen litteras in se continet . Alij ,
quot cuique charissimo vitæ præcantur annos . Non
desunt , qui piaculum putant , haustus numeratos
sumere . Sittim sibi faciunt occinentes . Bene nos ,
bene vos , bene me , bene te , bene valere , iubemus ,
amicos . Sæpe , & Psallicitharistæ cinædicas suas
tremulo ad littus , reddunt cantiones gutture , Vino
pro veteri , novas .*

THERMOLOGIAE ARAGONIÆ NESIS.

NESIS, atque Nesium Latinis, incolis vernaculo idiomate *Nisida*, insula est littori *delli Bagnuoli*, inter Pausilypi radices & Olibani montis, posita, opposita; mari, quo placidissimè alluitur, à continenti dispescitur per passus ferè mille; minaci præru præque Pausilypi fronti *di Cornoglio* proximior, indeque quasi diuulsam crederes, ob interiacentes editi, breuisque scopuli superstites reliquias, qui *Copino* vulgò dicitur, silentio haud pretereundus, ob id, quod in eo hominum industria finxit; locus erat commestationibus destinatus; propterea *Caupona* quondam dictus, vndè *Copino*. Scopulus longitudine, qua *Nesidem* versus extenditur, ferro pertusus conspicitur, representatque

F

for-

82 *Thermologia Aragonia*

fornicé longitudinis passuū 50. latitudinis trium, profunditatis duorum, cui ab vno, alteroque extremo expeditus est pelago aditus, & ex vno, alteroque latere per excisa foramina lumini ingressus; parua carina hinc indè subuehi quisque potest. Lucij Luculli creditur opus; ex eo, quia illi geniale erat, piscium viuarijs destinatum; nunc ab Ciuitate Neapolitana, constructo super scopulum edificio, purgandis mercibus hoc ad mare appellentibus, contagio suspectis, opportuno; communiter dicitur *lo Purgaturo*. Huic scopulo profundum pelagus, fabrefactis pilis sub vnda latentibus, interruptum, succedit per passus 300. post quod celeberrima *Nefis* emergit ingenti, præruptaque vndique altitudine, nisi quantum hominum industria excisa rupe ea parte, quæ Pausilypum respicit, humilior eius factus est cliuus, edificioꝝ Colonia nunc exornatus; insule ambitus perfectum ferè circulum representat, tantę elegantię; vt non facilè ab ea prospicienda oculos auerteres; eius rotunditatis amplitudinem passuum ferè bis mille complectitur; rupe Orientali, sicut, & Occidentali passuum 30. è mare emergit, tantumq; sub ipso mergitur; parte Septentrionali, neque tam præceps, neq; editus cliuus; sed natura, & arte remissior: breuem hinc habet portum, recenter fabrefactum, interiectumque inter ipsum, & littus, mare, ingentibus pilis sub vnda gliscentibus, magni alicuius quondam tentati operis fundamentis, interruptum ostendit; vbi verò Austrum respicit intrà insule ambitum,

ada-

adapertam voraginem intueris, in quam per angustas fauces expeditus est pelago ingressus; tutum placidumque exacti circuli figuræ efficit portum, diametri passuum ferè quinquaginta, primo intuitu illum artis crederes opus; at semicircularis cliuus, mare propè angustior, ac dum in insulæ culmen progreditur congruenter amplior; ita, vt in diametrum passuum ferè bis centum dilatetur, incendij potius subterranei ob impetum rem euenisse, conijciendum suadet, quod annuere videtur Lucanus.

lib. 5.

tali spiramine Nefis

*Emittit Stygium nebulosæ aera saxis,
Antraque lethiferi rabiem Typhonis anhelant;
Inde labant populi, &c.
Confirmatque Statius.*

inde malignum

Aera respirat pelago circumflua Nefis.

Syl. lib.
2. Car.

Quomodocumq; se res habuerit; sufficiat nunc, insulam hac voragine pretereuntibus tutum per fugium præbere carinis, insignitusque est nomine locus *di Porto Pauone*; fortè, quia expansæ pauonis caudæ figuram repræsentat.

Fuere, qui crediderunt, re exactè non explorata, hanc Nefidis insulam Pausilypi continenti fuisse quondam continuam, ac motu terræ ignium eruptione, hominum industria, vel maris æstu à promontorio disiectam, disiectamque nunc vñdis circumcingi, quod situs dispositione, *Purgaturi* interiectione, distantieque breuitate verisimile existimari facile poterat, roborata fide Strabo-

nis, & Plinij traditione, qui Prochytam, Pythecufas, Siciliam, Cyprum, Euboeam, Macriam, Belbicum, Leucosiam à copulata cum ipsis continenti diuulsas perhibent, deque Neside singulariter hæc Filomatus habet.

in itinere. Post hanc asparagis plenam Nesida videmus
 Pars hæc Pausilypi, quondam maris insula nunc est;
 Multus ibi seruat furtiua Cuniculus antra,
 Antra Typhoëas quondam spirantia fumos,
 Et circa Eumenidum nebuloso tristia luco.

Hinc fortè occasio exorta poetis, nouas texendi fabellas; Nesidem enim nympham fuisse suadent, quam Pausilypus agreitis vinitor medullitus exarsisset; vnde Iacobus Sannazarius sub Actij Sinceri nomine de ea sic cecinit.

*Te quoque formosæ captum Nesidis amore
 Pausilypo irato compellat ab æquore questu.
 Et alibi.*

*Totidem vitreis Euplea sub undis
 Seruat adhuc plures, Nesidis mihi seruat Echinos.*

Idemque poeta alibi musa sic cecinit noua.

*Dimmi Nisida mia, così non sentano
 Le riuè tue giamai crucciata Dorida,
 Ne Pausilypo in te venir consentano.
 Non ti vidd'io poc' anzi herborsa, e florida,
 Habitata da lepri, e da cuniculi?
 Non ti vegg'hor più ch'altra incolta, & horrida.
 Non veggio i tuoi recessi, e i diuerticuli
 Tutti cangiati, e freddi quelli scopuli,
 Done tempraua Amor suoi ardenti spiculi?
 Actijq; Amici genio lusit sic quoq; Pontanus.*

Illu m

*Illum Nisa tenet deserti ad littoris algam
Nigra genu, croceisque genis, & lumine glauco.
Subdimus, & alius ebrium carmen.*

*Hò del Colle, ch'amò Nisida, e l'Aura
Izuccari fumanti, e l'ambre aliere,
Di possente Falerno armo il bicchiere,
E d'Ischia il mosto il calice m'inaura.*

Prolixius tamen fabulam expressit suauissimo carmine, omnique lepore referto Berardinus Rota; dulcissimus iste Poeta cum Pausilypi montis vinum, cui *lacrima* vulgò nomen est, ad Rodolphum Pium Cardinalem, Romæ degentem mitteret, quam hic Subdo Elegiam, Comitum addidit.

O quem Roma vocat meritò decus Urbis, & Orbis lib. 3. e.
leg. 10.
Quem vocat humani delicias generis;

Cui iam templa, aras ponit quo Principe magna.

*Concipit, & supplex vota, precesque parat;
En tibi Pausilypi lacrymæ, quas fudit ad undas,
Dum fugiens Nefis vertitur in scopulum.*

*Tu cape (parua licet) magni sunt pignora voti,
Sive leges lacrymas, sive bibes lacrymas.*

*Fortè sub umbrosa cantabat vinitor Ulmo
Pausilypus: domino spem dabat vna suo.*

*Iamque arbusta, lacus, utres, & prela sinebant
Calcari immundo feruida musta pede.*

*Nefis Nympha olim felicitis gloria collis
Optatus iuueni, dulcis, & ardor erat.*

Vinitor hæc blandis iactabat verba querelis,

*Quæ poterant quercus fle etere, saxa, feras.
Huc propera, o Nefis, Nefis dulcissima cura,*

En volat ad te animus, deserit en me animus.
Est procul à nobis Campana licentia fandi,
Indigna obscœnis casta puella iocis .
Quò vocat Autumnus, quo te vocat ipse Lyæus
Nympha veni : non sum, qui tibi damna parem.
Dispeream, caris oculis ni carior ipsa es,
Ni matura vna dulcior ipsa mihi es .
Ecquis tam senus, placidam, qui turbet amicam?
Ecquis erit, qui te ledere vita velit?
Sordidus haud ego sum, media, sed natus in urbe,
Qui videar, pes est testis, ipsa manus.
Rustica non facies, non barba est vuida musto,
Non mihi pes est, non fece perunta manus .
Hic tibi frondentes texunt umbracula vites,
Hic ulmus virides pandit opaca comas,
Hic mulcere potes iucundo lumina somno,
Lumina, quæ memet surripuere mihi .
At vereor, somnus ne, dum blanditur ocellis,
Detineat dein captus amore tuo .
Ipse, & odoratis componam ferta racemis,
Qualia non Indo Bacchus ab orbe tulit :
Quæis vitare æstus poteris, quæis cingere crines,
Ah crines vitæ tetia Cara meq̃ .
Depictas soleas palea, textumque galcerum
Servauit, illum rute, has & ab urbe tuli
Quin tibi meq̃; ipsum servauit : num dare maius
Quis valet? & plura hīs te quoque dona manent.
Pausilypnus tuus est totus, vindemia tota est :
Non ego, non sine te viuere, & esse velim .
Huc propera, ò Nefis : quæ te nunc inuida nobis
Otia, quæ choreq̃, qui retinentue chori?

Num

Num me fastidis tenuem num spornis amantem?
 Cui sit villa parens, & tibi villa parens.
 Et si non diues, tamen est mihi vinea villeg
 Proxima: dat Græcum, dat Latiumque merum.
 Quæ benè culta nitet fœcunda septa labrusca,
 Implet, & ipsa meri quatuor una cados.
 Illa aderat latitans post sepem, dumq; pedem fert,
 Arguto sepes obstrepit ic̄ta pede.
 Sensit adesse miser: sequitur: fugit illa propinquum
 Ad litus, sueto non benè tuta loco.
 Atque ait: O Nymphæ facili succurrite dextra:
 Inter Nereidas culta Diana quoque est.
 Sic illa, exiliens medias euadit in undas,
 Tum uersa in scopulum protinus obriguit.
 Protinus obriguit, poterant hoc numina, & ultra
 Vt saxum, atque uno tempore Nympha fuit.
 Hæsit amans, monstrumq; horret, nec plura locutus
 Heu totus dulces liquitur in lacrymas.
 Flerunt Nereides, sociam fleuere Napeæ,
 Est sylvis pietas, est pelago, & pietas.
 Tuncque Dicarchæi dederunt suspiria colles:
 Ex illo semper sulphure flagrat ager.
 Gaiola vicina fleuit, lacrymasque dedere
 Mergellina suas, Antiniana suas.
 Nec non ipsa uelut uenturi prescicia fati
 Vberius lacrymas spargis, & Ægla tuas.
 Ægla, olim ad numeros, quæ responsare solebas
 Piscantum, sed nunc non nisi flere tuum est.
 Et sat erat seruasse tuos ad funera fletus,
 Quæ scribenda meus morte reliquit amor.
 Verum ille, ut uidit mutato corpore Nympham,

*Vidit, & infelix, nec sibi credit amans;
In mare precipitem sese demittere tentat,
Caro etiam sperans posse frui scopulo .
Sed Bacchi pietate (canat quis mira Deorum?)*

In vitem, hæret cui modo, versus abit.

*Quæ nunc mœsta etiã illacrymat, quæ cortice manat,
Heu memor exitij tempus in omne sui .*

Verùm exactiùs re trutinata, propositæ sententiæ inhæreere minime potui; primo, quia apud Ciceronem, ceterosque veteres Latinos scriptores, receptum quondam à Græcis nomen, insula retinuit sic enim ille scribebat in philippicis *Ad huc ipsis ludorum diebus vivebam in Insula clarissimi adolescentis Luculli propinquitati*, vnde etiam habemus

lib. 16. Nesidem Lucullianæ domus fuisse villam, & ad
epist. 17. Atticum. *Bruto tuæ literæ gratæ erant; fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paulo ante tuas literas accepissem.* Et alibi. *Hæc ego descendens è Pompeiano tribus actuariolis decem scabmis Brutus erat in Neside, etiam nunc Neapoli Cassius.* Quod coniecturæ dat locum, primo ad has oras Græcarum coloniarum appulsu, insulam fuisse Nesidem, atque non carere mysterio, superstitiosos illos populos, nomen omnibus scopulis, quos circum mare fluit, commune, huiusvnius tantum efficisse proprium; constat itaque ex ea, quæ apud nos viget rerum Italicarum memoria, Nesidem semper fuisse insulam, non secus, ac insulam semper designauerat Nesis, ac si Plinij ævo, qui insulæ nomen illi tribuit, de abscissa à Pausilypo Neside fuisset fama vagata, certè ille in adducto

su-

suprà loco, vbi singulatim insulas enumerat, à continenti quondam abscissas; non secus, ac de proxima Pytecusarum insula pronunciauit, de Nefide pronunciaisset.

Secundò cum *Purgaturi* scopulus ansam dederit aliquibus credendi Nefidem aliquando fuisse Pausilypi partem, quæ per dictum *Purgaturi* scopulum erat illi continua, proderit animaduertere quod mare inter ipsum scopulum, & Nefidem, fluens in latitudine passuum ferè centum, profunditatem habet trium, quatuorue passuum; ea verò parte qua scopulus in Pausilypum elongatur intercurrentis mare vix quatuor, aut quinq; pedes profunditatis complet, quod dat coniecturæ locum, *Purgaturi* scopulum rupem aliquando fuisse Pausilypi, sed nullo modo Nefidem, à qua in scopulum, tantum abest vt in illo euripo abruptionis vestigia cernantur, vt in illo interuallo iactis molibus fuerit olim arte, quod natura negauerat, tentatum. Nec quicquam veri pronunciant, autumantes geniali Lucij Luculli cupidine, perrupto scopuli isthmo, fuisse pelago dirempta repagula, quibus Nefidem circumfluere prohibebatur; cum id Neapoli; vbi nunc *il Castello dell'Ouo*, Castrum Lucullanum olim; mari cminet, quondam euenisse sit traditum, vbi Varronis, quæ supra retulimus verba applicanda, non autem hic in Pausilypo: nomen quippe erat scopulo apud Græcos *Megaritis*, siue *Megalia* à Megala, siue Megara Herculis vxore, dicto, vnde Plinius.

Inter Pausilypum, & Neapolim, Megaris.

lib. 6. c.

6.

At-

Sylu. li. Atque Statius .

2.

Queque ferit curuos exerta Megalia fluctus.

Saxo deindè à Lucio Lucullo, exciso, Lucullanæ Arcis apud scriptores appellationem retinuit, atque nunc retinet. Credo equidem euiscerationem *Purgaturi* scopuli opus fuisse Luculli; qui Nesidis Dominus fuit: verùm fornix ille eo fuit ordine dispositus, vt à continenti ad Nesidem tenderet, non autem, vt mare Occidentale cum Orientali coniungeret, insulamq; Nesidem à Meridie relinqueret.

Deducitur tertio ex saxi diuersitate, atque ex ijs, quæ in Neside, & Pausilypo diuersa apparent: etenim præterquamquod durior est Nesidis, quam Pausilypi scopulus, huius pumiceus, illiusque scissilis, Nesidis quondam suo Vulcano non caruit, subterraneis incendijs, sulphureisque effluuijs, vt supra de portu *Pauone* ex Tatio deduximus; & nunc vnicuique obseruanti sunt obuia in parte insule Occidentali furentis quòdam incendij vestigia: quippe à Septentrione Meridie versus viginti supra maris planitiem pedibus, trium pedum latitudinis solea per insule saxum intercurrit, quæ nigrorum lapidum acenium, sulphure concrematorum, eoque redolentium ostendit. Subterraneos hosce Vulcanos in Pausilypo exarsisse, non est adhuc memoriæ proditum, nec in eius tractu aliquo monemur incendij signo; cum locorum dispositio ad illud auertendum concurat; lacus enim Agnani, & balneolorum ager planus, & humilis inter Vulcani forum, & Pausilypum positi, sub-

ter-

terraneis ignitis effluuijs effluxum adeo facilem præstant, vt eorum in aera dissipatorum sit tantum spectator Pausilypum, non autem conseruator; hinc balneorum venæ quæ propè radices Occidentalis Pausilypi fluunt, vix tepidæ, ferèque frigidæ experiuntur; vt nõ præteream Pausilypi pumiceum molleque saxum, nil commune cum eo Olibani montis, omnium durissimo, habere, quod ex vtriusque è centro terræ distincta emergente linea, effici, nemo est, qui in dubium vertat, id quod trepidantis Neapolis securitati inter fumidum Vulcani Forum, ingiferumque Veseuum, positæ, non parum conducit.

Nefis ergo Occidentali sui parte, qua Puteolos respicit, ac humiliori alluitur vnda, cum Olibano monte subter mare communicat, cum quo sulphureorũ ignium commercia intercedebant; ab eius planitie Thyrreni maris cratera vndique conspicitur; præter inflexum inter Megarim, & Pausilypum sinum. Marci Tullij Ciceronis temporibus Nefidem incolebant non parvæ notæ viri, vt ipsemet testatur adductis supra verbis. Quod etiam aliquorum vetustissimorum ædificiorum ruderibus illorum seculorum texturæ modum seruantibus, quæ in insula conspiciuntur, confirmari vtrò potest; nec reticendum, quod culturæ occasione, dum tellus ligone excauatur, aliquæ inueniuntur tumulatorum cinerum, integrorumq; cadauerum arcæ, fictilium vasorum varietate, ac multitudine repletæ, gladijsque, quos vidimus rubigine consumptos, alijsque armis, decoratæ.

Credo equidem nemorosam tunc Nesidem, vt eo annuit Staius carmine.

Syluaque, quæ fixam pelago Nesida coronat.
rara inter suas umbras, & ad paucorum delicias tunc habuisse edificia.

Minimè quidem temerè suprâ Lucani adducta carmina, & Statij interpretantibus, nostræque amœnissimæ Nesidi malignum, pestilensque cœlum tribuentibus, aliqua est adhibenda fides; cum apud notatos Poetas carmina nilsonent, præter subterranei Vulcani eruptionem, quæ aliquando Nesidi accidit, quod apertissimè ostendunt Lucani versus.

tali spiramine Nesis.

*Emittit Stygium nebulosis aera saxis,
Antraque lethiferi rabiem Typhonis anhelant,
Inde labant populi, cœloque paratior vnda
Omne pati virus duravit viscera cœno.*

Atque hoc disertè magis de Vesuuianis eruptionibus facile concinere cuicumque poetarum foret; attamen Vesuuij, neque malignum, neque pestilens experimur aer.

lib. 19. cap. 8. Celebris fuit ob asparagorum fertilitatem Nesis, & excellentiam, quod sequentibus verbis notauit Plinius; cum *quod asparagum, Quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur,* scribat.

Neque hodie illis caret; sed vbi inculta est, frequenti asparago viret: ferax vbique quoque semper cuniculorum fuit; eoque in diem eorum fecunditate completur; vt in tam breui insulæ circulo

tulo data multoties omnibus venandi libertate, omnes cuniculos perdere numquam fuit hactenus possibile. quod etiam apud Ateneum notatum legimus ijs verbis. *Multos quoque nos vidimus cum Neapolim à Dicæarchia nauigaremus in Insula à terra parum distita, quæ ad extremam Dicæarchiæ partem iacens, hominibus paruis (legendum puto paucis) incolitur, & his abundat cuniculis.* Ob accuratam nunc Insulæ præsentis Domini vigilantiam, præter res notatas, excellentis est quoque olei, & vini, ne dicam fructuum omnium insula ferax: mare quo circum alluitur, quod est suæ iurisdictionis, piscosissimum est; vnde singulari indultia Præsidentis Astuti Moderatoris est insulæ census adauctus: quippè per adaptatas sub vndis insidias ingentis magnitudinis thynni, in venatoria veluti septa adducti, ferro cateruatim exanimantur, quorum mercatus lucri præstat non parum. Apud Bedam notata reperiuntur hæc verba. *Nesidanū Monasteriū, haud procul Neapoli Campaniæ* de quo Monasterio nihil aliunde constat.

Est sane memorabile quod Neapolitanum hoc Regnum in seditioso pelago naufragum, in parua hac insula tranquillum, pacutumque inuenerit portum; Etenim anno quadragesimo septimo Currentis Seculi, cum malignum aliquod astrum Neapolitani Regni inuideret felicitati, Plebecorum animos eò concitauerat, vt cum illis non fuisset satis in Nobiles, Regni que Primates sub plebeis ductoribus truculenta seuerissime rabie: insano furore perciti in Augustissimum iustissimumque Austriacum

con-

conspirauere Monarcam , vt illum tanto Regno priuarent; in hac patranda perfidia, cum suis non fiderent, Henricum de Lorena Ducem Ghisium sibi asciuere , cui plenissimam concessre potestatem; Hic Regnum, quod illi fors obtulerat, affectare cepit, totisq; incumbibat viribus vt Hispanos ab Vrbe expelleret , quod appulsu classis Regis Galorum, quam iam soluerant, esse sine dubio obtenturum Plebi pollicebatur; Interea Nesid a parua rusticorum manu pro plebe occupabatur, aduentusque Classis præcurrebat rumor, cui, cum Nesidis portum occupare, liberum esset, maximo Hispanorum detrimento ; Comes de Ognatte Prorex triremem ad Nesidem misit cum militum cohorte, qui, fugatis ab insula rusticis, eam in custodiam recæpere. Id cum persensisset Ghisius , siue quod suis finibus multum interesset Nesidem in suam redigere potestaté: siue quod hispanos nihil audere posse crederet, sequentibus eum armatorum copijs, præcedentibusque bombardis , Urbem inermem reliquit, & in Pausilypi supercilium petijt, vt inde Nesidem expugnaret; Comes de Ognatte, Ghisij imprudenti audita deliberatione, vt eum, ad persistendum in ea, vltius stimularet: triremes a portu soluere iussit , vt pigro remigio circa Nesidem oberrarent. Interea ipse occasione suscepta sequentibus eum nobilium ordinibus, militumq; cohortibus, Plebeiorum argines , quibus Hispanos occluserant, nemine resistente, superat, a Neapolitanis pacifice recipitur, totamque Urbem per annos ferè cursum seditiosè tumultuantè, breui horè spa-

tio in Regis redigit potestatem, & pristinae tranquillitati restituit. Ghisius ab omnibus relictus au- fugit, & prope Capuam in Regiorum militum manus incidit, & per aliquod tempus carcere de- tentus, tandem à Regia munificentia obtinuit li- bertatem; ita Nesis Regi restituit Regnum, Regno pacem, Ghisio, post recuperatam libertatem, pri- stinam paupertatem, & errores; Seditiosis Crucem malam.

Fuit olim Nesis sub Piccolomineis Amalphen- tium ducibus dominio, quod de inde in Scil- læ Principes transijt; ab his in potestaté Urbis Neapolis deuenit, quæ insulam Conchæ Principi concessit, iterumque in eiusdem Urbis Dominium fuit recepta, posseditq; illam demum nobilis Ma- cedoniorum familia. Nunc nostris diebus Nesis ius feudi acquisiuit, quod cum suis priuilegijs in Ioannem Dominicum Astutum Regio ærario Præsidentem collatum est; Vir prudentiæ iuris summè peritus, ac rerum agendarum promptitu- dine donatus; hic magnis assuetus rebus, ut exiguâ Nesidem Genij amplitudini conformem efficeret, nil hæcenus prætermisit; etenim insulam ex agre- sti, nemorosaque sylua, hominum commercio imperuia, tutaq; solum cuniculis, ad cultissima po- maria excoluit, fructuum varietate, & excellentia Hesperidum hortis comparanda; Arcem, in Nesi- dis culmine ab Amalfiensibus ducibus Piccolomi- neis quondam miro ædificij ordine, constructam, inhiantem iam; ferèque collapsam, pristinae ma- gnificentia, ordinique restituit, hospitando Re- gem

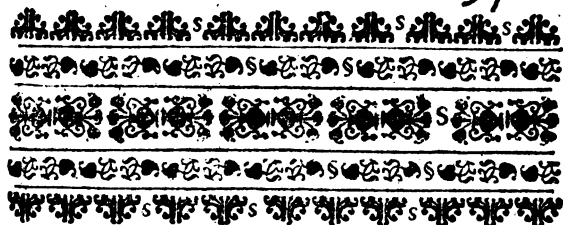
gem haud imparem, illique viam adiunxit, qua licet repenti cliuo, à littore eò placidissimè ascenditur. A parte Australi circum Pauonis portus argines, non pauca ædificia crexit, piscinas excauauit, fontes aperuit, complanatis tumulis amplas excidit semitas; ita, vt nunc ibi insula, habitantibus frequens, nil suo Orientali littori inuideat; iamque coloniam deduxit, arginibus exploratis vndis, instituto hospitio, multiplicatis ædificijs, additis munimentis, erecto templo, in quo assidue Sacerdotis permansione quotidie Sacra fiunt quò per mobilem pontem est aditus, supraque illius ianuam hæc in marmore carmina leguntur.

*Nauiæ siste ratem, temonem, velaque fige;
Meta laborum hic est, grata quies animi.*

P P. A. D. M. D. LXI.

Addidit, & bomborum numerum in loci defensionem, conspicuo iam oppido superbientis, quod haud augeri desinet, si quam Vir Magnus fouet in mente ideam in opus deducat, scilicet, vt iactis in mari molibus vsque ad *Purgaturum* scopulum, à continenti in insulam aggeratum iter pateat euntibus.

Hæc de Neside, quam postremo celebrem reddidit vir Doctus Dominicus Antonius Iordanus vernaculo idiomate de ea elucubrato opusculo sub titulo *l'Isola di Neside* quod legere neminem poenitebit.

THERMOLOGIAE

A R A G O N I Æ

BALNEOLORVM AGER.

 Neside, si in continentem tellurem septentrionem versus oculorum aciem dirigas, non sine delectatione amplam intueberis planitiem, quæ, à frequentibus thermalium aquarum scatebris in litore manantibus vernacula voce appellatur *li Bagnuoli*. Hæc planities ab Austro in septentionem per duo milia passuum extenditur, ac spatio non minori ab Oriente in Occidentem dilatatur; ab Austro litore terminatur, in reliquo verò ambitu exertis cingitur collium iugis: quippe ab Oriente, à Nesidis mare vique in exitum cryptæ, illi Pausilypum eminet; ab exitu cryptæ, à quo septentrionem versus Pausilypi nomen in Antinianum, vulgo *Anitgnano* mutatur, repentibus eius, continuisque tergoribus veluti muro sepitur, nam *Antinianum* Occa-

G

sum

sum versus flectitur, & super *Agnani* lacum altissima rupe, in cuius culmine Camaldulensium nunc veneratur Eremus, indigenis Nazaret, desinit; hinc ipsi sui nominis etymon *ante Agnanum*; Quod locorum positionem non solum, verum etiam eorum proprietates denotat: quippe *Agnanum* grecum est nomen adulteratum à vulgo, quod in sua puritate erat *avia* tristitiam, molestiam, moerorem, doloremque designans: sed cum lætitiā, placidam amœnitatem, animi Gaudium, & relaxationem experirentur in opposito colle Græci, addita præpositione *avayiana* illum appellatare: atq; non aliter Pausilypi nomen compositum fuisse reor. Antaniana igitur erit correctæ collis pronunciatio, non autem Antoniana, ut quibusdam placuit, qui coniecere Antoniorum Romanæ quondam familiæ in eo colle fuisse villam. Collis est apud Iouinianum Pontanum perquam celebris, quem, carminum vi facta metamorphosi in Antinianam nympham, reddidit illustré; In amœniori huius collis parte, quæ Pausilypi mari imminet villam habuit Pontanus prope viam, quæ ad Appiæ instar stratam olim Puteolis per Antinianum Neapolim ducebat, adhuc alicubi superstes. Recolit nunc locum Vir nobilitate, & doctrina Illustris Iacobus Capicius Galeota Eques Sancti Iacobi, Dux Sancti Angeli, & in hoc Regno consiliarius à latere; excitatis enim ibi superbissimis ædibus, ornatis hortis, villisque excultis, solitarium illum tractum frequenti iam nobilitavit Colonia, obscuratumq; cultissimis suis Mu-

sis, quarum commercio, quamuis Regni implici-
tus curis, sæpissimè gaudet, pristinae celebritati re-
stituit: vnde loci Camenas à Pontani letho profun-
dissimo oppressas lethargo, excire sic placuit.

Eia Sorores Antiniane plaudite Muse:

Pontani genium, nam Galeota fouet.

Antiniane rupi, humiliores aliquantum Agna-
ni lacus tumuli sunt continui, ad Austrum vergen-
tes, qui lacum *Agnani*, & planitiem balneolorum,
cuius nunc describimus fines, dirimunt; possidentur
à religiosis Dominicanis viris, propterea à loci
Colonis *le Colline di S. Domenico* indigitantur.
hi tumuli, à parte lacus, in semicirculi figuram
curuantur, à parte verò planitiei, respondentem con-
uexitate extuberant, ac sublimiori colli, quem
Monte Spino appellant, iunguntur in via, quæ in
Agnani lacum descendit; Collis iste *Spino* super
australem lacus limbum frontem eleuat, Antinia-
næ oppositæ sibi rupis emulam, ac Occidentem
versus in sterilem *Olibanum* degenerat; qua verò
Pausilypum, & Orientem respicit, leni, cultoque
cliuo versus Nesidis mare in hanc nostram Bal-
neolorum planitiem, & litus decrescit; huius pla-
nitiei, & collium, quibus cingitur, summa est ferti-
litas vini, segetum, omnisque fructuum generis;
verum tamen est quod in plano perfectam maturi-
tatis suauitatem non acquirunt, propter solis O-
rientis defectum, quo, ob Paulilypi eminentiam,
quatuor, aut quinque horarum spatio priuantur,
spissaque obruuntur nebula, e subiecta pingui tel-
lure fluente, quam etiam insalubrem experiuntur

coloni. Ager iste apud incolas triplici nomenclatura distinguitur; etenim pars quæ mare attingit dicitur *li Bagnuoli*, quæ verò Antiniano subiacet, ob lapidum fodinas, dicitur *Soccano*; tertia inter has media, in quam cryptæ Neapolitanæ, supra descriptæ, aperiuntur fauces *fuora grotta* appellatur.

Neapoli itaque per cryptæ tenebras abeuntes Puteolos, ubi lucem recuperant Pagum ingrediuntur à rusticis frequentatum, qui à situ dicitur *Fuora grotta* ibi cryptæ via abit in triuium. Primò sinistrum Iter aperit, quod per Pausilypi montis radices ad litus prope *Purgaturi* scopulum ducit; procedit deinde rectà, ac ab Ecclesia Parochiali, quæ in eius medio occurrit in nouum leuum, & antiquum dextrum dirimitur cursum.

Ecclesiæ titulus est Sanctæ Mariæ gratiarum Puteolanæ Dicecesis, quamuis Colonia, & locus Neapolitanæ sint ditionis. Ante Ecclesiæ plateam erecta est marmorea moles, quæ à crypta venientiu ferit aspectum, vt gloriæ nominis Perafani de Ribera Alcalensium ducis, optimi olim Regni Proregis, conscij fiant; in marmore enim, quod sublime tenet, sequentiâ leguntur.

PHILIPPO II. CATH. REGNANTE,
Perafanus Ribera Alcalæ Dux, Prorex,
Qui vias fecit ab Neapoli ad Brutios,
Ad Appulos, ad Samnites, ad Latinos; opere
Ampliffimas: hanc quoq; viam, cliuis
Antea difficilem, arctam, interruptam;
Cum iter eius ad mare direxisset;
Vastaq; scopulorum immanitate Constrata
Nouam aperuiffet, Puteolos
Multo breuiorem, perpetuam, illustrem,
Atque latam perduxit
M. D. LIX.

Latique huiusce marmoris in calce vtrinque
schedulę adhuc marmorę sunt positę, quę hæc
habent.

Incerti authoris vetus
antrum adeo illuminauit,
perfecitque, vt sit procul
dubio Perastanium

Cuius opera pul-
cherrimę vię, eius
& prouidentia
tutiffimę.

Erit hic oportunum de viarum tum antiqua-
rum, cum nouarum, quę ad hunc pertinent lo-
cum, diuersitate, aliquid tradere; discrepant enim
quodammodo aliqui, in ijs assignandis scriptores;
Cum Orbis Dominio potiretur Roma, eius Prin-
cipes viri, plusquam alias delitias, frequentabant
Baianas, qui vero negotiationibus, & mercaturis
vacabāt, Puteolos ccelebre adibant Thyrreni maris
Emporium: his, quoties per mare licebat, ab Ostia
soluentibus felicior, commodior, breuiorque erat

ad Baias, & Puteolos appulsus; verum cum maris vicissitudinibus fidere non poterant, per Appiam viam, Roma per Minturnum, & Sinuessam, nunc *Rocca di Mondragone* Capuam vsque, ab Appio Claudio filicibus stratum, ad ea loca perueniebant; cum enim à Sinuessa per Capuam eundi Puteolos longius esset iter, quam à Sinuessa per litus Thyreni maris, licet arenæ lubricitate, & restagnantiũ circa mare Saonis, Vulturni, & Clanij fluuiorum, cœno infelicius, vt de eo Statuis cecinit.

Syl. li. 4. Hic cœno populis vias grauatas,
cap. 3. Et Campos iter omne detinentes
Longos eximit ambitus, nouoque
Iniectu solidat graues arenas.

Tamen, quia breuius, altioribus Reipublicæ temporibus frequentabatur, vt testis est Lilius ijs verbis *Sinuessa*, quoad conueniendum diem edixerat, exercitu lustrato, transgressus *Vulturnum flumen*, circa *Liternum Castra* posuit. idemque fuit Ciceronis iter, quod in vna ex suis familiaribus epistolis commemorat. Huius itineris infelicitatem, opere humanis viribus impossibili, Nero Cæsar auferre presumpsit, allectus spe inexhausti cuiusdam tesauri, qui ex Africano solo erui posse illi promittebatur: decreuerat enĩ ab *Auerno lacu Ostiã* vsque, hominum labore, aperiri fossam, in quam immisso mari, veluti per imperturbabile stagnum, omni tempore tuta, commodaque fuisset in *Baianum* nauigatio; huius stultitiæ in eius vita *Suetonius* meminit, eamq; non reticuit *Plinius*, remanseruntque, vt hactenus extant prope *Cumas*, *vesti-*

gia

gia irrita spei vt Tacitus scripsit.

Domitianus verò in voluptatum illecebris Neroni haud absimilis, in hoc itinere restituendo prudentiori vsus consilio, summam suo nomini gloriam comparauit; Appiæ enim viæ vbi per Sinuessam erat constrata, suam copulauit, illamq; per litus Liternû, Cumas, deinde Puteolos, & Neapolim similibus silicibus, & modo stratum, produxit. Hanc Domitiani viam in suo itinerario singulari dimensione ita mensurauit per successiuum locorum ordinem Antoninus.

Iter à Tarracina Neapolim. M.P. LXXXVII.

Sinuessam. M.P. XLIV.

Liternum. M.P. XXIV.

Cumas. M.P. VI.

Puteolos. M.P. III.

Neapolim. M.P. X.

Hac eadem via strata, non adeo frequentabatur Appia versus Capuam, vt Puteolos conduceret, ob longiorem circuitum, propterea mæstam illam finxit Statius adducto nuper loco.

Illic Appia se dolet relinqui.

Vbi etiam quæ sequuntur habet carmina, tum Domitiani hanc viam à Massicis montibus inceptam, connotantia, tum sollicitam curam, quam in ea perficienda Imperator fouebat.

It longus medias fragor per vrbes,

Atque Echo simul hinc, & inde fractum

Gaurò Massicus vuiser remittit.

Miratur sonitum quieta Cyme,

Et Literna palus, pigerque Sano.

*At flauum Caput humidumque late
Grinem mollibus impeditus vlmis
Vulturū leuat Ora.*

Eiusdemque carminis rithmo eiusdem vie vtilitatem, commoditatemq; efferre non præterijt Statius ita.

*Hic quondam piger axe vectus vno
Nutabat Cruce pendula viator ,
Rodebatque rotas maligna tellus ,
Et plebs in medijs Lætina Campis
Horrebat mala nauigationis .
Nec Cursus agiles , sed impeditum
Tardabant iter orbitæ tacentes ,
Dum pondus nimium quercus sub altâ
Repit languida quadrupes statera.
At nunc quæ solidum diem terebat,
Horarum, via facta, vix duarum.
Non tenses volucrum per astra pennæ,
Nec velocius ibitis carinæ.*

Domitiani ergo via, non Appia, à Sinuessâ per litus Cumas ducebat, & à Cumis Puteolos, ni velint aliqui propter copulam cum Appia, & Istruræ similitudinem, viam Domitianam, Appiam dicere.

A Puteolis deinde Neapolim iter præstabat hæc via per Olibani montis iugum, descendebatque in radices collium lacus Agnani, siue S. Dominici, quos circuibat, & versus Antignani clium pergebat per sinistrum latus Ecclesiæ parochialis *di fuori grotta*, quam supra notauimus, diciturque hodie *la via vecchia di Puzzuolo* cuius passim hætenus

Genus cernuntur ad modum Appiæ strati filices .
 Instauratores olim habuit hæc via à Puteolis Neapolim Imperatores Neruam , et Traianum , vt ex quibusdam inscriptionibus à Capaccio in sua historia Neapolitana relatis, constat; fallitur tamen Capaccius, vt ante ipsum à vero aberrauit Sabellicus in commentario super Suetonium in vita Caligolæ, Appiam, hanc viam existimantes, vt dignitatem illi adderent ex Statij autoritate, apud quæ *Rogina viarum* Appia dicitur , satis enim eiusdem Statij musa id supra demonstratum est , idemque alibi confirmat hilce carminibus .

lib. 2. 6.
5.

cap. 19.

Syl. li. 2
car. 2.
Syl. li. 4
car. 4.

*Curre per Euboicos non segnis epistola campos
 Hac ingressa via, qua nobilis Appia crescit
 In latus, & molles solidus premit ager arenas .*

Verum posita distinctione inter Appiam , & Domitiani viam , libenter fateor, quamlibet antiquam viam, silicibus ad Appiæ modum stratam, Appiæ apud populos meruisse nomen .

Redeo nunc ad exitum cryptæ, vbi in erectæ molis marmore nouam quandam viam Neapoli Puteolos ducentem à Perafano Ribera adaperitam, legebamus . Optimi huius Proregis tempore via Domitiani , quæ per iugum Olibani Neapolim ducebat, iam disiecta, & perfracta erat, & latrunculorum insidijs in collium recessibus subiecta , propterea in cryptæ exitu , vbi nunc est parochialis Ecclesia, relicta à dextris antiqua via Domitiani; à sinistris nouam , planam , amplam, illustremque aperuit Perafanus, quæ post protensum à se ramum à dextris, in Agnani lacum ducentem, continua-

est

est in Balneolorum litus vbi *la Torre di mexicana*; Oliuetanæ Religionis rurale domicilium; eandem deinde amplitudinem retinens per longum litus complanatis scopulis, miroque strato ponte Puteolos planissima pertingit, estque via, cuius in marmore memoriam legimus.

Est præterea notandum, quod tota huius agri Balneolorum planities humi è habet, respectu circumuentiũ collium, solum, ita, vt eleuatori sui parte altitudine viginti palmorum plano maris emineat. pingui, roscidaq; tellure; cumq; Vulcanus sub adiacentibus montibus, clausus impetu furens, per impositã supra se molem erumpere nõ possit, versus hanc planitiem se se egerens, per humile eius solum effluit, fracescente eiusdem soli humore, in vaporem sollicitato, indutus; ita quòquò versum planitiem perfluens, eius aerem imbuat, reddens illum tum maturandis fructibus, tum animalium respirationi ineptum, & insalubre, quæ damna à Pausilypo monte non parum augentur, cum ferè ad metidiem vsque Orientis solis radijs ab eius umbra planities priuetur, quod causam fuisse putro locum alioquin amœnum, mare, thermarumq; scatebris à natura dotatum, neque conspicua ædificia, neque incolas, præter rusticos hæctenus meruisse: quamuis Blondus, quem sequutus est Cluverius, scripserit in huius agri medio, è regione lacus Agnani illam fuisse Lucij Luculli memorabilem villã cum piscina, Marcum Varronem, Plinium, & Plutarcum in Lucullo, sinistrè interpretatus; Marci, Varronis traditionem iam supra expli-

placuit in Paufilypo; Plinius verò hæc de re
 memorię prodidit. *Lucullus exciso etiam monte* lib. 9. c.
iuxta Neapolim, maiore impendio quam Villam 54.
edificauerat, euripum, & maria admisit, qua de
causa Magnus Pompeius Xersem togatum eum ap-
pellabat; quadraginta millibus ipsius piscine, à
defuncto illo, venire pisces. Plinio conformem
 habemus Plutarcum, apud suum interpretem, hæc *In vita*
 habentem. *Quid de his operibus, quæ iuxta mare* *Luculli*
circa Neapolim magnificè splendideque constructa
sunt, iudicandum arbitramur? ubi altiores profundis
fossis tumulos ipse suspenderit; ubi maritimas edes,
easque pulcherrimas, atque amplissimas edificarat?
ubi discursus maris piscososq; riuos ædibus, circun-
duxerat? que singula cum stoicus Tubero haud sa-
tis mirari potuisset, Xersem eum ex togato homine
appellauit. Quid quæso argumenti habent horum
 scriptorum traditiones, quod Lucullanum ædifi-
 cium in litore balneolorum, in Paufilypo, vel iux-
 ta cryptam Paufilypi olim fuisse, insinuet? certe
 nihil, cum particulæ illæ *iuxta Neapolim* apud
 Plinium, & *Circa Neapolim* apud Plutarcum, &
ad Neapolim apud Varronem nullo modo litus
 balneolorum, Paufilypum, vel Neapolitanam cry-
 ptam designare possint; Hęc enim loca, Luculli,
 & Plinij temporibus, neque iuxta, neque circa,
 neque ad Neapolim erant, licet nunc ita esse quo-
 dammodo appareant; quippe Neapolıs non solum
 altioribus illis temporibus, sed sub Caroli primi
 Andegauensis principatu, non ultra Oliuetano-
 rum moaasterium, qui locus nunc est in vrbs me-
 dio

dio versus Occasum suos extendebat ciuitatis fines, reliquum sub cliuo Sancti Erasmi, & in *Echie* iugo, qui nunc *Pizzo Falcone* appellatur, Sylua ^{lib.} erat, & nemus in mare vsque: ita vt collis, qui Luculli æuo, sua exerta fronte mare proscindebat *iuxta, circa, & ad Neapolim*, ille erat, quem *Megaram* ab Herculis vxore appellauere Græci, 'medius inter Pausilypum, & Neapolim; hunc à parte sinus Pausilypi in sinum Neapolis proscidit Lucullus, & *Euripum, & maria*, Orientale scilicet Neapolitanum, & Occidentale Pausilypi, in suas piscinas *admisit*, vt notauit Plinius, qui propter huiusmodi collis proscissionem à Lucullo factam, *Megaram* inter insulas Thyrreni maris enumerauit ijs verbis *Inter Pausilypū, & Neapolim Megaris*. Meminit etiam huius collis Statius Papinius in Syluis, vbi de Surrento Pollij habet.

lib. 3. c.
cap. 6.

lib. 2.

*Inde vagis omen felix Euplea Carinis,
Quæque ferit Curuos exerta Megalia fluctus
Angitur -----*

Curuabantur quidem fluctus à protenso in mare collis fronte versus Pausilypi, & Neapolis sinus; verùm an *Megaria* pro *Megalia* legendum sit, ansam dubitandi exhibet primò Liuius ijs verbis *M. Brutus ædem magnæ matris Deum in palatio dedicauit, & ludos ob eam dedicationem factos, Megalesia appellauit*. Deinde Cicero de Aruspicum responsis conformi traditione. *Quid de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris magnæ conspectu Megalensibus fieri voluerunt*, poterat enim in colle ma-

lib. 2.

gnę matris Deorum erectum esse phanum, ante quod Megalenses celebrarentur ludi; ac propterea rupis illa Megalia Statio dicta.

Ob sumptuosas diende Luculli piscinas, obque vi lam, & ædificia in quibus magnifice construendis vir ille impendio non pepercit, & profusissimus fuit, scopulus à continenti abscissus Lucullanus appellari cœpit, fuitque olim dictus, & nunc dicitur locus à rudi vulgo Neapolitano corrupta voce *Locugliano*. scopulus etiam ille *Sancti Saluatoris* quondam denominatus fuit à Monasterio illius tituli ab Atanasio Neapolitano Episcopo, ibi ædificato, vt refert Capaccius, quod firmioribus deinde propugnaculis munitum, castri nomen acquisiuit; propterea à Friderico Secundo Imperatore, & à Carolo Primo, & Secundo Andegauensibus Castrum Saluatoris appellatum, fuit, eratque locus vbi Neapolitani isti Reges suos seruabant tesauros; fuit etiam per interualla Aragoniorum Regum demicilium; nunc à figura Neapolitanis dicitur *Castello dell'Ouo* verum latinis scriptoribus semper Castrum Lucullanum, vt super eiusdem Castri ianuam, quò per pontem, stratis in mari molibus, accedimus, hæc in marmore legimus.

PHILIPPVS II. REX HISPANIARVM
 Pontē à continenti ad lucullianas Arces,
 Olim Austri fluctibus conquassatum
 Nunc Saxis obicibus restaurauit,
 Firmūq; reddidit. D. Ioan. zunica Prorege
 Anno M.D.LXXXV.

In Supercilio vero collis, qui à Luculli profcissione in continenti remansit, aliquibus *Echia*, plerisque *Pizzofalcone* dictus, Andreas Carrafa villam conspicuis nobilitatam edibus excoluit, in quarū Ianuæ fronte extensum marmor hæc habet.

Andreas Carrafa Sanctę Seuerinę Comes
 Lucillum imitatus, par illi animo, licet opibus impar, Villam hanc à fundamentis erexit, atque ita Sanxit, Senes emeriti eam fruuntor, delicati Iuuenes, & inglorij ab ea arceantur, qui secus faxit exhæres esto, proximiorque succedito.

Iuxta has edes postremo Petrus Antonius Aragonius amplissimum excitauit militum tentorium fortissimæ, & in expugnabilis arcis munimenta præseferens, opus tum ratione vsus, tum ratione magnificentię inter celebriora, non solum huius Urbis, sed Orbis reponendum.

Atq; prolixè iam demonstrauiamus celebrē illam Luculli villam circa Neapolim in agro balneolorum

rum contra Nesidem ad Agnani lacum non fuisse, ut multi, locorum inscitia decepti, crediderunt; & verè in tam insalubri plaga, tot tesauros contriuisse, delicati sensus, & consumatæ Luculli prudentiæ, non fuisset.

Venerabile tamen est antiquitatis monumentum in hoc balneolorum agro aquæ Ductus, qui ab *Antiniano* descendens, per huius agri medium, productus Puteolos, Baias, & Misenum deducebat affluentissimas Sabati fluminis vndas: equidem integer, licet antiquo, induratoque limo obstructus, perseverat hætenus, præsertim in sinistro latere viæ, quæ nunc in Agnani lacum ducit, cursumque vltierius tenere demonstrat Domitiani viæ, de qua paulo supra.

lib. 5.

Præterea extant in huius agri litore pleraque balneorum ad Neapolis iurisdictionem pertinentia, de quibus, adductus alibi Strabo, hæc apud suum interpretem memoriæ prodidit. *Habet, & Neapolis Calidarum aquarum scatebras, & apparatusissima balnea nulla ex parte Baianis inferiora, numero autem, & multitudine cedentia.* inconsultè conijcere aliqui Urbem Neapolis ex adducto Geographi loco intra, aut prope sua mœnia apparatusissimas olim thermalium aquarum habuisse scatebras, quum litus inter Pausilypum, et Leucopetram extentum, neq; signum calidi alicuius effluuij præferat; erat his aduertendum, necessarium non esse id, quod ab aliqua Vrbe haberi dicitur, in eiusdem Urbis ambitu contineri: sed etiam Urbis alicuius esse aliquid intelligi posse, quod in
eius

eius agro , & regione , ipsius Urbis ditioni subiecta , prouocatur , et exercetur: precipuè si id, quod asseritur Ciuitatis esse , in eius agro natura prouiderit ; Strabonis ergo verba de balneis in agro Neapolitano existentibus intelligenda sunt , non quidem de ijs , quæ intra Urbis menia arte constructa Culinario igne calefactam continebant aquam , vt in ea , qui se in gymnasio (quod Neapolis à suis primordijs habuit) exercebant , lauerent ; verùm de ijs quæ tum in hoc balneolorum litore , tum in Agnani lacu , Asturio , collibusque Leucogeis , ex calidis aquis , in hisce locis sponte à tellure manantibus apparatus erant . Hinc Plinius scripsit *Leucogei fontes inter Puteolos, & Neapolim: oculis , & vulneribus medentur* , quippe Neapolitanus ager , in Vulcani vsque forum , nunc *la Solfatara* se olim extendebat , quò etiam nunc extenditur ; vnde idem Plinius cum modum conficiendi Alicam describeret , hæc habuit *Postea admiscetur creta , que transit in corpus , coloremque & teneritatem affert ; inuenitur hæc inter Puteolos , & Neapolim in colle Leucogæo appellato .* subditque paulo post. *In eodem reperitur, & sulphur, emicantque fontes Oraxi (Cluuerius mutationem vocis emicantque in emanantque suadet ; delendamque esse alteram vocem Oraxi) oculorum claritati, & vulnerum medicine, dentiumque firmitati; nec preterijt posteritati tradere colles Leucogæos; intra Neapolitani agri fines esse contentos, allato Augusti decreto , qui annua vicena millia ex Ærario suo Neapolitanis solui iussit , vt per illos Cap*

lib. 3^r
capit. 2.

lib. 18.
cap. 11.

nis liceret, cretam in Leucogæis collibus pro Ali-
ca conficienda effodere : ait enim Plinius. *Extat-*
que Diui Augusti decretum, quo annua vicena
millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco
suo, Coloniam deducens Capnam ; adiecitque
causam, quoniam negassent Campani Alicam con-
fici sine eo metallo posse, eo sdemq; Neapolitanos fi-
nes iterū commemorat vbi de Sulphure loquitur
scripsit enim. In Italia quoque inuenitur in Nea-
politano, Campanoq; agro (legit Pellegrinus Cam-
panię pro Campanoq; & rectè, dissentitq; à Cluue-
rio) collibus, qui vocantur Leucogæi.

Legimus ergo apud Antiquos in Neapolitano
agro octo in vsu fuisse Balnea, quorum Primum
Sudatorium Sancti Germani fuit dictum in Agna-
ni lacus litore; Secundum *Bullæ Balneum* appelli-
tarunt in collibus Leucogæis; Tertium *Astruni*
à loco nomen accepit; de his tribus, in subsequenti
opusculo dictis locis designato, plenus habebitur
sermo; reliqua quinque per longum Balneolorum
litus, de quo nunc scribimus, suas habent scatu-
rigines; horum primum dicitur *Foris Cryptæ*, Se-
cundum *Iuncara*, Tertium *Bagnolo*, seu *Plaga*,
Quartum, *Pietra*, Quintum *Calatura*. oportune
nunc hic singulorum recensebimus historiam,
atque vt sine ambiguitate, quærenti illud occur-
rat balneum, cuius medicina indiget, ad fauces
exitus cryptæ occidentalis viatorem reuoco.

BALNEVM FORIS CRYPTÆ.

Ab ostio itaque cryptæ Occidentali exeunti,
primò à sinistra, via est continua, quæ per radices

H

mon-

montis Paufilypi, in mare Nesidem alluens viatorem plano processu conducit; ante verò, quam ad mare spatium accedat passuum 112. vetustissimū, è terra eminentem, habet tumulum, inter quem, & Occidentalis Paufilypi clium, planities intercedit passuum ferè 130. ædificium circumstantes ruinæ, magnificum quondam illud fuisse demonstrant; interni parietes adhuc quadratorum lapidum structuræ elegantiam seruant, ac præter laterum muros, quatuor pilæ ad fornitem sustentandum, erectæ cernuntur, quæ altioris ædificij supra olim impositi, ac nunc collapsi certum exhibent argumentum; imum eius inane aqua, terra, & lapidibus, plenum, nullius existimabatur momenti, enatiq; circum tumulum frutices nil, præter collapsorum lapidum ostentabant acruum, nullaque apud præsentis homines erat in hoc loco memoria balnei, eiusque vsus nulla traditio. Primus ego cum attentus, loci thermarum inquisitioni vacarem, à situ, ædificijque forma balneum ibi ab Alcadino descriptum sub nomine Foris cryptæ, latere conieci, nec me coniectura fefellit; etenim auerruncatis extra fruticibus, extractoque eo, quod intus inane replebat, lymphæ apparuit, de qua Alcadinus.

*Lymphæ Foris cryptæ iuxta maris edita littus,
 A stomacho pellit debilitatis onus;
 Sed nocet hydropicis, cum sit dulcissima potus,
 Vim consumendi non habet, inde nocet.
 Leniter ignitos assueta refrigerat artus,
 Pulmonem læsum sanat, & inde iecur.*

*Pectoris antidotum, tussis medicamen amicum,
Deficcata febris caumate, membra rigat.*

*Ipsa per oculos telluris ducta meatus,
Subuenit aegrotis, est quibus aegra cutis.*

Vt dicunt veteres, (satis est mirabile dictu)

Ipsa foris cryptæ Bulla ministrat aquam.

In chirographo anni 1300. depictum hoc est balneum cum figuris humanis, quæ digitis stomachum, hepar, pectus, ventremque ostendentes aqua sese ablucere, eamque bibere conspiciuntur: ad sunt, & figuræ excarnes, ac veluti tabescentes; notatumque ibi quoque est huius balnei usum frequentissimum apud Neapolitanos; accedebantque ad illud cantionibus, & choreis.

Nec præterquam nomine Sauonarola ab Alca-dino dissentit; locus enim huius lymphæ apud ipsum legitur *Tripta*; ex relatione error fortè processit; est itaque corrigendus, verba eius sunt hæc.

Balneum de Tripta, substitue Foris cryptæ, iux-tà littus maris existens, non est aqua calida, & est dulcis ad potandum. Membra nutrimenti. De-bilitatem stomachi tollit potata, & hepatis. Sed no-cet hydropicis. Membra pectoris. Pulmonem læ-sum sanat, & tussim mitigat, ac tollit. Membra expulsiõnis. Calefacta, & bibita ventrem lenit. Fe-bres, Ariditatem membrorum ex febre venientem tollit. Decoratio. Aufert cutis infectiones.

Vgulinus non solum nomen loci vitiauit; (apud ipsum enim legitur *Balneum Balneoli foris scri-pte*) sed hoc balneum cum eo, quod *Balneolum*

dicitur, de quo paulò infrà, confundit, ac vnius nomen in alterius descriptionem transposuit; eius itaque notationes, quæ ad hanc quadrant lympham, ex sunt, quas de balneo Balneoli falsè conscripsit hac serie.

Aliud est balneum Balneoli foris scriptæ, delectione balneoli, & lege: Foris cryptæ, & est aque dulcis, in qua nulla est potentia consumendi, & ideo nocet hydropicis, nocumentum pulmonis aufert. Vallet contra tussim, stomachi debilitatem tollit, & hepatis sanat, ex febribus exiccatos reducit, sanat cutaneos morbos.

Franciottus huius aquæ meminit his verbis. *Propè littus præterea est balneum de Grotta.*

Mengus Fauentinus ad verbum notationes huius balnei à Sauonarola transcripsit; expurgandâ quoque itaque est dictio illa *Tripta*, reponendo *Foris cryptæ*. Quod deinde de eo, quod fossile balneum fouet, subiungit. *Nos autem dicimus, quod omnes isti effectus possunt resolui in solum nitrum; quare nitrum est minera huius balnei.* An verum sit infrà, exacta aquæ anatomia, patefaciemus.

Ioannes Villanus in chronica Neapolitana hæc habet de hoc Foris cryptæ balneo barbarè scripta.

Torna in drieto per el lito, uscendo dalla Grotta andando per leradice de monte Posilypo alla faccia dello mare si troua vno bagnio, lo quale dello sito del luoco dicto fuora della Grotta: questa acqua perche ella è dolcissima da beuere: & di operatione mirabile: refrigera li membri rescaldati: bagna li membri

br

bri deficcati dalla febre : sana il pulmone el fecato : el pecto offeso : tolle via la debilitate de stomacho : medica la tosse, & la cute inferma ouero tigna : ma noce alli hydropici.

Elysius Alcadini vestigia calcans, omnia accuratè huius Foris cryptæ vndè notauit, sic enim de ea scribit.

Situs loci inuitat me, ut retro veniam, itaque à Crypta exiens per radices Pausilypi montis incedens ad oram maris, reperiò balneum, quod à situ loci Foris Crypta dicitur; hæc aqua cum sit potu, & operatione dulcissima, ignitos artus refrigerat, deficcata febris membra rigat, pulmonem lesum, iecur, & pectus sanat; debilitatem stomachi tollit, tussè, & ægræ cuti, hoc est tineæ medetur, nocet tamen hydropicis.

Franciscus Lombardus Alcadini, & Elysijs notationibus contentus, ijs aduerbum transcriptis: nil quod illorum scriptorum traditiones in dubium vertat, annotauit.

Bartholomæus Taurinensis neque in suis de balneis libris hanc nostram præterijt lympham, eamque eleganter, et accuratè hisce verbis descripsit. *Septimum, pone quartum, ut infra notabimus, balneum de adde, Foris, Crypta appellatur, iuxta maris littus existens, eius aqua calida non est; sed dulcis quæ bibi potest. Potata ventriculi, & hepatis debilitatem tollit, hydropicis nocet, pulmonem lesum sanat, & tussim mitigat, ac auferit.*

Andream deinde Baccium virum alioquin ac-

curatissimum non parum admiror, qui dum Foris cryptæ lympham describere voluit: multis se erroribus implicuit: rubrica enim habet. *Potentillæ in Puteolanis.* . . Cum hæc quidem solo fluat in Neapolitano: subdit postea.

Subinde in Puteolanis, Cryptam vocant in hac censu fontem, non longè à radicibus Gauri montis, quem barbarum hodie nominant, qui, ut natura soli arida, vegeta tamen ob sulphures, quibus scatet halitus, Gauranum olim nuncupatum vinum producebat Falerno proximum; ita nunc aquas habet in potibus medicatis perutilis. Hæ sapore dulces sunt, limpida, inodora, operationibus nitrosæ, ac gelida, quamobrem excalescæ commodius sumuntur. Refrigerant potentia, thoracem leniunt, pulmonarios iuuant, tussim mitigant, icori Ventriculo, ac omnibus visceribus benefaciunt: nisi quis, aut de malo habitu, aut de Hydrope suspicetur; replent enim breui temporis processu, atque impinguant, calidis, ac siccis potius affectibus, quam frigidis, aut laxis idonea.

Sub Gaurio frigide non manant venæ, ideoque non longè à radicibus Pausilypi reponendum; fortè Baccium scellere aliquorum scripturæ, quæ falsò Falerni nomen indidere Pausilypo.

Omnia huius balnei, quæ extant alia apud Mazzellam, Capaccium, Mormilem, cæterisque à prædictis, ex omni parte, transcribere auctoribus; proptereaque hic consultò non subdimus.

Summa nunc diligentia fuit locus à sordibus expurgatus ad aquæ vsque scaturiginem, cæmentoque

toque reſectus puteus ; vnde ab vnoquoque educi commodè lymphæ poteſt .

Deponit hæc aqua ob notabilem à Phlegreïſ diſtantiã mineræ calorem, ſeruatque telluris, ex qua effluit, temperiem, eam ſcilicet, quam aliorum puteorum, octo pedum profunditatem habentium, aquæ, in non Vulcanijs locis habere ſolent. Calor.

Dum è ſuo fonte hauritur, nil quod naribus percipi poſſit, emittit; claſo deindè vaſe aliquantum aſſervata : quamvis incorrupta perſeueret ; aliquid tamen ſpirat ſulphurei, quod nares leniter ferit: fortè quia contentum in ea ſal fermenteſcit, & in motu, ſuæ indolis effluvia eructat, quod in deſtillatione maniſteſtius apparet ; nam ex aquæ partium motu, vaporumque aſcenſu, mineralis odor acutius ſentitur. Odor.

Oculis tenuem quandam perſpicuitatem, ſimplicibus aquis propriam, minimè oſtendit ; verum ab ea parum declinat ; ita vt, ſicut notabili minimè craſſitudine, ita quoque pura ſimplicique tenuitate prædita, haud exiſtimari poſſit. Color.

Simplici hauſtu nullus in ea ſapor aduertitur ; ſed ſi aliquantulum claſis labijs per os circunducatur, aliquam ſalfedinis nitroſæ, impreſſionem, linguæ relinquit, ſtyptici aliquantum præſeferentem : ſalium enim ſpiritus, vt in acidorum ſpirituum mechanicis patet, ex inito cum terra commercio, aluminofam recipit indolem. Sapor.

Deſtillavi aquæ huius libram placido igne, admotiſque ad retortæ oriſcium naribus, mine- Analyſ.

ralem spiritum sensi; primas ipsius quatuor uncias in vas recepi, aliudque ad reliquas suscipiendas apposui, usque ad fixæ materiæ exiccationem.

Miner. Didici ex his, sal, quod hac aqua fouetur, de quo paulò post, aliquid volatilis, & bullitione vaporantis, continere; primæ enim quatuor unciæ exhalatæ, aliquid acuti præferebant, atque ex iniecto in eas cupri frustulo, viriditate tingebantur; reliquæ septem aliquid exotici linguæ imprimebant quidem, verum non acuti: sed cœnose cuiusdam dulcedinis, ac credo hanc ex telluris, per quam fluit, impressione pendere; quandoquidem salis spiritus acidi si cretæ, fixæque alij terræ impingantur, immutantur, ac dulcescunt; quod occurreret si vitrioli spiritus, vel salis nitri in dictas illiderint terras, iterumque in aquam rareficerent.

Tandem in vitro, cum paucillulo irresolubilis ocre, media ferè albissimi salis uncia remansit, quod in ignita lamina ferrea, paucillulo peracto strepitu constans permansit, neque ignem corripuit; unde falsò, rei infecto periculo, Vgulinus nitrū in hac aqua contineri scripsit; hoc sal primo linguæ experimento, quid veluti resoluti cuiusdam *alkali* exprimit, ac continuò, exindè grato salis marini sapore sensum mouet; dein, si diutius lingua contractetur, vtrumque confundit, ac in aulterum ferèque amarescentem sapor abit; sal est embryonati sulphuris, quod terræ tactu viribus exantlatum in fixationis constantiam abiit, acquisiuitque abstergendæ sordes virtutem; non propterea mi-

rum

rum si huius lymphæ potu ij curentur affectus , quos supra ex antiquis notauimus ; etenim contenti salis efficacia , absterfis viscerum fibris , degeneribus humoribus ; qui occasionaliter sua acredine ad calidos affectus vitam concitabant ; exasperatus corporum calor ad pristinam reducitur temperiem , suffragantibus quoq ; volatilibus aporrhæis , quas de destillata aduertimus aqua ; illæ enim cum volatilium salium indolem seruent , per diaphoresim abeunt ; atque in solidis corporum partibus , quidquid occasionalis causæ latitat , mirum in modum resoluunt , atque per emunctoria deturbant ; nocet exindè hydropicis ; nam cum hydrops morbus sit resolutus , à salium robore , resolutio , cum infirmi pernicie , augetur .

Duos hoc anno huius aquæ potus curauit infirmos , calore æstuantes , ferèque consumptos ; leuiter purgatis prius corporibus , aqua vsi sunt , vnoquoq ; mane , ad quindecim dies librarum ad pondus vsque trium , eam per vrinam ac secessum reddendo .

Neque prætereundum hic existimaui id , quod ærario fabro , hypocondriaca affectione laboranti , vel ex casu , vel ex fide , exue huius aquæ efficacia euenit ; vexabatur hic quoque artuum omnium doloribus , acuto cum calore : consului ego illi Balneoli lauacrum , qui huc aduectus ; cum hoc Foris cryptæ balneum continuo occurreret , putauit Balneolum esse , ac extemplo in ipso se vsque ad collum merfit : vix horæ ad quadrantem in ea durauit , ac rigere cœpit ; exiuit , ac proximam se

se in littoris arenam tranflulit, vbi sole excafactis paulatim artubus, illos omninò à doloribus liberos fenfit, atque hæcenus in acquifita perfeuerat fanitate: prodigium omnibus fingulari energia recitans.

BALNEVM IUNCARÆ.

A Balneo Foris cryptæ expeditis, vel cryptæ ad oftium reuertendum eft, vel per littus procedendum: per littus enim euntes, poft milia paffuum, viam Regiam, quæ à crypta Puteolos ducit, ingredientur; à crypta verò excuntes, relicta à finiftra via, quam nuper in balneum Foris cryptæ ducentem, descripfimus; amplam rectamque fi etiam à finiftra calcabunt, in littus adhuc peruenient, quod dicitur ob Oliuetanorum turrim, ibi erectam *la Torre di mezza via*; fortè quia medium eft inter Neapolim, & Puteolos; totum hoc littus, inter Pausilypum, & hanc viam, pofitum, iunctorum feraciffimum eft, præcipuè vbi telluris decliuitatem ftagnant aquarum lacunæ. Hic præter antiquorum traditiones, typis mandatas, fuiffe balneum, apud viuentes ne aliquid erat quidem famæ, neque per loci ambitum balnei apparebat veftigium: dum itaque anxius (nam hic omnium traditiones Iuncaræ balneum fluere concordabant) illud explorabam, fortuitù, in culto hortulo, qui à dextra, vbi via in littore fpatiatur, remanet, è telluris plano haud omninò emergentem parietem intuitus, rem tentare non

non restiti; effossa igitur terra balneum nobis sese obtulit, ordine vetusto dispositum, illius loci planum, ad quindecim pedes è maris area eminebat, propterea, vt aquæ icaturigine vterentur, subterraneum ferè condidere ædificium; ita dispositum: longitudo pedum erat 60. latitudo vero 12. quæ longum erat, in quatuor diuisum erat ædículas, æqualis fermè mensuræ, quarum, duæ extremæ duobus medijs eminebant; vtraque extremarum propriam habebat ianuam, erantque in illis circum parietes cémentitia strata ad Stragula destinata sustinenda; per gradus ab vtraque in subsequenter ædiculam, conchas circumcludentem, vbi balnei aqua colligebatur, descende- batur; mediusque inter duo lauacra paries integer erat; fortè vt viri à mulieribus separato vterentur balneo; ex quatuor ædiculis iam vna extrema ver- sus littus corruit: dum viam aperuere Regiam, vt eam rectam facerent; vnde ego, vt ad pristinam balnei formam ædificium restituerem, mediam trium superstitum cubiculorû, longitudinem, diui- dendam curavi, atque in alterutra parte balneum cum lauacris aperui, ita vt partem in alteram altero laterali cubiculo, in alteram altero separatim esset ingressus; in erecto deindè super planum telluris fornice, aperta ianua à dextera, & à sinistra duplices, vt conderentur effeci scalæ (viris alteræ alteræ mulieribus, si opus fuerit) ad ipsas la- terales tendentes ædículas, in quibus pro expan- dendis stragulis, aliaque loca post lauationem necessaria, omnia sunt opportunè, disposita; at-

que

que hæc est vetusta, ac præfens *Balnei Iuncare* dispositio, & locus.

De hoc balneo *Iuncare*, siue *Iuncarie*, quod à iuncis, ibi nascentibus, nomen desumpsit, proptereaque quoque *Bagno delli Giunchi* dictum, apud Lombardum; sequentia Alcadinus primò scripsit carmina.

Balnea Iuncare, quæ sunt in littore Ponti,
Profunt consumptis, ni sit adusta cutis.
Pectoris amissas reparant in corpore vires,
Letificant animos, gaudia sumpta fouent.
Quæ veniunt per se, mentis suspiria tollunt.
Et faciunt alacres in muliere viros.
Efficiunt Veneris renes ad prælia fortes,
Confortant stomachum, lumina læsa iuuant.
Quas hominum febres cætus interpolat usus,
Annihilant, nec non triste medentur hepar.
Talibus usus aquis discrimina nulla timebit,
Quæ quandoque solent extenuare cutim.
Quæ circum hæc Lombardus.

Hepar. vox hæc habet primam productam, grecè enim scribitur Δια τῆν. Sed gratia metri (ut in cap. 6. diximus) primam corripuit mutato: u. in t. sicut fecit Macer. 3. cap. 8. nec mirum, quando (ut ait Manilius 3. ἀσποποικῶν. ornari res ipsa negat contenta doceri. Et sicut herbarum vires (Stoæ sententia) difficile est elegantissimo celebrare stylo, sic à simili dicam de Alcadino, & Eustasio penes materiam balneorum.

Annihilant. aliter sic, ad nihilum redigunt, purificantque iecur.

Interpolat. gratia metri aufertur alterum, l. sicut mos est Poetarum in reperi vetuli, & alijs huiusmodi.

In chirographo anni 1300. depictum est hoc balneum cum figuris humanis in aqua se mergentibus, atque alijs eas ob debilitatem sustentantibus, notaturque quoque ibi, prodigiosum in consumptis reficiendis fuisse balneum.

Et Ioannes Villanus in sua chronica Parthenopæa de eo sic barbarè loquutus fuit.

Andando oltra per l'arena se troua l'acqua de Iuncara: la quale se chiama Iuncaria: da li glionchi che nasceno: quale credo si denomina: questa onda letifica la mente, nutrica l'allegrezza, tolle via li suspiri che veneno da se: prouocala luxuria, & fa forte li vine, conforta lo stomacho, ioua alli occhi offesi de corta vista, corobora le forze dello fecato, sana la milza, ingrassa il corpo, humilia la febre erratica, e priuede, e fa che la cute non fa sottilia.

Meminit quoque huius balnei Sauonarola, aliqua cum nominis alteratione indigitauit enim, illud *Deiuncare*; imprudenter ipse, quiue impresere, articulum ac nomen simul compresserunt, quod admiror Capaccium, loci patrium, nominis animaduersa varietate, tolerasse; deme igitur *de*: hæc eius sunt verba.

Quintum Deiuncare dictum: estque iuxta litus maris positum. Membra nutrimenti. Confortat stomachum, & hepar. Membra pectoris. Pectus confortat, animum letificat, & gaudia in eo inducit,

cit, suspiria tollit, & faciumt alacres in muliere vivos. Membra expulsionis. Confortat renes, & coitum excitat. de quibus dicitur. efficiunt Veneris renes ad prelia fortes. Febres. Aiunt annihilare fortes, & tetras febres. Et quod valent hectica prima, & secunda, speciei: hoc credere mihi difficile est.

Neque illud præterijt Vgulinus in sito de balneis libro, hæc enim huius notavit Iuncariæ balnei.

Aliud balneum vocant Iuncariæ, istud animum lætificat, & omnia per se venientia suspiria tollit, consumptis multum prodest, omnes exiccationis causas remouet, pectus debile forte reddit, visui confert, stomachum valde confortat, & febres omnes interpolatas annihilat, estque inter cætera saluberimum balneum.

Ac item de eo accuratè loquutus fuit Mengus Fauentinus, adiecto, vt Sauon. loco, quem in balneorum obtinet numero, scilicet quinto; nam in ordine ab Alcadino, seruato, Iuncariæ balneo Sudatorium S. Germani, Balneum Bullæ, Astrunis, & Foris cryptæ præcedunt; ad huiusmodi igitur ordinem reducenda est successio balneorum quorumcumque, aliter eam subuertentium, autorum; sunt itaque Fauentini verba.

Quintum balneum à Iuncare corrige, vt supra dictum, iuxta litus maris positum est. Sauonarola transit ad effectus sine minera. Membra nutrimenti: confortet stomachum, & hepar. Membra pectoris: pectus confortat: animum lætificat, & gaudia

dia in eo inducit: suspiria tollit: & facit alacres in muliere viros. Membra expulsionis: confortat renes: & coitum excitat, de quibus dicitur, efficiunt Veneris renes ad praelia fortes. Nos dicimus, quod ex effectibus minera est nitrum, & ferrum: & forte etiam participat de auro, vel de marchasita auri.

Elysius nostrorum balnearum accuratus scriptor, siue potius exactus Alcadini carminum, profaicus exscriptor; eodem seruato ordine, de nostro hæc habet Iuncaræ balneo.

Ultra per arenam procedenti occurrit vnda Iuncare, quæ diuncis ibi nascentibus nomen habet. Hæc vnda mentem letificat, gaudia fouet, tollit suspiria ultro venientia. venerem prouocat, & ad eam fortes efficit, renes confortat, stomacho prodest & læsis luminibus. vires iecoris reparat, hepar sanat, corpus impinguat, febres erraticas annihilat, & prouidet ne cutis extenuetur.

Franciscus Lombardus in sua synopsi suo loco Iuncaræ notauit balneum, Alcadini, Elysiique additis traditionibus.

Bartholomæus Taurinensis sequentia protulit de nostra lympha, verba.

Quintum de Iuncare pone sicut supra dictum. iuxta littus maris positum est: ventriculum, & hepar roborat, cor & animum exhilarat, suspiria tollit, gaudia inducit, & alacres homines reddit, renes roborat, & coitum excitat. Ferunt eius usu febres curari, etiam vehementissimas, ac malignas, quin & heticas primæ, & secundæ speciei, quod cre-

creditu perdifficile est .

Tangitque quoque Franciottus ; at cum plage Balneoli aqua confundit , sub huius nomine illam exarando : dum itaque scribit .

Postea vero est illud de Giuncara, seu de Vincara dele vltimum , quæ subdit in Balneolo expecta .

Andreas Baccius sub eadem , *Potalente in Poteolanis* rubrica , hoc Iuncaræ balneum post illud Foris cryptæ describit , recto seruiato ordine ; nimirè verò notatorum ibi balneorum , loco ; sunt eius verba . *Iuncaria porrò , que haud longè à crypta ad oram maritimam inter iuncos emanat, pariter ebibita impinguat: viribus nimirum non languidis , ac cibus boni succi exhibitis . Vnde, & Venerem iuuare dicitur , renes confortare, chronicas febres decernere .*

Noster Capaccius , & descriptis nuper virtutibus , & non inerudita appendicula nostram hanc decorauit vndam . Sic enim ait.

E caminando per l'arena s'iritroua l'altro bagno detto Giuncara , così detto da i Giunchi, che vi nascono , chiamato Deiuncara da Sauonarola, e Vincara da Franciotto , che conforta lo stomaco , e' l'fecato, gioua al petto , rallegra gli spiriti , toglie via i suspiri , conforta le reni , eccita il coito, cagiona forze liete nelle donne, determina le febri croniche , con l'esser beuta ingrassa, ma non bisogna star languido di forge . Giungono di più i medici , che quest'acqua beuta ha l'istessa virtù , ch'anno Ficuncella , Grotta, Villa, Plaga, Gibberoso, Porrettano, Albula,
Apo-

Apono, Paganello, Tritulo, Petra, S. Giorgio, Furello, Succellaro, molti de i quali sono in varij luochi d'Italia, & altri in Ischia, & in Baia, di giouar quei, che urinano sangue, e di mandar via l'arenella dalla vessica, e dalle reni. Ne si deuono merauigliare alcuni, dice il Baccio nel suo libro delle Terme, che l'acque medicate rompano la pietra vedendosi, che molte di esse, e particolarmente quelle che sono aluminose, e ferrigne, s'impietrano ne i luochi, per li quali passano; percioche appresso i Filosofi non si fa, quodlibet ex quolibet, ma, determinatum ex determinato, talche sopra la terra queste acque generano la pietra; e beunte nel corpo humano la frangono. Non basta, che cosi insegna l'esperienza.

Spinus Mons hic, vbi situm hoc balneum Iun-carix est, incipit sese eleuare; verum tam placidè, vt eius incrementum vix sensus percipiat; propterea, cum ipsius lympa sublimiori telluris mole, quam Foris cryptæ operiatur, sitque Vulcani regix proximior, calorem secum fert mineræ, humano æqualem, vel paululùm remissiozem; ita vt in ipsa tunc è vena scaturiente gratissima sit lauatio, exciteturque in animo gaudium vegetem inde abeunte, in cupidinem.

Dum recens effluit, aliquid: sed vix comprahensibile ad nares promouet; dum verò extra venam frigescit penitus est inodora; fortè quia virgineum sablum, penitus limo-expers meat, neque in cietam, vel cœnum impingit; vt illa Foris cryptæ; ac propterea nec omnino frigescit, neque fermentescit, neque aliquid eructat, cum simplex, per quam

fluit, arena, ipsius actionis non sit subiectum.

Color.

Oculis sensibilem, ad albedinem inclinantem, crassitiem ostendit, paululum illa Foris, cryptæ crassiorem.

Sapor.

Calida ut effluit, frigefactæ si celeri haustu bibatur, nec palato, neque stomacho ingrata sentitur; imò stomachum eius ex accessu, grato perfrui sensu, experitur; verum ore diutius detenta, suæ mineræ vires exerit, & aliquid falsi, placidèque austeri in lingua excitat, quod paulatim in suæ, & palato quid gratum degenerat; est quoque hic notandum, quod si in his a quis, æs, ferrum, aliaque metalla ponantur, latitans in ipsis sal, ab iniecti metalli sulphure terminatur, accipiuntque ipsæ recepti metalli indolem, atque saporem, fiuntque Spadanis similes.

Anatomia.

Libram inieci vitro, ac placida ad euaporationem pruna cumpeli, primisque aquæ motibus spiritus quidam mineralis nares validè ferijt, qui destillationis processu evanuit; eleuata medietate, elapsas seruavi stillas, aliudque, reliquum ad recipiendum, vas suppositum, ad contenti usque salis spissitatem: factoque deinde gustus sensu periculo, inter mediam antè destillatam libram, ac postremam, nullam animaduenterè sensibilem potui differentiam: vtraque quodam erat sapore prædita; verum non acido, vel austero, aut falso; sed palato subdulci, linguæque grato, nullamque quidem nausæ, displicentiæue notam illius relinquens: salis deinde portio in vase residua easdem omnino proprietates, ac illud Fo-

ris

ris cryptæ aquæ, retinebat, præter quantitatem, ; nam vbi ex illius vnciam ferè mediam, ex huius vix drachmæ collegimus medietatem; vndè conieci huius balnei lympham, inter virgineam emanantem arenam, (quia obiecto caruit, in quod contentum in ea sal, agendo, exantlaretur, fixamque acquireret indolem) sal suæ mineræ, ab omni labe alienum, in volatili sua natura seruare; virginicum enim sabulum nequicquam à salium spiritibus patitur, neque ipsi ab eo patiuntur; sed reciproca permixtione vtrique in propria consistunt substantia. Itaq; hanc Iuncaræ aquam, salem, quem ex fermento in minera recepit, purum, atq; volatilem, secum intrinsecus permixtum, immutatum asseruare comperimus, ac in distillatione simul ascendere cum ipsius vapore; cumque penès vtentes, in volatilibus salibus summa eluceat medendi energia, mira que vis diaphoretica experiatur; perfacile erit intelligere, huius aquæ potum ea in corporibus efficere, quæ fuere à veteribus obseruata, & annotata; diaphoresi enim in illis sollicitata, bonus habitus, hilaritas, virium resectio, quæque hæc subsequuntur, continuò eueniunt: magni ergo facienda hæc aqua; nam cum ipse consumpto cuidam dupondium hoc anno potare consulerim; bonum paulatim acquisiuit habitum, fuitque sanitati restitutus; eiusque externum vsum non parum laudo, cum vim diaphoreticam in membris, vel debilem, vel abolitam mirum in modum promouere possit, ob contenti volatilii salis efficaciam, summè penetrantem, atq; maxime nostris spiritibus sociabilem.

Mengum interim corrige Fauentinum ferrum aurum, vel auri marchesitam, & vnumquemque cęca coniectura metalla Iuncarię in lymphā contineri, asserentem, cum ne metalli quidem signum in anatome appareat; quod si ab effectibus id coniecere, scire debebant, salium efficaciam volatiliū longē auri, argenti, cęterorumque excellere metallorum viribus: dummodò volatilem in essentiam hæc redacta non fuerint.

BALNEVM BALNEOLI.

A Iuncarię balneo si rectam viam per littus profeceris, 400. post passus balneum Balneoli, à dextra reperies; *Balneolum* dictum fuit vulgò *lo Bagnuolo* ex fontis breuitate, atque angustia; ab eoq; denominationem tota illa desumpsit plaga; dictum quoque fuit Balneum Plagę, vbi enim manat arenosus est, planus, ac mari proximus locus: apud Saonarolam, & Taurinentem sub nomine quoque *loci* notatur, apudq; Mengum Balneum inscribitur *Fontis*, at admodum inconsideratè, vt infra notabimus: apud nostrorum autorum ordinem sextum hoc balneum est; vndè cum rectè apud Mengum, cęteri qui illum non seruarunt, ad illum sunt reducendi: est notandum hoc primum esse balneum, quod sub Olibani montis rupe fluit; à parte enim superiori balnei Orientem versus vallis descendit, quę Montis Spinii clium, & Olibani dirimit, res est admiratione digna, Spinum ab Orientali vallis parte totum, vt diximus, fructiferum, arbo-

arboribusque refertissimum conspici; cum Olibanus altera ab Occidentali parte scaber, incultus, aridus, omnisque ferè plantæ expers appareat. Hoc balneum summæ venerationis apud Neapolitanos antiquitus fuit; vt illius, cum minimè de alijs omnibus, hæcenus superstes esset memoria; licet decem retrò per annos omninò iam ab vsu recessisset; erat ad illud, vti nunc quoque est, cuiusdã domus per atrium ingressus, contigui ruris colonis hospitandis extractæ; tria habebat mediterranea cubicula angusta, vetustaque, à quibus per gradus quindecim in puteum veluti descendebatur, vbi in effosso monte aqua balnei colligebatur, eratque ranis, alijsq; imunditijs putens: fuit nostræ curæ vt vsque ad aquæ profunditatem, antè balnei ædificia, excaueretur atrium, obductoque deindè fornice, medio pariete facta diuisio fuit; vt parte altera mulieres, viri altera commodè vterentur; ab vna alteraque parte in balnei fontem aditus, ac in vtraque ad facilem commodumque vsu lauacrorum disposita multitudo; indequè ductus ad mare vsque exiguus fornix, vt inutilis aqua præceps excurreret; ab his lauacrorum locis, quæ dum balnei aqua perfunduntur, caldariorum antiquorum vices gerunt, paucos per gradus ad quatuor cubicula scanditur; vbi balnei vaporem elatione tepescit aer, circumque eorum parietes, pro sternendis stragulis, cœmento sunt lectuli è plano eleuati, vt lota corpora, ibi ad quietem se opportunè componant, communisque ambientis temperiem acquirant; ex his quoque cubiculis duplex in atrium exitus, ianuis munitus; vt

qui intus balneo vtitur, clausa retrò ianua, ingressu
dientium importunitatem auertat; ac huiusmodi
commoditatibus fuit vltui *Balneoli* lauacrum, siue
Plagæ restitutum, de quò primus his carminibus
Alcadinus scripsit.

*Inter aquas pelagi prope littus sub pede rupis
Magnus in effectu fons, breue nomen habet.*

*Balneolum dictum, tantæ virtutis amicum,
Vt patiens illic sentiat esse Deum.*

*Nam morbo quocumque dolet, seu rheumate quouis,
Lotus aqua tali tempore liber abit.*

*Et caput, & stomachum, renes, & cætera membra
Confortat, tepidam si renouabis aquam.*

*Hæc prodest oculis, oculorum nube fugata,
Consumptos reficit, quos tenet aegra famens.*

*Materiamque rudem consumit, & amphimerinen,
Hoc gens plus alijs Parthenopensis amat.*

De quibus noster Lombardus, annotando, cum
prius Eustasio tribuerit ex Matera.

*Inter aquas. hi versus adscripti sunt Alcadino,
& non Eustasio; ut apparet in opere illo de Balneis,
quod apud Iuntas excusum est anno 1553. nec non
in codice manuscripto Bibliothecæ superadietæ (hæc
est venerabilis vtor Lombardi verbis Monasterij
S. Seuertni de Neapoli) quid iudicem, ignoro, sed (ut
Themist. verbis utar) sit monstrasse satis.*

*Vt patiens. Lotus. hi duo versiculi citantur à Sa-
nonarol.*

*Nam moraliter sic, de morbo quocumque dolet,
seu caumate quouis, Lotus aqua tali corpore liber
eris.*

Materiamque aliter sic apud Iuntas, Materiam tritici consumit, sed cum in hac dictione sit diphthongus, que producitur à Martiali in 2. epi. 91. & Macro in 5. c. 7. ideo versiculum hunc sic commodius resitui, Consumitque tritici helen, ac amphimerinen.

Amphimerinam, vox hæc quoniam græcè scribitur Δια γῆν. habet secundam productam: sed gratia metri hic, & cap. 46. corripitur de hac febre Gal. 1. de crisi capit. 17. 2. de diff. febr. capit. 8. & alibi sæpius.

Parthenopenfis. sic aliter, Plus alijs genus hoc Parthenopæus amat; ego verò sic legerem, Plus alijs hoc gens Parthenopæa fouet. fouere enim apud Maronem in bucolicis, habere significat.

Ac scripsit quoque de eo Ioannes Villanus vernacula in sua Neapolitana chronica hunc in modum.

Se ancora anderai oltra per l' arena, trouarai vno bagno detto Fagnuolo, questo fo si chiamato dalla paucità della fonte; ma tanta, & la virtù, & efficacia sua oltra li altri che l'infermo sente grande adiuto; perche questa acqua lo capo: lo stomaco: le rene, & tutti li altri membri conforta caxia le nebulè dalli ochij fortificali debili: questa, e la materia de la quartana continua febre: libera da li dolori procedenti da ogni infirmitate: ò febre libera: li Napolitani vsano questa aqua più che niuna altra.

In exarato codice anni 1300. humane figuræ in hoc conspiciuntur balneo depictæ, quarum vna

ventriculum, frontis altera partem, capitis verticē tertia, & pedem digitis signant, quarta tabidum, marcidumque ostendit corpus; quinta mulier, quæ puerulum in aqua sustentatmersum, est; leguntur que in notis admirabiles balnei huius virtutes, eiusque placidam operationem, & ad puerolos aptā, vteroque gerentes esse.

Est & nostri Balneoli apud Saonarolam notatio sub nomine *Loci*; corruptè enim Alcadini legit in versu *locus* pro *lotus*, balneiq; cecè facit nomen: vt videre est his ipsius periodis; omnes itaque Alcadini, quos ponit, alijs quoque mendis refertos versus, vt suprā, expurga.

Balneum Locus substitue (*Balneoli*) est apud litus maris: est enim fons parvus, & viribus amplus. De quo scribitur. De morbo quocumq; dolore, seu gravitate quavis, *Locus* aqua tali tempore liberabis. *Membra capitis.* Confert oculorum obscuritati, & caligini, & cataractæ. Confortat caput, & catarrhō subvenit. *Membra nutrimenti.* Confortat stomachum, & eius digestivam. *Membra expulsionis.* Confortat renes, consumptos reficit, & multa operatur auditu miranda. Et ideo Neapolitani hoc præ cæteris diligunt, quo scribitur. Vt patiens illic se credat esse Deum. Est enim aqua suavis, tepida, & corpori multum grata.

Meminit, & Vgulinus his verbis, alterius alteri tribuendo vires, sub vitiato nomine Foris cryptæ errorem notauimus suprā.

Aliud est balneum quod de Foris scripta nominatur, & non est balneoli de quo suprā diximus. dele

omnia præter aliud est balneum, & balneoli, quæ simul dispone, *Istud capitis passiones; & singulariter hemicraniam, & dolorem superciliij remouet, nubem, & caliginem oculorum tollit, sanguinemque oculorum, & panniculum ibi generatum remouet, opilationes aurium aperit, & illarum tinnitum curat, & sanat.*

Est apud Mengum huius balnei rubrica; *De sexto balneo Fontis*, verumq; subicit nomen Balneoli, & Plagæ: ipsum tamen ponit in ordine, sextum; cuiusmodi apud nostros est autores; apud quorum descriptiones cum legisset, quod *Fons* erat paruus, temerè verbum hoc ipsius nomen fecit; vt aperte conijcitur ex his, quæ subiunxit verbis, quæ nostro conueniunt Balneolo.

De sexto balneo, quod est Fons paruus, sed viribus amplius apud litus maris: dicit Saonarola, de quo scribitur de quocunque morbo, & de quocunque dolore, siue grauitate quauis, aqua tali liberaberis. Membra capitis: confert oculorum obscuritati, & caligini, & cataractæ: confortat caput, et catarrho subuenit. Membra nutrimenti: confortat stomachum, & eius digestiuam.

Membra expulsionis: renes consumptos reficit: & multa operatur auditu miranda: & ideò Neapolitani hoc præ ceteris diligunt, de quo scribitur.

Vt patiens illic se credat esse Deum: est enim aqua suaui, & corpori multum grata. Corrige versum, vt Alcadinus.

Nos miramur, quod nihil dicat de minera. Nos autem dicimus, quod tenet de alumine, ære, & ferro.

Sunt

Sunt quoq; apud Franciottum huius balnei no-
ræ huiusmodi. *Deinde est aliud, Balneolum dictum,*
quia paruum est: verum huius vires continuo po-
stea falso Iuncaræ tribuit, vt supra notauimus bal-
neo; undè suo uerò restituumus loco. *Quod iuxta*
litus maris residet: & est fons paruus, sed viribus
amplius, & Neapolitani illud præ cæteris non im-
merito diligunt, & tanquam Deum colunt: cuius a-
qua tepida, corporique valde grata est. Signandum,
autorem hunc, dum nostra describit balnea, Puteo-
lis Neapolim ire uersus; ideoque hæc ultimo sunt
loci, quæ nunc nos exaramus.

Elysius noster, de Balneolo sic in profam Alca-
dini carmina, uertit.

Si adhuc, per arenam processeris, balneolum in-
uenies: hoc nomen olim à breuitate fontis inuenit.
Sed tanta est virtutis efficacia, & eius præstantia,
vt infirmus non solum aquam ibi, sed Deum adesse
putet. Nam caput, stomachum, renes, & cætera mem-
bra confortat, fugat nebulam oculorum, consumptos,
& debilitatos rescit. Materiam quartanæ, continuæ,
& quotidianæ destruit. à doloribus ex quocunq; mor-
bo, vel febre procedentibus liberat. hac aqua Neapo-
litani plus cæteris utuntur.

Bartholomæus Taurinensis à Sauonarola bal-
neoli nostri nomen mutuatus fuit; indigitatur e-
nim apud illum *Locus*; hoc corrige, cætera Bal-
neolo adamussim conueniunt, quæ ita subdit.

Aliud est iuxta litus maris locus appellatum,
fons est paruus, sed viribus ingens adeo, vt de eo
literarum monumentis proditum sit, à quocunq;
mor-

morbo, a quouis dolore, a quâ uoles angustia, loci a-
quam liberare. Capiti oculorum fluxionibus, caligi-
ni, suffusioni, ventriculi coctioni, & renibus consum-
ptis subuenit. Et multa alia operatur auditu mi-
randa, unde Neapolitani hoc præ ceteris colunt, &
extollunt. Porro pretereundum non est, quod de bal-
neantibus sic scribitur, ut patiens illic se credat esse
Deum. Expurga hic quoq; versum. Est enim aqua
suavis, & tepida, & corpori multum grata!

Franciscus Lombardus aliam prædictis viribus
ex Altomaro, addit.

Hinc celeberrimus, æquè ac disertissimus (a dicit
verò reuerentia) præceptor meus Donatus Antonius
ab Altomari in sua admirabili Arte Medica (quæ
anno elapso Typis Venetis fuit excusa) nimis com-
mendat balneum hoc in Gonorrhæa.

Andreas Baccius præterquamquod in Puteola-
no falsè simul cum præcedentibus balneum hoc lo-
cauit; ordinem quoque ipsius subuertit, nam subse-
qui Petræ balneum, Sanctæque Anastasiæ præire,
scripsit; postquam enim de Balneo Petræ mentio-
nem faceret, hæc de Balneolo subiunxit.

Proximus huic, nec virtute dissimilis fons Plaga:
Multo autem vsui hodie est Neapolitanis Balneo-
lum: sanè ob præclaras vitutes, quibus viscera robo-
rat, & caput, & sensoria omnia. Et quod maius est,
omnem chronicarum febrium materiam paucorum
dierum potionibus dispergit.

Ab antiquorum traditionibus de admirandis
Balneoli nostri virtutibus, ad eius transeamusque
examen, ut ad eas præstandas efficacissimas esse irre-
fra-

Calor. fragabili demonstratione confirmemus; lympham huius balnei, cū è tellure erumpit, duobus caloris gradibus illam Iuncariæ superat: ea enim vix non frigida sentitur; sed hæc nostrū sensum aperto calore sollicitat: ita vt qui ea vtuntur, post pauca momenta sudore madeāt; id etiā thermometro, quod infra proponā, cōstabit, causāq; cōiungere erit facile, si vtriusq; balnei situm perpendamus; quippe manat Iuncaræ balneum in plana humilique tellure à qua faciliter calor effluit; Balneoli vero latex sub alta rupe surgentis Olibani effossus, integrum seruat sue mineræ Vulcanum, qui cum salis volatilis indolē præferat, & à montis materia ad actionem non concitetur; perscuerans in forma volatili vsque in balnei fontem, ibi etiam in suo calore per seuerat; secus res euenit in aqua Iuncaræ cuius volatilis spiritus in vdx telluris heterogeneas partes impingens, agendo figitur, & calor, qui motu partium volatilis salis in minera vigeat, ipsarum fixatione in tellure tepescit.

Calor. Tenuior hæc Balneoli lymphæ, illa Iuncariæ oculo apparet, nequæ illius præferat albedinem; fortè ex iisdem rationibus, quas ad caloris excessū retulimus demonstrandum, cum enim sal figitur volatile, crassescit, albescentemque in aqua producit colorem.

Dor. Cum intrinseco suo calore balneoli huius aqua calefcit, vel proprio in fonte vel indè translata, aliquid mineralis eructat, quod pauxillulum vix nares mouet; dum deindè frigefacta est, nil huiusmodi in ijs excitat.

Quis

Quia verò, quod fouet, sal in sua originali volatili persistit essentia, palato vix admota, falsedinis sensum mouet; celerius, vehementiusque tamen, dum proprio calet calore, quàm dum friget; ac quàm Sapor. nis linguam, & ventriculum ad nauseam non pronocet; grata tamen suauisque illa Iuncariæ dulcedine omninò caret; fortasse quia volatilis salis particulæ ventriculum nimia adoriuntur velocitate, qui celeri illo excitemento minimè gaudet; secus in Iuncara, vbi propter aliquarum partium sequutam sui salis fixationem, haud ità generosè moventur, mitioremque sensum excitant.

Tandem aliarum aquarum more, huius balneoli aquæ libram distillandam inieci vitro, ac prestò fuit, primis ab igne motibus, mineralis ille spiritus, quamuis leuis, vasis ad os naribus admotis tantùm perceptibilis; in destillatis primis vncijs nil, quod esset à reliquis distinctum, percepi, sed in omnibus volatilium aporrhæ contentorum salium liquidò sentiebantur; suauiori tamen impressione, quam antè aquæ destillationem; nil acidi, nil austeri, nil falsi; sed quid subdulce imprimantibus: peracta distillatione, vix salis fuit residua drachma, eundem coagulationis modum nacta, ac Foris cryptæ aque, atque Iuncariæ: primò linguæ tactu lixiuij illum *ab Kalium* præseferbat saporem; salis deindè marini gustum excitabat, perscuerabatque sine amarore eo, quem in vtroque præcedentium balneorum notauimus: hoc vnum singulare in hoc sale animaduerti, quod, scilicet, caloris vi exiccato, si à caloris remouebatur vicinitate, suscepta statim

ab

ab ambiente aere humiditate in muriam iterum tenuabatur, quod semel examinatorum balnearum sale exiccato, id non euenit : pendet id caloris excessu, quo exploratas in præcedentibus lymphas aqua balneoli superat; existimaui etenim, quod sicut vegetantium *alkalia*, quo magis igne torrentur, eò celerius humidi ambientis accessu fluunt, vt in calcinato vini tartaro obseruamus; ità salis particulae huius aquæ, quæ caloris actione prius, ac deindè destillationis bullitione, *alkalizantur* (vt spagyrico vtar verbo) *aklulium* assumunt indolem, fiuntque exhalantis capaces humiditatis, ex cuius accessu veluti oleosum in liquorem abire minimè desinunt. Occasione hac notare hic non præteream, quod sicut in vegetantibus, antequam in cinerem abeant, nullum est actuale sal alkali; sed quidquid vegetans omne constituit sub forma manet concreti, qua ignis aduentu ex proprii sulphuris colliquatione pro aliqua sui parte fixatur in alkali; ità quoque thermales aquæ antè earum distillationes, fixo omninò carere alkali existimo, ac quicquid salis post destillationem relinquunt sulphurei spiritus, qui destillationis feruore crassefcit in illis gliscere sub forma fixumque abit in alkali: pendent itaque harum aquarum virtutes, in prædictis contumacibus debellandis morbis, ex contenti salis volatilæ energia, quæ ægrotorum corporum diapheresin, vel impeditam promouet, vel sistit furiosam; vtrumque enim, dum immutatur, vt latius alibi, perficere efficaciter potest.

Legimus in allatis antiquorum traditionibus,

tan-

tantam habuisse huius Balneoli usum in morbis curandis energiam, ut Deum, naturalibus spreis causis, ibi crederent esse, qui diuine potius munificentiae vi, quam ipsarum concursu, morborum non paucorum rabiem deuinceret seuientem; ac in posteros fluxere deinde mirifici non solum balnei traditiones istae; at passim ex usu experimenta quoque; ita ut non desint grandaeui in Vrbe homines, qui ex huius balnei usu maiora, quam quae ab antiquis traduntur, miracula sua se vidisse acerba testentur, aetate: ac rebellium seuitie morborum saepissimè afflictos, deperditum iam Balneoli usum, praesentaneumque leuamen lacrymasse conciuēs; restituto iam itaque Balneolo, eadem nunc praestanda fides, atque non minus, ut antiquitus, Neapolitanis illius frequentandus est usus; non solum quia ex vicinitate omnibus, tam mari, quam terra vectis, prestò est; sed enim ex innumeris ut ita dicam, miraculis, quae ab hoc balneo recenter restituto in morborum curatione, summa cum nostra delectatione, sumus experti, quorum historiam aliquorum hic haud recensere pigebit.

Princeps Sancti Buoni ex magna Catacciolorum Prosapia, Regni dynastes; ut heroicè indolis exsuperis sortitus est animum; ita sui corporis imbecilla, ex tabido fortè contaminata genitore, generationis adsciuit principia; infantiam propterea, adolescentiamque valetudinariè transegit, tanta organorum gracilitate, ut duobus retro annis circa aetatis suae decimum nonum Magna cum Heroina

roina Ioanna Caracciolo matrimonio coniuncta, de prole pro huius, de omnibus benemeritæ Domus perpetuitate, ambigeretur; vius iam erat, vt a liquid corporis, roborisque adipisceretur pro medentum cupidinibus remediorum myriadibus; at extrâ beneficium: anno elapso cum restituti iam Balneoli multoties perfunderetur aqua; adeò vegetum sensit corpus, tantaque fuit carne, atque robore adauctus, vt præter aspectus immutationem, quam omnes mirabantur, ex Principis Vxoribus abortu futuram prolem non amplius in dubiū verteretur; currenti deindè anno securiori, largiorique animo prolixius balnei frequentauit vsum, atque adiutus eò est, vt suæ ætatis iuuenibus roboris, habitusque non habeat, in quo inuideat corporis; suscepitq; iam ex Principe Vxore deficientis illustris suæ prosapiæ germen.

Eleonora Vallis Boschi Princeps Loffredorum Maidensium, Daualorumque Propago, Alphonsi Principis Piccolomini vxor; inter sæculi matronas, forma, & animi dotibus nulli planè secunda; elapso anno vtero gerens; cum inter venandum, violento veheretur ab equo, vterus apertus est, atq; vix bimestrem eiecit foetum; puerperio fluente ad venationem redijt; suppressus est indè fluor, faitq; acuto correpta morbo; conualuit demum; sed sanguinis profluuium ex vtero inaniri cœpit, lipothy-mijs comitantibus, malo corporis habitu, artuum doloribus, vigilijs, ingestorumque ciborum nidoribus: tot morbi multis iam inuasi remedijs, pertinacissimè perseuerabant, postremò postquam de-

cics

cies Balneoli nostri in aqua se merferat, perfectissime curata permansit.

Episcopus Tricaricensis Carafa, cum hypocondriorum affectibus, capitisque imbecillitate vexaretur; huius balnei usu ex vtraque conualuit inualitudine.

Similique multis annis morbo vexatus Pater Bonuinus ex Societate Iesu; cum nunquam prius aliorum remediorum efficacia aliquod persensisset leuamen; balnei huius usu se præter expectationem adiutum summopere sensit.

Tandem non præteream hic, tam medicis, quàm ægrotis circà huius balnei consulere usum; Puteolanorum vt mercenariorum, Neapolim balnearum aquas vehentium fidei sese non committant: iniquissima enim gentium, in fraude delectatur, atque vnam Subueni homini aquam, vti calidiorem omnibus substituit balneis; nec suffragatur, vt ægrotorum famuli illis assistant; vulpina enim verutia, qua callidissimi sunt facillimè illos decipiunt; vt non præteream quoquè tali temperie Balneoli hanc aquam, dum è sua emergit, esse, vena, vt inde educta facilè ab ea declinet; ità vt quos illi attribuunt, minus integrè operetur effectus; huius aquæ potus progressu non minus facili notatis medetur affectibus, corpus mediocriter soluit trium librarum pondere ingesto.

B B L N E V M P E T R Æ.

Petre, Balneolo, post viæ spatium passuum 30 à sinistra succedit balneum, cuius antiquus
K **ons**

fons in crypta in littore ad aperta, ac viam subter,
 montem excavata versus, latebat, integrum crypte
 fornicem arena occupante; verum quia admirabi-
 les semper huius aquæ usus produxit effectus; nec
 memoria, neque usus omnino perierant; ac ab oc-
 cupante licet arena vetustum in fontem prohibe-
 retur ingressus; in cryptæ ore propè vndam ex
 excavata fouea balnei effluebat lymphæ, eaque, &
 in eadem fouea, & in proprias domus transeucta,
 vtiliter utebantur; nec amplius de vetusto fonte,
 neque de repurganda ex eo arena vlli vnquam cu-
 ræ fuit; postremò dum balneorum venabamur lo-
 ca, vix paucos per palmos in cryptam apparebat
 aditus, indeque paulatim arenam subtrahendo, cry-
 ptam in monte reperi effossam, longitudinis pe-
 dum 60. latitudinis decem, altitudinisque duode-
 cim, in cuius fundo receptaculum erat balnei in
 monte effossum, atque hinc, ac illinc in lateribus
 cæmentitia aliqua lauacra: his omnibus ad super-
 ficem usque, explanatis, in hanc, quam subdo for-
 mam balneum restitui: è cryptæ medio, per eius
 longitudinem, vt paries erigeretur curavi, qui for-
 nicis ad superficiem pertingeret; vt non solum cry-
 ptæ latitudinem æqualiter secaret; sed vt fulcrum
 quoque fornici esset; nè (sub viã obducto) ob tran-
 seuntium motum corrueret; eius in solo tribus sub
 superficie aquæ palmis effodiendum curavi pro ca
 receptaculum, atque sex se extendens in illius lon-
 gitudine palmis, postque illud sex deinceps cæ-
 mento obducta lauacra alterutra adiunxi in parte;
 ab quorum extremo septem adhuc cæmentitia

vtrin-

vtrinque strata, trium palmorum latitudinis, septemque longitudinis exili discreta pariete ad os usque sequuntur cryptæ; ac huiusmodi dispositio notata in loci angustia commodissimum exhibet viris separatim, ac mulieribus balneum; ducente ad illud semita inter medium parietem, & strata relicta trium palmorum: vapor hic ab aqua ascendens utramque ad cœ balnei exalfacit partem, ut breui temporis spatio ibi degentibus sudor erumpat. antè cryptæ ostium fluctuum, ut impediretur ingressus, constans erectus est paries, atque per lenes gradus à superextructa via, est in cryptæ solum descensus.

Apud authores omnes Petræ nomen hoc retinuit balneum; ex eo quia inter miras eius virtutes, ea præstantissima erat, quæ à renibus, & vesica lapides, calculos, & arenulas celerrimè deturbabat, siue in eius aqua se mergerent calculosi, siue eiusdem potu vterentur; apud Alcadinum, aliosque veteres nostros septimum est in ordine, cui aliorum traditiones sunt accomodandæ, extantque huiusmodi eius carmina:

Cui petra dat nomen mirum reor esse lauacrum

Quod lapidem possit frangere nomen habet.

Et caput à multis facit absentare querelis,

Auribus auditum præstat, & addit opem.

Lumina detergit tunicis maculosa piatis,

Pectoris, & cordis esse medela potest.

Vescas aperit, de renibus urget arenam,

Interiora lauat potus, & huius aque.

Quamplures vidi calida potare petrosos,

Quæ urina fuit post lapidosa satis.

*Vos igitur, quibus est durus cum pondere venter,
Liberat assidue potio talis aque.*

Quæ, noster Lombardus, Eustasi de Matera
esse exillimat, eaque ita corrigit.

*Cui petra. hi versus adscribuntur etiam Alcadino.
Et caput. sic, infestis capiti solet hoc arcere dolores.
Tunicis. sic, nebulis maculosa fugatis.*

*De renibus. nos sic restituumus, renes expurgas arena
Venter. sic cum pondere mictus.*

Liberat. sic, Assiduus talis liberat usus aque.

In veteri codice calamo exarato depictum hoc balneum est, in eoque quinque hominum expressæ figuræ; quarum prima ad scapulas vsquè in balneo immersa, manibus designat pubem; digito secunda caput ostendit; tertia dexteræ digitum in oculos, sinistra peluim aquæ plenam eleuat, caputque perfundit; amplo quarta vasè aquam potat, ac de pene exeuntes ostendit calculos; quinta in balneo immersa, capitis digito signat verticem, fistulamque ore tenet, quasi sonitum, vel susurrum exprimere velit: præterea omnium circa capitis, renum, vesicæque affectuum curationem, tam de potu, quam externo de huius lymphæ vsu, miraculia dicto leguntur in Codice.

Ioannes Villanus de hac lymphâ hunc edidit sermonem.

*Sequitur lo bagno de la Petra: lo quale, e posto in
sine de questo loco sotto la ripa del monte appresso
la marina: haue lo nome per lo effetto suo, perche
rompe la Petra: prouoca la urina: monda li rini;*

mena

mena fuora la renella libera lo capo da li dolori: la-
ua le macule da li ochij: dona lo audire alle orecchie:
remoue il sonito: medica lo core, e lo pecto, el beuere de
questa acqua calda monda li interiori.

Huncque Sauonarola.

*Reliquum Petra dictum: quoniam petram fran-
git. Membra capitis. Omnes capitis querelas depel-
lit, surditati subuenit, caligini oculorum, & catara-
ctæ. Membra pectoris. Confortat pectus, & cor: ape-
rit urine vias miro modo: ut sic ab eis expellat are-
nulas, & lapidem in eis genitum frangit cum calida
potata fuerit.*

Nec silentio Vgulinus committit, scribendo.

*Aliud est balneum, quod vocatur de Petra, id è
multis passionibus caput liberat, auribus præstat au-
ditum, abstergit oculos, & eorum scabiem curat, cor-
di quoque, & pectori medicinam præbet, renum la-
pidem frangit, arenam curat, vesicam aperit, & uri-
næ difficultatem remouet.*

Mengus Faentinus octauum in serie hoc po-
nit balneum, vt suprâ ideò corrige, dum nos eius
subdimus verba.

*Octauum balneum, quod dicitur Petra, quoniam
frangit Petram. Membra capitis; omnes passiones
capitis expellit, surditati subuenit, caligini oculorum
& cataractæ. Membra pectoris: confortat pectus,
& cor: aperit vias urine, sic vt expellat arenulas,
& lapidem in eis genitum frangat, cum calida po-
tata fuerit. Nos dicimus, quod isti effectus similiter
reducuntur in nitrum tanquam in causam: quare
nitrum est minera eius.*

Franciottus breuissimè tangit, ità excurrèdo.
Sub eodè etiam monte est illud quod Petra dicitur: quia lapidem frangit.

. Noster suo more Elysius sic prosè præbet Poetè numeros.

De Petra lauacrum sequitur, quod in fine huius littoris sub rupe montis positum ab effectu consecutum est nomen; nam petram frangit, urinam prouocat, renes mundat, educit arenulas, caput à doloribus liberat, detergit ab oculis maculam auditum auribus præstat, & sonitum remouet, cordi, pectorique medetur. huius aquæ calidus potus interiora mundat.

Neque Bartholomæus Taurinensis hac vnda voluit suum carere libellum; his enim verbis ibi complectitur.

Aliud est Petra dictum, quoniam petram hoc est calculum frangit, omnes capitis molestias propellit, surditati, oculorum caligini, suffusioni succurrit: pectus & corroborat, urinae meatus aperit, arenulas eijcit, lapidem, si calida bibatur frangit.

. Andreas Baccius, licet sub eadem adulterina rubrica, perbellè nostram dat literis lympham; at fallitur quoque in eo, quod æris portionem in ipsa contineri conijcit quod clarius infra.

Quæ verò à Petra cognomentum habet, hanc sibi præcæteris mirandam prerogatiuam vindicare visa est, quod arenulas ebibita pellit, & calculos confringit. Partium valdè subtilium, ex aliqua æris portione cum nitro, quam ob rem oculorum caligini, suffusionibusque auxiliatur.

Foris cryptæ lymphæ actu friget notabili à Vulcanis

canis distantia, & telluris humilitate, qua tegitur; tepet illa Iuncarię, quia Vulcanis proximior, & quia altiori contegitur solo; calet illa Balneoli vix viventium supra calorem, & quia Vulcanis proximior aliquantulum, & quia eminentem, licet pumiceam, ac mollem, montis rupem, effluendo, transeat. *Calidior* pręterea hanc Petrę balnei sentimus lympham, cum è duro fluat saxo, durumque super, ac peraltum habeat montem, quod efficit, vt conceptus non effluat in aqua calor, & vt contenti in ea originalem sales seruent indolem; cum nulla aut debilis in montis materiam illorum sit actio; hic, quem hæc lympa fouet, calor, adeò viget, vt è vena ipsam emergentem in vapores tenuet, qui balnei excafacientes locum, sudorem ibi degentibus excitant ex corporibus, quę proprio in fonte hoc vtuntur balneo, cum quoque profusum egerunt, vixque supra horę medietatem tolerare illos possunt, cuius caloris graduum exactas differentias, thermometro emensas, paulò post in Calaturę balneo trademus.

Huius balnei aquę color à simplici aliquanti- *Color.* sper aquę perspicuitate ad albedinem declinat, illo Balneoli paululum crassior, salis ob abundantiam, qua illi prępollet, estque quodammodo color aquę Inncarię similis.

Vbi hæc lympa è vena emergit, qui eleuatur indè halitus, sulphuris odorem præferet, quo vndique cryptę spatium perfunditur; atque indè *Odor.* asportata, non solum dum intimo feruet calore, sed frigefacta quoque eundem sulphuris odorem eructat.

Potus huius aquæ, vti è vena effluit, quo innu-
meri hoc anno saluberrime usi sunt; caloris ob exu-
perantiam, mineræ ipsius saporem exprimere ex-
peritur; sed si tepida, uel omninò sine originali
calore sit hausta: extéplo sui ex prompta alacritate
saporis palatum ferit, & linguam; id quod primò
imprimit, tenuati in fumum, ac ab aqua ebibitum;
sulphuris saporis indolem exprimit; sed dum reso-
luti acrimoniam sulphuris perseuerare credis,
marini salis in sensu diffunditur falsedo; ità ut, cum
nausæ aliquid concitare primus sulphuris sapor
uideatur, à continuò superueniente salis marini
sapore, nausea in quid tale gustui pergratum com-
mutatur, eisdemq; in stomacho, ac in palato pro-
ducit effectus.

Vitro deindè aquæ libram inieci, atque aliarum
more eam destillandam curavi; uehementior ex
hac, quam ex alijs spiritus ille sulphureus effluxit;
primæ destillationis stillæ speciali aliqua qualitate,
à medijs, ac postremis minimè distinguebatur; sed
tota destillata lymphæ acidulum præferebat sa-
porem. neque sulphuris indolem penitus depo-
suerat, constabatque ex colore, saporeque plus salis
spiritus ex hac aqua, quam è ceteris auolasse; nam
saporis energia, qua ceteris, non iam destillata hæc
aqua præpollebat: salem ceteris vberiore fovere
ostendebat; verumtamen sal à destillatione residuū
in vitri fundo, vix semidrachmæ pondus æquabat;
nilque habebat singulare, quo ab illo, ex Balneoli
lymphæ residuo, distingueretur; imò hoc quodam-
modo alkalibus percipiebatur magis affine, illum
que

que imprimebat saporem, qui à sale marino, sulphure torrefacto, exprimi solet; præterea, exacta, vt industria omnia tentarem, destillatam huius balnei aquam pelui excepi, Soliq; exposui: vt suavi humoris vaporatione, in lateribus, quidquid intus coagulabile foueret, inuenirem; res pro voto successit; etenim tenuissimum sal pergratum gustui, & penetrans, vasis lateribus adhæsit, quantitatis haud exilis.

Affluenti itaque volatilium salium sulphuræorum copia, quæ hac aqua fouentur, nil mirum si externo tam, quam interno eius vsu, tot patrentur miracula, quæ ab antiquis traduntur; ea enim omnia, fortasseque maiora potest sua resoluenti, abstergenti, discutientique vi, ac tandem diaphoretica, quod minimè temerè, & ex coniectura asseruissem; nisi duorum annorum assiduo multorum vsu confirmata, vtrò experimentis, quæ tradita ab antiquis sunt, fuissent; etenim cum balneum hoc Vrbi proximum sit, atque tam mari, quam terra facilis ad illud accessus; vtrà sexcentorum ægrotantium numerum prææsenti, præteritoque anno, eius vel omninò curati sunt vsu, vel saltem summoperè leuati: scabie siquidem, aliove cutis contagio infecti, quinta, vel sexta aquæ in immersione, vbi se per horæ medietatem detinuissent, mundati, ac perfectissimè curati, abibant; meiendi impedimento, & quouis vesicæ labore vexati, ex quauis causa, huius balnei vsu illicò vrinam eodem in balneo absque vlla molestia reddidere, ac labores, doloresque cessauere; qui verò fixa causa, veluti lythiasi vexabantur

tur, vel vlcere, recidiuā perpetiebantur; quamplures eius intrā duarum librarum pondus vsi potu sunt, ventrem his leniter turbauit, vrinam augebat nephriticis, cum expulsionē sabuli, phlegmatum, & arenarum; in dies validiorē ventriculū experiebantur; caput à doloribus, emicranijs, alijsque insolentijs paulatim liberum agnoscebant; vltra dupondium quò magis augebatur quantitas, eò magis ventrem soluebat, absque impetu, sine dolore, procul à torminibus, constantiori semper ventriculo cum ciborum appetentiæ incremento; ac ab huius vsu hypocondriaci maximè leuabantur. laborant medicamentarij in purgationum medicinis, quas abstergentes, mundificantes, refrigerantes, ac diureticas vocant: salis prunellæ, absynthij, tartari, aliorumque similium commixtione; nam vnica hac lymphā, naturæ præparata artificio sine sumptu, absque imposturæ periculo, ea omnia, quæ ab illis perfuntoriè sibi promittunt, obtineri feliciter possunt; aliquot itaque historiarum non pigebit, hic recensere, quæ ex vsu virtutes confirmarunt balnei.

Stephanus Carriglius de Salcedo inter illustres, qui huc ex Hispania appulere, togatos, doctrina, magnarum rerum agendarum prudentia, morum integritate, nulli quidem secundus; iura Regis, & Regni postquam alijs in tribunalibus dixerat; ac verba adhuc in ætate, elaborati tamen consilij, Supremo in Regni Senatu, Regiam ut regeret Cancellariam, politica, ciuilique lance regni vicissitudines libraret, moderareturque cum alijs, adsciuit

locum; indè ab utraque grauatus mole, ex causis in copiosam arenularum generationem inciderat; quapropter huius aquæ potu ad duarum librarum pondus per mensem usus, ieiuno stomacho quolibet mane in omnibus felicissimè meliorem se habuit; ità ut ex Heroina Francisca Barionouo, & Monroy, suprà sexus conditionem ingenij acumine, morumque honestate illustri Vxore, suscepturum se retardatam hactenus prolem, non desperet, quod Deus faxit: ut Petrellæ oppidum, cuius nunc est Dominus, sub hac illustri perennè superbiat profapia.

Marchio Alfidene ex illustri Gattolorum familia, atque ex proprijs animi, & corporis dotibus summæ inter huius Urbis Primates existimationis, hypocondriorum doloribus atrociter uexatus, huius aquæ usum in potu tentauit ad tres libras, quo fuit summopcrè leuatus; ex eo quia uenter leniter soluebatur, ac quantumuis ab largiori usu se abstinuisset, ob poplitem inflationem; liber tamen à doloribus uiuit, nec amplius fuit recidiuam passus.

Didacus de Sylua Hispanus pedestrium militum præfectus, nephriti, & arenulis laborans, per decem dies hanc aquam summo cum leuamine affluenter potauit; superueniente deindè diarrhæa, ab usu cessauit.

Archipresbyter quidam ex oppido Balneolo, tanta calculorum copia assiduò uexabatur; ut per duos annos nunquam diem, in qua calculum non eijceret, præterisse, recordabatur; sepius in urethra

thra cumulabatur,urinamque retardabat;per integrum mensem quatuor librarum vsus;aquæ fuit potu, ac omnino calculorum generetionem extinxit,perseueratq; hactenus in perfecta acquisita ualetudine.

Verſutus quidam famulus, qui è balneo aquam Domino asportabat;cum brachiorum,& crurum doloribus,ex lue uenerea exortis,atrociter uexaretur, nemine id illi cõſulente,affatim se huius aque potu,dum è uena emergebat, implere cepit,illamque serosis excrementis refertam, affluenter per sedem reddebat,ac quindecim post dies ex assiduo usu à doloribus se liberum sensit.

BALNEVM CALATURÆ.

Petræ Balneo proximum illud Calaturæ est; nam alia ab parte rupis, lauacro supereminentis Petræ,eadem in vi post spatium passuum 25. à dextra hoc Calaturæ occurret balneum: ob confusas scriptorum traditiones (de quibus infra) incõpertus erat huius balnei locus, ac apud huius ætatis homines pœnitus extincta,& balnei, & loci memoria;uerùm ego Alcadini lucernam sequutus cum codice uetusto,Villano,& Elyſio,Lethæis ab tenebris balneum in lucem reduxi; etenim locum horum scriptorum descriptionibus respondentem, ad explorandum aggressus; nullo quidem eius in ambitu alicuius ædificij occurrente vestigio, ferè de re desperaueram; cum è littore eminentem, ad viæ fulcrum erectum parietem intuitus: arenarum

agge-

aggerem, veluti e pariete in litus proruentem, ;
 conspexi:arena itaque mare uersus exaggerata ;
 crypta sese obtulit subter uiam, montem obducta
 uersus, illi Petræ, de qua retulimus, haud dissimilis;
 erat hæc in monte minime effossa ; sed cemento
 constructa; longitudo pedum erat quadraginta,
 latitudo sex, altitudo pedum decem, aderant circa
 eius medium lauacrorum uetustorum signa; balnei
 hunc locum, industriam comitante fortuna, reper-
 tum, in huiusmodi formam restitui. Cryptæ o-
 stium pelagum uersus adaperitum, muro obduxi,
 fenestra, lumen tantum admittente, relicta ; deinde
 à dextera viæ parte, ubi cryptæ longitudo termi-
 nabatur, scalas aperui, qua per extremum parietis
 latus cryptæ, circa eius medium descendebatur,
 ubi ostiolo altero, & altero adaperto, duplicem
 feci in cryptam ingressum, pariete inter ostiola
 per latitudinem erecto, eam diuidente; ità ut uiris
 à mulieribus separata esset in balneo, lauacris, alijs-
 que cum commoditatibus mansio.

Indidere antiqui huic Calaturæ balneo nomen
 vernaculum, quod decliuitatem significat ; cum
 enim Petræ balneum Olibani rupes, mare usque
 producta, superemineat, quod post illicò Calaturæ
 est balneum; tam ista ab Oriente rupes, quam, quæ,
 locum circundantes, succedunt, in cliuum abeunt,
 & angustum, sed planum efformant agellum, sub
 quo balnei Calaturæ lymphæ fluit, cuius, vires his
 complectitur Alcadinus metris.

Pulmoni solidam dat Calatura quietem,

Inde fugat tussim, quam graue rheuma parat.

Hec

signans tumorem; tertium est viri luxatos representans articulos; quartum adhuc viri hernia scrotum graue sustentans manibus; infantis quintum suam paruulam ostendens manibus herniam; scriptura verò preter virtutes, quæ ab alijs enumeratz sunt, multùm hoc balneum prodesse viris, ac mulieribus, hernijs, gulæq; tumoribus grauatis refert.

Noster cuius Ioannes Villanus, nostrorum balnearum accuratissimus veridicusque Scriptor, in sua chronica Parthenopæa nostrum Calaturæ balneum suo verò describit loco, & subscriptis decorat virtutibus.

Dall' altro lato della ripa escie un acqua: la quale peroche, e nella descesa del monte: se chiama Calatur. Questa onda clarifica le faxia remoue quella morfea, & altre macchie soxe: allegra il core: fa la mente ferma: conforta lo stomaco: paidiscie lo magnare passato: & incita lo appetito: caxia la tosse: da riposo al pulmone: & prouede che quella infirmitate dicta thifica, la quale fosse per venire per la tosse non venga.

Sauonarola mendosè *Celaturam* appellat hoc balneum, nonumque numerum seriei ipsi tribuit, cùm apud nostros autores octauum sit; in omnibus idèò ytere calamo, dum nos subiicimus verba.

Nonum Celatura dicitur. Membra pectoris. Cor lætificat, palmonem, & ruffim tollit, & liberat, aptos ab incurfu in eam preseruat, si de ea fuerit sepe potata, quæ descensu catharri facta est. Membra nutrimenti. Stomachum confortat, & digestiuam eius, & appetitum excitat.

Hæc stomacho vires reparat, vim præbet edendi,

Sæpius absumptas decoquit illa dapes.

Detergit faciem, mentem corroborat, & cor

Lætificat, turpes radit ab ore notas.

Formidet quicumque phthisim cum tusse paratam ;

Vt timor abscedat, sæpius intret aquam.

Inueterata suis sicut radicibus arbor

Nequaquam poterit absque labore capi.

Non aliter veteris serpentia semina morbi

Possunt euelli qualibet arte simul.

Quæ noster ità recognoscit Lombardus, qui contra Alcadinum, Elysium, & Villanum, quos sequitur, quibusq; hac in re summa adhibenda fides est, nescio quomodò in Tripergulis falso hoc locauit balneum; cum omnes hi autores, vbi inuenimus, atque descripsimus, ponant, atque designent; in verum suum locum itaque, & ordinem apud ipsum restituendum. Recognoscit enim.

Pulmoni. adscribuntur (ipse Eustasio adscribit) etiam Alcadino. aliter sic, Pulmoni præstat solitam Calatura quietem.

Nequaquam, sic melius, Auelli è terris absque labore nequit.

Non aliter, sic legitur, sic etiam veteris serpentia semina morbi, Haud facile euelli qualibet arte queunt.

Scripto in Codice, post illud Petræ, depictum hoc balneum est, quinque simulacris humanis ornatum; primum est mulieris dexteræ digito herniam in pube demonstrans, sinistrae digito pectus; secundum adhuc mulieris digito quoque in gule signans

Vgulinus nominis mendam adauxit; vocat enim *Collaturam*. Sunt eius verba.

Aliud est balneum quod Collaturæ pone (Calaturæ) dicitur. hoc virtute sua pulmoni quietem præstat, curat tussim à rheumate causatam, & dicitur quod vsus continuus huius aquæ præseruat à phthisi, vires stomachi reparat. roborat etiam appetitum, & cordis lætitiã inducit.

Mengus Saonarolæ exscriptor omnia, quæ ille posuit, & ponit; uerum aliter nomen distorquet, additque quoque mineram; alia ut supra, ultimum ex anatome itaque corriges. Ait.

Nonum balneum Colatura dicitur. Membra pectoris, cor lætificat, pulmonem à tussi liberat, & præseruat à tussi si sæpe potata fuerit, quæ descensu catarrhi facta est. Membra nutrimenti, stomachum confortat, & digestiuam eius, & appetitum. Nos dicimus, quod ista aqua tenet de nitro, & forte etiam de ferro.

Franciottus suo more ocysimè exarat, mendosum, rectumque colligit nomen. Fatur. *In extremitate præterea montis Calaturæ est balneum, quod Calatura, seu Colatura dicitur. Occide vltimum,*

Nostras Elysius his dictionibus Alcadini soluit metra.

Ex alio rupis latere vnda surgit aqua. quæ à descensu montis Calatura dicitur. hæc vnda clarat faciem: morphæam, & alias turpes maculas ab ea remouet, cor lætificat, mentem roborat, stomachum confortat, præteritas crapulas digerit, appetitum incitat,
tussim

tussim fugat, dat pulmoni quietim, & prouidet nephriticis ex tussi parata procedens.

Tauriensis sub vitiato *Colatura* nomine nostris describit vndæ vires, nonnumque dicit in ordine balneum, vtrumque enim corrige. Inquit.

Nonum Colatura vocatur, cor exhilarat, pulmonis affectus, & tussim à stussione tollit, eandem, si saepe bibatur, prohibet, ventriculum, & coctionem roborat, appetentiam excitat.

Andreas Baccius in libro 4. de thermis hoc Calaturæ balneum, vti prædicta in libro 5. in Puteolano agro falsò locauit: robrica ex, *Balneum Calature, & alia in Puteolanis*, tantumque numen discutit, & virtutes ferè omninò silentio præbet.

De Baianis porro, scribit, ac Puteolanis, cum plus, vel minus omnia ex prædictis incendijs aliquam sèserint calamitatem, primum sordidis medicis videtur, ne dicam auari, qui ad priuatos tamen vsus eas conuehi iubeant: vt quotidianas sua sollicitent visitationes, & non potius si meliora non desint consulant balnea, vel alia præsidia. Deinde cum incontinua hæc versentur mutatione non est, quod curiosas quis à nobis postulet historias; nam aliqua ad singulares aliörum Scriptorum de balneis remittendus tractationes, & quarundam nihilominus, quæ citare accepimus, breuem saltem facere dignabimur mentionem. Vt de hac ipsa Calatura factò est opus. Nam inter viam maritimam, quæ à Pausilippo pergit ad Puteolanas moles, passim veterum sepulcra, vel balnea semilacera, vel destituta occurrunt,

L

QUE

que diuersi sūt generis, & plus minus sulphure nature, quod nomen recipit hæc aqua, vel quoniam ex duris colliculi salebris delabitur, ut Leander Arbertus attestatur, vel à caloris gradu, sunt enim admodum sulphureæ, & calètes, quasi vulgò dicta Callatura. Subditque post mentionem aliquorum balnearum vix vnicam generaliter virtutem. Recipiuntur in balneis ad terpes super cutim maculas mundandas, exiccantis, ac discussoriæ facultatis.

Hæc Calaturæ aqua remissionem, quam Petræ habet calorem, paululumque illam superat Balneoli; ex decliuitate enim loci mineralis vis affluit, atque calor remittitur.

Odor sulphureus, ac mineralis; quauis illo Petræ remissior, ex hac aqua manans naribus sentitur.

Perpicuitas huius aquæ media est inter illam Balneoli, & Petræ.

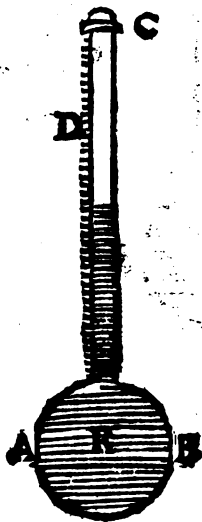
Sapor vix paulum abacuto, salloque aquæ Petræ declinat; ac denique hæc Calaturæ balnei aqua in omnibus qualitatibus illam gradi vno Balneoli superat, alteroque illa est Petræ remissior; quod factò destillationis periculo, confirmatum adhuc fuit; cum lympha destillata, illi aquæ Balneoli vaporatæ similima, eiusdem speciei, & quantitatis sal in vasis fundo reliquerit.

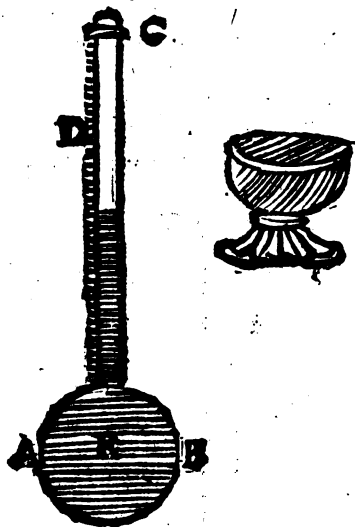
Cum duobus elapso anno asthmaticis mulieribus hoc consuluissem balneum, berbellè sese huius habuere ex vsu; vnde cum nobilissima Matrona ex Strambone familia. S. Manghi Princeps asthmate, assiduaque laboraret tussicula, huius balnei

vlu

visu morbum rebellem cessurum, existimaui; oportunitatem itaque nata temporis, decies ad scapulas vsque balnei se merisit in lymphâ, horæque in ea transigendo interuallum, insolenti ab morbo liberam sese sentijt.

Opportunum demum hic, erit promissa sæpè de thermometro verba facere, qua descriptorum balneorum exactissimè caloris gradibus emensis, inter se quantum ipsa differat, quantumque vel viuientium calor eorum superat calorem, vel viuientium ab calore ipsorum superetur calor, certa regula examinari possit; ad quod huiusmodi excogitavi vitreum instrumentum, quod factò periculo, ad vsum accommodatissimum fuit.

Huiusmodi constructo instrumento, igni admouetur eius pars A. B. rarefactus ut per C. affugiat aer, exeatque per adaperitum foramen D. ac illicò instrumenti pars C. D. in aliquè immergatur liquorem; nam pars A. B. ab igne remota, dum ad temperiem ambientis reducitur aeris, per os B. liquorem attrahit, qui in E. communis ambientis fortè caloris punctum ascendet: ibique vsque dum, ab A. globulo ad B. vsque, aliquid, vel calidius, vel frigidius aere tunc ambientis, admouetur, permanebit.

Re sic disposita, globulus A. niue circumobruatur; nam illicò aeris ex concretionem, spontè E. liquor in B. vsq; ascendet; tunc à niue abstrahatur, ac pristino restituitur cõmuni ambientis, nã aeri iterum rarefacto, locum cedit liquor B. iterumq; in E. descendet; deinde immergatur globulus A. feruenti in aqua; nam ex rarefcente aere, ab E. liquor præceps descendet in C. reuertetq; iterum in E. si exitus è feruenti aqua globulus A. cõmuni restituitur ambientis: cognita ex his tria tibi erunt puncta B. summi frigoris, C. summi caloris, E. communis ambientis, adde nunc quartum caloris viuentium, quem, si sani iuuenis manū, cõmuni gente in ambientis, foueas globulum A. habebis; in liquor E. in F. tunc descendet. Habes nunc iteram, dua, tam ad communis ambientis aeris respectum habendo, quam ad nostrum, calorem, & frigus ponderare cuiuscunque corporis; nam circà A. quouis corpore, vel frigido, calido admoto, inclusus aer, vel densabitur,

vel rarefiet, ac liquor E. aeris ex metu, vel ascendet, vel descendat, ac secundum ascensus, vel descensus supra, vel infra, E. & F. excessum, communis ambientis, vel viuentis calore frigidius, vel calidius erit corpus. His sic cognitis, thermometrum, nostrarum vt thermarum metiremur caloris gradus, hoc aptauimus modo.

Fiasimus distantiam inter E. ambientis, & F. caloris viuentis, trium esse graduum, quorum proportione ab E. ad B. summi frigoris, & ab F. ad C. summi caloris punctum, spatiorum distinximus distantiam, ita vt thermometri longitudo à B. ad C. decem & octo contineat graduum spatia, Ergo è puteo tunc hauctam Foris crypræ in aquam thermometri globulum immerimus A. ac liquor E. duobus alijs gradibus B. versus ascendit, Eodè factò, dum è vena emercebat, lymphæ Iuncariæ periculo duorum ferè graduum spatium, E. liquor F. versus descendit. Cum hoc de Balneoli lymphæ experiremur quoque, obseruauimus liquorem, E. paulò plus vnus gradus spatio sub F. descendisse. De Calaturæ verò aqua Blandeoli lymphæ affini, factò experimento, duorù graduù spatium sub F. descendendo, liquor compleuit; ac Petræ balnei in aquam immerso globulo intensiorem ob calorem quinque graduum spatium sub F. descendit.

Notandum præterea est, quod assignata in thermometro punctum B. frigoris, & C. caloris fixa sunt, & vbiqùè immutabilia, certis enim pendent è causis, vt nix est, feruensque aqua; puncta verò E. & F. communis ambientis caloris, & viuentis, pro

am-

ambientis, & viuentis dispositionibus mutabilia
 sunt: itaq; temperierum balneorum puncta quam-
 uis, respectu habito ad B. & C. fixa quoque sint;
 tamen secundum hominis temperiem, qui illis vti
 debet, considerari à medico debent, ac ita sese ijs
 in consulendis gerere, vt balnei aquæ temperies
 per quatuor gradus, hominis temperiem, cui ea
 vtendum est, versus vtrumque non excedat extre-
 mum; quò verò balnei temperies temperiei viuen-
 tis proximior, eò balnei virtutes patientis naturam
 ad vtilitatem promouebunt, percipiendam; quod
 non ita eueniet, si inter vtramque temperiem
 multorum graduum sit excessus: lacessita enim na-
 tura à nimium excedente caloris, vel frigoris qua-
 litate, nil tunc de reliquo curat; sed in lipothymias,
 feniores, animi defectus, tremores, rigores, ac pal-
 pitationes, secundum qualitatum excessus, facile
 pronit; sunt valdè admonitione digni medicorum
 cuius vrbs aliquot, qui balnei in aquâ Gurgitelli
 insulæ Ænariæ, antequam eius caloris dissipetur
 impetus, miseros mergere patientes inconsiderate
 vadent; illa enim aqua nouem caloris gradus vi-
 uentium supra temperiem præsefert; itaut multos
 es præter lipothymias, aliaque horribilia sym-
 ptomata, matronarum elixante ab feruore cutis
 bullas, & vesicas attollatur. nostris diebus huius
 Inei Gurgitelli in insula Æneriæ apud Vulgus
 apolitanum ingens fama vagatur, cui se sub-
 bunt Medici Iulij Iazzolini coniecturis sedu-
 accuratus ilte vir quantum in hominum anatomo-
 cœtaneos suos studio, & odere superauit: tan-

· *zōm* in commentarijs thermarum Inarimis, quartū
Scriptorum nullus ante illum meminit aquarum
anatomie prætermiffa, in tradendis mineralibus in
ijs contentis feipfum, & alios decepit; Sanè hæc
Gurgitelli therma, *Subueni hominibus* Therme in
Puteolano in omnibus respondet, continenq; am-
bæ ipfiffimum caloris gradum, ipfiffimaq; minera-
lia, vt suo loco demoftrabimus, illiq; hanc fine
errore fobftitui poffet, commodiori vfu, tutioriq;
breuiorique; quàm ad Ænariam accessu; verùm
hoc à priuatis viris, publicis vſibus addi&is, asper-
nabitur confilium, quippè in ipfa Ænariæ Infula
Oeconomi, qui Mifericordie domui distribuendis
miferabilibus largitionibus præfunt, constructis
ad Gurgitelli balneum magnificis ædibus ad oſtē-
tationem vſque, accurrentibus vndique infirmis
prandia, cænas, obſonia, & lectulos, liberaliter lar-
giuntur.

Huiufmodi graduum caloris menſura alijs quo-
què vſu venit blaneis proprijs in locis; nunc vt
Agnani regionem perluftramus, ad Foris criptæ
iterum pagum redaundum nobis eſt, vt ad Agna-
num incipiente inde via recta perducamur.

FINIS SECVNDI TOMI!

RE.

RERVM

NOTABILIVM,

IN HOCOPVSCVLO

CONTENTARVM.

INDEX.

A

A Ger balneolorum,
& eius descri-
ptio. fol. 97.

Antinianum, eius de-
scriptio, & etymon-
fol. 98. 99.

Auctoris de cripta
Neap. annotationes,
fol. 16 17. & eius
difficilis tex. Strab. de

ea explicatio. fol. 25.
Auctoris leptidæ cuiusdā
inscriptionis explica-
tio, fol. 30.

B

B Alneum Foris cry-
ptæ eius descriptio,
& notanda. fol. 113.
Balneum Iuncatæ eius
descriptio, & notan-
da. fol. 122.

Bal-

Balneum Balneoli eius
descriptio, & notan-
da. fol. 132.

Balneum Petre eius de-
scriptio, & notanda,
fol. 145.

Balneum Calature eius
descriptio, & notan-
da. fol. 156.

Benianim Tuduleſis er-
ror circa cryptam
Neap. fol. 10.

Bernardi de Christofano
viri eruditi expli-
catio difficilis text.
Strab. de crypta
Neap. fol. 24.

C

C *Hiaia vicus deli-*
tiosus, eius descri-
ptio, amenitates, &
felicitates fol. 1.2.3.

Colonio S. Strati in
Pausilypo. fol. 67.

Crypta Neapol. fol. 6.
eius accurata descri-
ptio, fol. 7. sine certe
auctore, fol. 9. error
vulgi circa eam a

Petrarca videtur,
fol. 9.10.

D

D *Igna de balneis*
Neapol. & Mon-
tibus Lencogæis, fol.
111.

Discussio antiquarum
viarum nostri tra-
ctus. fol. 101.

Discussio de villa Lucij
Luculli, fol. 107.

E

E *Rror aliquorum*
Varronis inter-
pretum. fol. 11.

F

F *Elluche in Pausily-*
po. fol. 68.

Fortune templum in
Pausilypo, nunc no-
stræ Virginis dicatum,
fol. 64.65

Francisci Petrarca, &
Lombardi error. fol. 4.
Iaco-

I

Iacobus Sānazarius,
& multa de eo di-
gna, fol. 71.

L

LA Caiola, & Eu-
pleæ Veneris tem-
plum, fol. 76.
Limon nunc Coruoglio,
fol. 78.

M

Mons spinus, &
eius descriptio,
fol. 99.
Murentæ in Pausilypo
spinis vacuæ, fol. 67.

N

Nature in produ-
cendo Pausilypo
industria, fol. 3.
ature prodigium in
Virgiliano sepulcro,
& multa circa id di-
gna, fol. 45.

Nests eius descriptio ;
& multa circa eam
digna, fol. 81.

P

Palatiorum in Pausi-
lypi limbo brevis
relatio, fol. 70.75.

Pausilypum promonto-
rium amenissimum
milliare Neap. pro-
cul, fol. 1.

Pausilypi felicitas, &
æimon, fol. 4.

Pausilypi fabellæ, & in
eo antiquitatis reli-
quæ, fol. 5. 63. suic
quondam Villa Vedj
Pollionis, & postea
Augusti, fol. 64.

Pausilypi elogium Sta-
nislai Rescj Poloni,
fol. 66.79.

Pausilypi scopuli om-
nium maris fructuum
feraces, fol. 67.

Procerum, & Proregis
in Pausilypo per-
estatem otio, fol. 68.

Res

R *Es admirabilis
mōtis Spini, &
Olibani. fol. 133.*

S

S *Enecæ de crypta
Neap. traditio, fol.
14. & circa eā multa
digna, fol. 15.
Sententiæ diuersæ de
loco Virgiliani Se-
pulchri, fol. 14. & ea-
rum examen, fol. 42.*

T *Ext. difficilis Stra-
bonis de crypta
Neap. declaratus, &
circa eum multorum
sententiæ, fol. 21.*

V

V *Edij Pollionis in
Pausylipo inhu-
manitas, fol. 64.
Virgiliani Sepulcri de-
scriptio, fol. 32. &
multa de eo digna,
fol. 34.
Virgilij vita, fol. 47.*

F I N I S .